

NA STOPE SLOVÁM

*Príručka tvorivého písania
pre učiteľov slovenského jazyka a literatúry*

NA STOPE SLOVÁM

**Príručka tvorivého písania
pre učiteľov slovenského jazyka a literatúry**

ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV
NATIONAL INSTITUTE FOR EDUCATION

Všetky práva sú vyhradené v zmysle autorského zákona. Toto dielo ani nijaká jeho časť sa nesmie reprodukovat' bez súhlasu majiteľa práv a autorov.

NA STOPE SLOVÁM

Praktická príručka pre učiteľov slovenského jazyka a literatúry

Príručka vznikla ako súčasť projektu British Council Slovakia, Štátneho pedagogického ústavu a Metodicko-pedagogického centra Bratislavského kraja v Bratislave s názvom *Tvorivé písanie vo výučbe jazyka a literatúry*.

Zostavovatelia:	PhDr. Viera Eliašová, PhD. Mgr. Mária Kočanová Mgr. Ivan Lacko, PhD.
Autori:	kolektív autorov
Recenzent:	PaedDr. Július Lomenčík, PhD.
Ilustrácie:	© Mgr. Daniel Hevier
Vydal:	© Štátny pedagogický ústav, Pluhová 8, P. O. Box 26, 830 00 Bratislava s finančnou podporou British Council Slovakia, Panská 17, P. O. Box 68, 814 99 Bratislava
Rok vydania:	2007
Vydanie:	prvé
Náklad:	1000
Grafická úprava a zalomenie:	Base et silhouette, s. r. o., Bratislava
Tlač:	Premiere, s. r. o., Moskovská 11, Bratislava

Zodpovedná riešiteľka a koordinátorka úlohy Plánu hlavných úloh ŠPÚ *Vplyv tvorivého písania v jazykovej a literárnej výučbe na skvalitnenie edukačného procesu na základných a stredných školách strednej Európy*: PaedDr. Renáta Somorová

Za jazykovú a obsahovú stránku príspevkov zodpovedajú ich autori.

NA STOPE SLOVÁM

**Príručka tvorivého písania
pre učiteľov slovenského jazyka a literatúry**

KOLEKTÍV AUTOROV

Bratislava
2007

OBSAH

Úvod	6
Ako príručka vznikla	6
Ako je príručka členená	7
Ako používať aktivity v príručke.	8
Zoznam prispievateľov	10

Kapitola I VERŠE NAOPAK

Stručný prehľad zadání Kapitoly I	14
Farebné slová <i>Nadežda Kašiarová</i>	15
Verše naopak <i>Eva Hašková</i>	16
Pred pikolou, za pikolou <i>Mária Kočanová</i>	17
Na stope slovám <i>Marcela Šimková</i>	18
Keby som bol kameňom <i>Viera Eliašová</i>	20
Prečo PREČO? <i>Michaela Jakubišinová</i>	21
O živote trochu inak <i>Miriám Hlavatá</i>	22
Hrdina našich čias <i>Martina Šoltysová</i>	24
Striháme, lepíme, tvoríme... <i>Zuzana Demková</i>	25
Každý deň stretnúť človeka <i>Zuzana Maciková</i>	26
Ó, ó, ó... <i>Zuzana Demková</i>	27
Básne nehryzú <i>Marianna Boršová</i>	29
Kto si, láska? <i>Viera Eliašová</i>	30
Mier vojne, vojnu mieru <i>Zuzana Demková</i>	31
Človek a jeho doba, doba a jej človek <i>Ivana Horecká</i>	33
Vychádzajúc zo Žiliny <i>Daniela Kubincová</i>	34
Navždy sa zachová tá naša stužková <i>Mária Padalová</i>	35

Kapitola II NIE JE OKO AKO OKO

Stručný prehľad zadání Kapitoly II	40
O šколе, do ktorej sa nedalo prísť načas (Práca s citátovou osnovou) <i>Brigita Lehoťanová</i>	41
Skúška (Didaktická rozprávka) <i>Brigita Lehoťanová</i>	41
Čo dnes dokáže vodník? (Rozprávková dielňa) <i>Nadežda Kašiarová</i>	43
Nie je oko ako oko <i>Mária Padalová</i>	45
Jeden otec dobrý a ponuré ráno <i>Michaela Jakubišinová</i>	46
Bájky dnešných dní <i>Zuzana Maciková</i>	47
Príbeh zvukov <i>Eva Hašková</i>	47
Stroskotanci na ostrove <i>Michaela Jakubišinová</i>	48
Stručne a k veci <i>Mária Kočanová</i>	49
Rande Popolušky s Terminátorom <i>Marcela Šimková</i>	50
Tieňový príbeh <i>Martina Šoltysová</i>	51
Metamorfózy skutočnosti <i>Mariana Kamenská</i>	53
Keby som to bol vedel... <i>Mária Kočanová</i>	54
Chiromantia – čiary života <i>Ivana Horecká</i>	56
Šifrovaný americký príbeh <i>Zuzana Krásna</i>	57
Obrazy vyprávějí (Příběh podle cyklu fotografií) <i>Zbyněk Fišer</i>	58
Čo hovoria tváre <i>Daniela Kubincová</i>	59

Kapitola III ŽIVOT NA PAPIERI

Stručný prehľad zadanií Kapitoly III	64
To je moja vec <i>Mária Kočanová</i>	65
Znovu prežívaj <i>Eva Hašková</i>	66
Atmosféra počutého <i>Eva Hašková</i>	66
Pozvánka do lesa <i>Nadežda Kašiarová</i>	67
Mikrokozmos <i>Martina Šoltysová</i>	67
Šesť kľúčov k domovu <i>Nadežda Kašiarová</i>	69
Pod's Alicou do krajiny zázrakov <i>Monika Kuchariková</i>	70
Hľadanie identity <i>Monika Kuchariková</i>	72
Horiaca žirafa <i>Viera Dillenschneider</i>	73
Inzerát <i>Monika Kuchariková</i>	75
Život na papieri <i>Monika Kuchariková</i>	76
Medza-nedmedza (Šesť mysliacich klobúkov) <i>Viera Eliašová</i>	78
Smetný kôš <i>Mariana Kamenská</i>	81
Poslepu (Psaní a kresba poslepu) <i>Zbyněk Fišer</i>	83
Kto netransformuje, nech neje <i>Ivan Lacko</i>	85

Kapitola IV NOŽNICAMI PROTI PRÚDU

Stručný prehľad zadanií Kapitoly IV	90
Ako sa vtáci spriatelili (Práca s literárnym textom) <i>Brigita Lehoťanová</i>	91
V galaxii Hlásky (Heuristické riešenie problémov) <i>Brigita Lehoťanová</i>	92
Ešte žijú pranostiky? <i>Zuzana Maciková</i>	93
Jedna babka povedala <i>Mária Kočanová</i>	94
Potápač na púšti <i>Zuzana Maciková</i>	95
Reklamátor <i>Martina Šoltysová</i>	96
Do boje se špatnou náladou (Automatický text a kresba) <i>Zbyněk Fišer</i>	97
Rohom maľuj, piš <i>Zuzana Demková</i>	98
Tři muži ve člunu a text (Kolektivní psaní a kolektivní malba) <i>Zbyněk Fišer</i>	99
PET fľaše na Brači (Dramatizácia literárneho textu) <i>Mariana Kamenská</i>	101
Čomu by Hviezdoslav nerozumel <i>Daniela Kubincová</i>	103
Nožnicami proti prúdu <i>Marcela Šimková</i>	106
Dialóg a ja <i>Martina Šoltysová</i>	107

Dodatok I ZÁSADY A KYSELINY

Zásady a kyseliny tvorivého písania	112
Desatoro pre učiteľa	113
Poznámka od Danielky a jej žiakov.	114
Poznámka od Vierky na poznámku od Danielky	115

Dodatok II O VESELOM VÁŽNE

Možnosti priestoru v tvůrčím psaní (Metodický esej) <i>Jiří Studený</i>	120
Aké sú hlavné potenciality tvorivého písania <i>Viera Eliašová</i>	127
Tvůrčí psaní interdisciplinárne (Miesto oboru ve společenských vědách) <i>Zbyněk Fišer</i>	132

ÚVOD

Ako príručka vznikla

Súčasťou projektu *Tvorivé písanie vo výučbe jazyka a literatúry* bolo aj dvojročné *Špecializačné a inovačné štúdium* pre učiteľov slovenského jazyka a literatúry, ktoré organizačne a finančne zastrešoval Štátny pedagogický ústav. Počas dvoch rokov sa učitelia základných a stredných škôl z celého Slovenska stretávali na niekoľkodňových pracovných seminároch, na ktorých ich prizvali lektori (L. Buzássy, V. Eliašová, Z. Fišer, D. Hevier, I. Hochel, M. Kočanová, I. Lacko, J. Studený, T. Vráblová, J. Zambor a M. Zelina) oboznamovali s obsahom, metódami a technikami tvorivého písania a tvorivo-humanistickými prístupmi k vyučovaniu. Súčasťou školenia bola aj tvorba nových učebných materiálov a ich priebežné odskúšavanie v teréne.

Príručka **Na stope slovám** vznikla ako spoločný produkt frekventantov a lektorov štúdia. Hoci ide o príručku určenú predovšetkým pre učiteľov slovenského jazyka a literatúry, jej záber môže byť omnoho širší – stačí napríklad adaptovať niektoré aktivity na iný typ obsahu a o zábavu majú postarané aj vyučujúci iných predmetov. Príručka predstavuje praktické ukážky zadaní, ktoré umožňujú, aby si žiaci navykli na princípy tvorivého procesu a reprodukčno-mechanický prístup k vyučovaniu zamenili za kreatívnu činnosť. Na hodinách tak môžu fungovať ako živé, mysliace a cítiace bytosti – ako ľudia, ktorí vedia uvažovať, predvídať, myliť sa, tápať, dúfať, prejavovať empatiu, humor, sklamanie, hnev i vášeň, najmä však tvorivosť a originalitu, ktoré sú celkom určite hodné stimulácie a podpory.

Táto príručka je určená vám, ak spĺňate aspoň jedno z nasledujúcich kritérií:

- Chcete svojim žiakom poskytnúť netradičný, pritom však efektívny spôsob vyučovania slovenského jazyka a literatúry.
- Máte pocit, že žiakom by sa páčilo písať o tom, čo sa ich bezprostredne dotýka, čo ich zaujíma, teší a trápi.
- Chcete sa v triede cítiť uvoľnenejšie a očakávate, že žiaci vás prekvapia netradičnými a originálnymi nápádmi, ktoré vám pozdvihnú kútiky úst a neraz aj vyrazia dych.
- Usilujete sa o to, aby sa žiaci zbavili strachu a zábran pri vlastnom ústnom a písomnom prejave, aby získali väčšiu istotu a primeranú dávku sebadôvery.
- Uvítali by ste, keby sa vaši žiaci mohli dozvedieť viac o sebe (a zároveň vy o nich!), o svojich skrytých možnostiach, o svojom tvorivom potenciáli a empatických schopnostiach.

Ak nespĺňate ani jedno z uvedených kritérií, možno vás zaujme prehľad potencialít tvorivého písania, ktorý nájdete na zadnej strane príručky.

Ak ešte stále nemáte pocit, že vás uvedené prednosti presvedčili, skúste prejsť nasledovným testom.

TEST pre potenciálnych záujemcov o prácu s príručkou

Na nižšie uvedené tvrdenia odpovedajte **ÁNO** alebo **NIE**.

To, čo žiaci vyprodujú počas hodín tvorivého písania:

- **musí byť veľmi múdre**
- **musí byť výrazne originálne a vtipné**
- **musí byť logické**
- **musí sa rýmovať**
- **musí mať hodnotu**
- **musí mať ambície stať sa súčasťou *Výberu poézie 21. storočia***

VYHODNOTENIE:

Ak ste na všetky tvrdenia odpovedali **NIE**, tak ste test úspešne zvládli a môžete začať príručku smelo používať.

Ak ste na niektoré z tvrdení reagovali **ÁNO** (alebo nedajbože na všetky!), tak by ste mali vo vlastnom záujme začať príručku používať čo najskôr.

Ako je príručka členená

Príručka sa skladá z dvoch častí. Hlavnú časť tvoria zadania, ktoré sa dajú použiť priamo vo vyučovacom procese. Doplnkovú časť tvoria reflexie učiteľov a žiakov a teoretické úvahy lektorov tvorivého písania.

HLAVNÁ ČASŤ sa skladá zo štyroch kapitol:

- I. Kapitola VERŠE NAOPAK je zameraná na hru so slovom a generovanie nových, netriviálnych slovných spojení. Tvorivý proces sa sústreďuje na prezentovanie zážitkového sveta žiakov, ich sebareflexiu a sebayjadrenie formou kratších textov využívajúcich básnické prvky. Žiaci sa môžu na vlastnej koži presvedčiť o tom, že písanie veršov nie je iba zaznamenávanie iracionálnych pocitov a výlevov duše, ale že je to remeslo so špecifickými pravidlami a obmedzeniami, ktoré je priam predurčené na to, aby z použitého jazykového materiálu mohlo byť vyťažené maximum.**
- II. Zadania v kapitole NIE JE OKO AKO OKO vedú k tvorbe kratších prozaických textov. Cez vlastné pokusy si žiaci ozrejmujú podstatu narátiivných a opisných postupov, spoznávajú konštrukčné komponenty poviedky alebo románu, učia sa chápať funkciu príbehu, zápletky či hlavného hrdinu. Zisťujú, ako ozvláštnenie textu môže meniť zvyčajné na nezvyčajné, odhaľujú, čo robí poviedku poviedkou, nechávajú sa uniesť dejovou hĺbkou románov. Schopnosť dobre prerozprávať príbeh zvýhodní žiakov aj v mnohých ďalších činnostiach – pri čítaní a písaní žurnalistických textov, správ, esejí, pri prezentáciách, v osobných rozhovoroch ap.**
- III. Zadania v kapitole ŽIVOT NA PAPIERI stimulujú „uvedomovanie si“ jazyka, chápanie významu a dôležitosti slov, a hľadanie adekvátnych riešení vlastných komunikačných zámerov na lexikálnej, syntaktickej i štylistickej úrovni. Žiaci si zábavným a nenásilným spôsobom ozrejmujú**

rôzne slohové útvary a postupy, učia sa pracovať s detailom, vyjadrovať sa stručne, neplytvať slovami, vnímať problém z rôznych uhlov pohľadu, a odlišovať city od argumentov.

IV. V kapitole NOŽNICAMI PROTI PRÚDU je písomný prejav stimulovaný rôznymi námetmi, hrami, burzami nápadov. Výsledný text vzniká ako produkt interaktívnej činnosti žiakov, procesu vzájomného pôsobenia a spoločných tvorivých hľadání, kde sa individuálne sebaodhaľovanie a sebaopoznávanie rodí v otvorenej komunikácii. Žiaci pracujú s rozličnými zdrojmi informácií, vnímajú vzťahy slovesného a výtvarného umenia, kultivujú tolerantné a empatické správanie sa i komunikáciu v skupine.

DOPLNKOVÚ ČASŤ tvoria dva dodatky:

- I. V dodatku s názvom ZÁSADY A KYSELINY nájdete zmesku pragmatických rád a reflexií od učiteľov a lektorov *Špecializačného a inovačného štúdia*, a súčasne sa dozviete, čo si o tvorivom stopovaní slov myslia samotní žiaci.
- II. V dodatku O VESELOM VÁŽNE ponúkame zopár teoretických zovšeobecnení a úvah o priestore ako nevyčerpatelnej inšpirácii tvorivého písania, o príznačnom poslaní tvorivého učiteľa, o možnostiach tvorivého písania ako metódy vyučovania jazyka a literatúry a o mieste tvorivého písania na akademickej pôde.

Ako používať aktivity v príručke

Aktivity v tejto príručke sú samostatné a nezávislé na sebe, nie sú zoradené podľa preberaného učiva, tém ani osnov. Ak sa rozhodnete začať príručku používať, je vhodné najskôr si ju podrobne prečítať a k jednotlivým zadaniam si napísať poznámky, napríklad ku ktorému učivu sa aktivita hodí, ako si ju adaptujete na svoje podmienky a podobne.

Pre ľahšiu a prehľadnejšiu orientáciu sú aktivity zostavené v rovnakom „receptárovom“ formáte a poskytujú nasledovné informácie:

Zameranie jednotlivých aktivít je označené skratkami **Jaz Tvo Lit** (jazyk, tvorivosť, literatúra), pričom tie oblasti, ktoré v danej aktivite dominujú, sú vyznačené tučným a podčiarknutým písmom (napr. Jaz **Tvo Lit** alebo **Jaz Tvo Lit**).

Časové rozpätie aktivít odskúšali autori vo svojom prostredí, je teda len orientačné a treba ho prispôbiť pre konkrétnu skupinu žiakov. Skúsenosti napovedajú, že pre žiakov aj učiteľov menej skúsených v tvorivom písaní treba na zvládnutie aktivity dlhší čas, než je uvedené.

Cieľová skupina, teda vek žiakov, pre ktorých je aktivita v tejto podobe vhodná či odporúčaná, opäť vychádza z konkrétneho kontextu či učiva, na ktoré bola aplikovaná. Pre ľahšiu orientáciu zostavovatelia volili rozdelenie na základné a stredné školy, pre osemročné gymnáziá je teda potrebné vek žiakov prispôbiť podľa tohto rozdelenia. (V ukážkach boli ponechané pôvodné ročníky žiakov, tak ako ich dodali autori.)

Materiály a pomôcky použité pri jednotlivých aktivitách sú zväčša bežne dostupné, prípadne uvádzame zdroje, z ktorých sa dajú získať.

Výsledný produkt naznačuje žánrové vymedzenie danej aktivity.

Čo sa žiak učí pri jednotlivých aktivitách pomôže používateľom urobiť si obraz o cieľoch a zámeroch aktivity.

Postup pri každej aktivite je sformulovaný v ucelených krokoch, niekedy je doplnený komentárom autora a variantmi. Takmer pri všetkých aktivitách je zaradená ukážka práce žiakov. Všetky ukážky sú autentické a neupravené a boli ponechané aj vtedy, ak sa v nich žiaci mierne odkláňajú od inštrukcií v zadaní.

Súčasťou príručky je aj CD nosič, na ktorom okrem všetkých častí uverejnených v knihe, nájdete aj ilustrácie, obrázky, fotografie a ukážky práce žiakov.

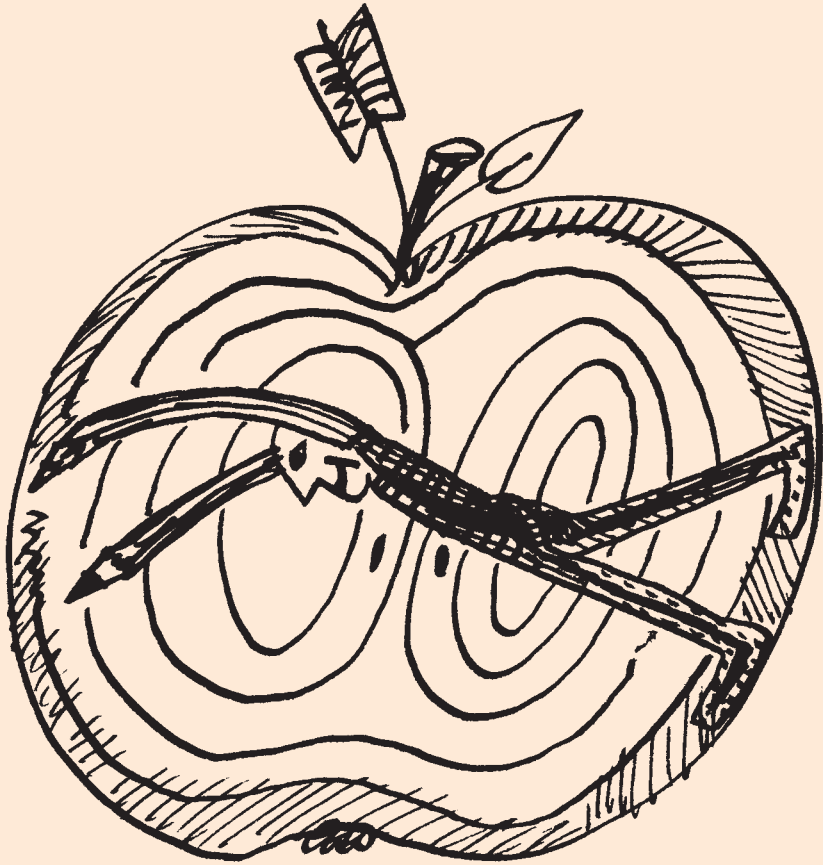
Zostavovatelia príručky želajú všetkým jej používateľom príjemné a tvorivé chvíle.

Zoznam prispievateľov

- Boršová Marianna, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, Gymnázium Rimavská Sobota
Demková Zuzana, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, ZŠ s MŠ Jána Vojtaššáka, Záakamenné
- Dillenschneider Viera, účastníčka ŠIŠ učiteľka, ZŠŠ scénického výtvarníctva, Bratislava
- Eliašová Viera, lektorka TP, vysokoškolská učiteľka, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava
- Fišer Zbyněk, lektor TP, Filozofická fakulta Masarykovej univerzity, Brno
- Gargalovičová Veronika, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, Gymnázium Metodova, Bratislava
- Hašková Eva, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, ZŠ Spartakovská, Trnava
- Hlavatá Miriam, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, ZŠ Koperníková, Hlohovec
- Horecká Ivana, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, Gymnázium bilingválne, Žilina
- Jakubišinová Michaela, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, ŠpMNDaG, Skalická, Bratislava
- Kamenská Mariana, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, Obchodná akadémia, Sereď
- Kašiarová Nadežda, účastníčka ŠIŠ, metodička, Metodicko-pedagogické centrum, Banská Bystrica
- Kočanová Mária, lektorka TP, učiteľka, Gymnázium F. G. Lorcu, Bratislava
- Krásna Zuzana, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, SOU železničné, Bratislava
- Kubincová Daniela, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, Gymnázium Varšavská, Žilina
- Kuchariková Monika, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, Gymnázium Jozefa Lettricha, Martin
- Lacko Ivan, lektor TP, vysokoškolský učiteľ, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava
- Lehoňanová Brigita, účastníčka ŠIŠ, vedecká pracovníčka, Ústav humanitných štúdií Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského, Bratislava
- Maciková Zuzana, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, ZŠ Jenisejská, Košice
- Padalová Mária, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, SPŠ stavebná, Žilina
- Studený Jiří, lektor TP, Filozofická fakulta Univerzity Pardubice
- Šimková Marcela, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, ŠpMNDaG Skalická, Bratislava
- Šoltysová Martina, účastníčka ŠIŠ, učiteľka, Gymnázium Park mládeže, Košice

KAPITOLA I

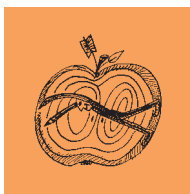

VERŠE NAOPAK

Zadania sú zamerané na hru so slovom a generovanie nových, netriviálnych slovných spojení.

Tvorivý proces sa sústreďuje na prezentovanie zážitkového sveta žiakov, ich sebareflexiu a sebavyjadrenie formou kratších textov využívajúcich básnické prvky. Žiaci sa môžu na vlastnej koži presvedčiť o tom, že písanie veršov nie je iba zaznamenávanie iracionálnych pocitov a výlevov duše, ale že je to remeslo so špecifickými pravidlami a obmedzeniami, ktoré je priam predurčené na to, aby z použitého jazykového materiálu mohlo byť vytážené maximum.

Stručný prehľad zadání Kapitoly I VERŠE NAOPAK

<i>Zadanie</i>	<i>Cieľová skupina</i>	<i>Výsledný produkt</i>	<i>Čas</i>
Farebné slová	ZŠ neobmedzene	báseň	45 minút
Verše naopak	5. ročník ZŠ a vyššie	krátka nonsensová báseň	45 minút
Pred pikolou, za pikolou	5. ročník ZŠ a vyššie	báseň, minipoviedka	20 minút
Na stope slovám	6. ročník ZŠ a vyššie	vlastná verzia textu piesne	30 minút
Keby som bol kameňom	6.-9. ročník ZŠ, nižšie ročníky SŠ	kolektívna báseň	30 minút
Prečo PREČO?	7. ročník ZŠ	báseň	20-25 minút
O živote trochu inak	7. ročník ZŠ a vyššie	báseň	45 minút
Hrdina našich čias	6.-9. ročník ZŠ, 1. ročník SŠ	oslavná báseň, zbojnícka pieseň, uspávkanka, zaklínadlo a ďalšie žánre ľudovej slovesnosti	45 minút
Striháme, lepíme, tvoríme...	9. ročník ZŠ	báseň	45 minút
Každý deň stretnúť človeka	9. ročník ZŠ	báseň, charakteristika	30 minút
Ó, ó, ó...	9. ročník ZŠ	óda	45 minút
Mier vojne, vojnu mieru	9. ročník ZŠ	báseň, úvaha	30 minút
Básne nehryzú	1. ročník SŠ a vyššie	kolektívna báseň	30 minút
Kto si, láska?	SŠ neobmedzene	báseň	30-45 minút
Človek a jeho doba, doba a jej človek	všetky ročníky SŠ	báseň v próze	15 minút
Vychádzajúc zo Žiliny	4. ročník SŠ	báseň, prozaický text	45 minút
Navždy sa zachová tá naša stužková	4. ročník SŠ	báseň	20 minút

Farebné slová

Nadežda Kašiarová

Žiak sa učí:

- aplikovať vedomosti o umeleckých jazykových prostriedkoch (metafora, personifikácia, básnický prívlastok)
- pracovať s fantáziou
- rozvíjať fluenciu, flexibilitu, originalitu myslenia

Postup:

1. Žiaci si zvolia jednu oblúbenú farbu a tvoria k nej kombinácie s inými farbami v tejto postupnosti:

Príklad:

1. riadok – jedna farba *biela*
2. riadok – pridajú jednu ďalšiu farbu *žltá, biela*
3. riadok – pridajú dve farby *modrá, žltá, biela, červená*
4. riadok – zapíšu len dve farby pridané v 3. riadku *modrá, červená*
5. riadok – zapíšu jednu farbu z predchádzajúcej kombinácie *modrá*

2. Žiaci budú zapisovať svoje predstavy len k farbám v 1. a 5. riadku podľa týchto otázok:

Čo býva takej farby? *sneh, oblaky, more, šaty nevesty*

Aké pocity v tebe vyvoláva táto farba? *smútok, nuda, pohoda, radosť*

Chuť ktorých jedál si predstavíš pri tejto farbe? *zmrzlina, šlaháčka, tatárska omáčka, hrozno*

Aké vlastnosti majú tieto jedlá? *studené, sladké, hladké, šťavnaté, okrúhle, kyslé*

3. Žiaci tvoria zo slov z predchádzajúcej úlohy nezvyčajné, „bláznivé“ spojenia: *smutný sneh, snehový smútok, kyslá nuda, nudný oblak, pohoda v šlaháčke, zmrzlinové more, omáčka z oblakov, morská nevesta, studené šaty* a pod.
4. Žiaci pomenujú ročné obdobie, pre ktoré sú ich dve farby typické.
5. Žiaci napíšu báseň o tomto ročnom období, pričom využijú spojenia z 3. úlohy.

Varianty:

- A. Žiaci napíšu, aké vzťahy medzi ľuďmi evokujú utvorené spojenia a použijú ich v básni o pomenovanom vzťahu (láska, priateľstvo, sklamanie, rozchod). Tento variant je vhodný pre starších žiakov.
- B. Žiaci zostavia z vytvorených spojení návrh na jedálny lístok.

Ukážka práce žiakov:

Zima

Snehový smútok pohladil krajinu

Kornútky zmrzliny letia z oblakov

Nevesta v studených šatách

pozýva všetkých do tanca

žiak 9. ročníka ZŠ

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
ZŠ neobmedzene

Pomôcky:
papiere rôznych farieb

Výsledný produkt:
báseň

Komentár:

Po každej úlohe žiaci prezentujú svoje návrhy, nápady, dávajú si spätnú väzbu. Na záver reflektujú, ako sa im pracovalo.

Krásu môžeme vidieť predovšetkým srdcom.

John Lennon

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
5. ročník ZŠ a vyššie

Materiály:
O. Škvareninová
Paronymický slovník
(Bratislava : SPN,
1997)

Výsledný produkt:
krátka nonsensová
báseň

Verše naopak

Eva Hašková

Žiak sa učí:

- hrať sa so slovami, meniť ich pôvodný význam a vytvárať verše s novým zmyslom
- tvoriť nezmyselnú báseň

Postup:

1. Učiteľ so žiakmi zopakuje, čo je rým. Zameria sa na združený a striedavý rým. Na tabuľu napíše 3 príklady rýmov:
1 na podstatné mená, napr. *frak – mrak*,
1 na prídavné mená, napr. *zubatý – hubatý*,
1 na slovesá, napr. *plákať – lákať*.
2. Žiaci samostatne vyhľadávajú dvojice slov, ktoré sa rýmujú a zapisujú si ich.
3. Žiaci sa hrajú so slovami, tvoria krátke verše, napr. *na svahu sa lyžujem, v potoku ryžujem*.
4. Žiaci vymenia význam prvého verša s druhým a tvoria nonsensové básne, napr. *na svahu ryžujem, v potoku sa lyžujem*.

Variant:

Učiteľ vyzve žiakov, aby predmety či zvieratá v ich básni mysleli, konali a rozprávali ako ľudia (personifikácia). Následne žiaci pôvodný význam zmenia a obdobne tvoria nonsensové básne.

Ukážka práce žiakov:

*Žaba-misska čaruje,
o chvíľu sa maluje.
Potom pery špúli
a očami gúli.*

*Na ulici zebra žobre,
darí sa jej dobre.
Keď nasporí, upečie,
všetko super pripečie.*

*Žaba nosí vo vrecku
na žuvanie žuvačku.
Užije aj želé,
len nech nie je vrélé.
žiačka 5. ročníka ZŠ*

Pri tvorení príkladov slov, ktoré sa rýmujú, môže učiteľ využiť *Paronymický slovník*, v ktorom je veľa podobných príkladov.

*Umenie je kvet života celej spoločnosti.
Lev Nikolajevič Tolstoj*

Pred pikolou, za pikolou

Mária Kočanová

Žiak sa učí:

- tvoriť a používať slová s predponami a príponami
- logicky zoraďovať výrazy
- pracovať aktívne so slovníkmi a slovnou zásobou

Postup:

1. Žiak si zvolí slovo v základnom tvare (mladším žiakom môže slová zadať učiteľ) a napíše ho na svoj hárok papiera. Učiteľ nabáda žiakov, aby si volili také slová, od ktorých sa dá pomocou predpôn a prípon utvoriť čo najviac príbuzných slov. Žiaci si môžu zvolené slová porovnať, pretože je dobré, ak každý žiak má iné slovo.
2. Pod zvolené slovo žiaci pomocou predpôn a prípon tvoria príbuzné slová. Žiaci si vymieňajú papiere a dopisujú na ne ďalšie príbuzné slová, ktoré poznajú, a dosiaľ nie sú zapísané.
3. Každý žiak si vyberie ľubovoľné slovo so zoznamom príbuzných slov. (Ak si rovnaké slovo vyberie viac žiakov, učiteľ ich posadí spolu, ale každý žiak pracuje individuálne a vytvorí samostatnú báseň/príbeh.) Selekciami, premiestnením a doplnením príbuzných slov žiaci vytvárajú logický myšlienkový celok (báseň, fejtón, minipovedka, epigram, dialóg ap.). Žiaci vymyslia pre svoje dielo vhodný nadpis.

Ukážka práce žiakov:

Odkaz od učiteľky

*Chyba nadpis!
Kde je podpis, spisovateľ?
Neodpisuj!
Neprepisuj!
Strašné písmo,
Nespisovné slová,
Pravopisné chyby.
Nedopísané.
Prepísať!*

žiak kvarty osemročného gymnázia

Poézia sú najlepšie slová v najlepšom poradí.

Samuel Taylor Coleridge

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 20 minút

Cieľová skupina:
5. ročník ZŠ a vyššie

Materiály:
rozličné slovníky,
háčky papiera

Výsledný produkt:
báseň, minipovedka

Jaz Tvo Lit

Čas: 30 minút

Cieľová skupina:
6. ročník ZŠ a vyššie
(dá sa adaptovať aj
pre nižšie ročníky)

**Materiály/
pomôcky:**
literárny text
s vynechanými
slovami (v tomto
prípade text
a nahrávka piesne
*Balada o poľných
vtákoch*; pôvodný
text Kamil Peteraj,
hudba Miroslav
Žbirka), pracovný
list so zadaniami
gramatických
kategórií

Výsledný produkt:
vlastná verzia textu
piesne

Na stope slovám

Marcela Šimková

Žiak sa učí:

- používať gramatické kategórie podstatných mien
- prepojiť hrovou formou literatúru a gramatiku
- čítať s porozumením

Postup:

1. Učiteľ vyhledá vhodný text a na textovom editori ho upraví (v tomto prípade vynechaním a očíslovaním niektorých podstatných mien – pozri ukážku). V rovnakom číselnom poradí napíše zoznam gramatických kategórií vynechaných slov. (Podľa podmienok učiteľ môže spracovať text na fóliu, plagát alebo ako powerpointovú prezentáciu.)
2. Učiteľ rozdá žiakom upravený text a zoznam gramatických kategórií. Žiaci v dvojiciach (prípadne individuálne) vpisujú do textu slová, ktoré sa tam obsahovo hodia a spĺňajú stanovené gramatické kategórie v zozname.
3. Žiaci čítajú a porovnávajú si verzie. Krátko zdôvodnia svoj výber slov.
4. Žiaci si vypočujú pieseň a porovnávajú svoje verzie s originálom.
5. Po vypočutí môže nasledovať analýza piesne.

Ukážka:

Balada o poľných vtákoch

Lakajú sa klietky _____ (1), pasce krásnych _____ (2)

Lakajú sa zradnej siete _____ (3)

Nad konármi hliadkujú v modrom _____ (4)

Kde sa končí revír _____ (5) a _____ (6)

Nad _____ (7) držia stráž,

niet tam _____ (8)

Tak leť aj keď nevyhráš

nad zemskou _____ (9)

Nezobrujú, že chcú mať viac, ako dáva _____ (10)

Nemučí ich _____ (11), údel Kainov

Neženie ich blázon _____ (12), neženie ich čas

_____ (13) ich ľúbi svojou láskou tajnou

S nimi môžeš ísť tam,

kde _____ (14) spať

Žiadne tiene _____ (15) tam nie sú

S nimi môžeš ísť ...

Doplň do textu slovo, ktoré spĺňa určené podmienky

1. žen. r., pl, G
2. str. r., pl., G.
3. muž. r., pl., G
4. str. r., sg., D
5. žen. r., pl., G
6. muž. r., pl., G

7. muž. r., pl., I
8. muž. r., pl., G
9. žen. r., sg., I
10. muž. r., sg., N
11. abstr., žen r., sg., N
12. muž. r., sg., N
13. žen. r., sg., N
14. žen. r., pl., N
15. žen. r., pl., G

Pôvodný text

Balada o poľných vtákoch

Kamil Peteraj

Lakajú sa kľietky rúk, pasce krásnych slov
 Lakajú sa zradnej siete sľubov
 Nad konármi hliadkujú v modrom území
 Kde sa končí revír vrán a supov

Nad tulákmi držia stráž,
 niet tam vífazov
 Tak leť aj keď nevyhráš
 nad zemskou príťažou

Nežobru, že chcú mať viac, ako dáva klas
 Nemučí ich závišť, údell Kainov
 Neženie ich blázon čas, neženie ich čas
 Zem ich lúbi svojou láskou tajnou

S nimi môžeš ísť tam,
 kde hviezdy spať
 Žiadne tiene zrád tam nie sú
 S nimi môžeš ísť ...

Varianty:

- A. Namiesto piesne môžu byť použité rozličné literárne texty.
- B. Pracovný list môže byť namiesto gramatických kategórií podstatných mien zameraný napríklad na určovanie slovných druhov.
- C. Počet vynechaných slov môže učiteľ obmieňať podľa veku žiakov, odlišovať podľa zámeru, napr. rýmy vo veršoch, zamerať sa len na precvičovanie čítania, napr. pravidelným vynechávaním slov ap.

Žiaci si v tejto aktivite zábavnou formou precvičia často neoblúbené gramatické kategórie. Úspešne ju môžeme zaradiť pri téme balady, tomu však prispôbíme výber vynechaných slov.

K napísaniu tejto aktivity ma inšpirovali hodiny bývalej kolegyne Jany Vargovej, učiteľky slovenčiny.

Vták si hľadá pod krídlom dieru, ktorou by vyletel zo seba von.

Kamil Peteraj

Komentár:

Čas: 30 minút

Cieľová skupina:
6.-9. ročník ZŠ,
nižšie ročníky SŠ

Pomôcky:
kamene rôznych
farieb a veľkostí

Výsledný produkt:
kolektívna báseň

Keby som bol kameňom

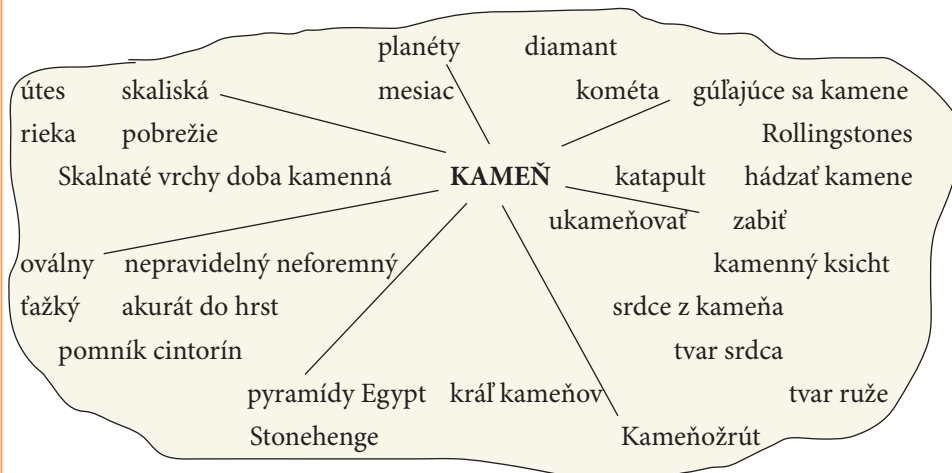
Viera Eliašová

Žiak sa učí:

- skúmať vlastné asociácie
- rozvíjať myšlienkové postupy kategorizácie
- identifikovať sa s predmetom

Postup:

1. Nechajte v triede kolovať zbierku kameňov rôznych veľkostí a farieb. Žiaci sa ich dotýkajú, ovoniávajú a skúmajú ich.
2. Vyzvite žiakov, aby formou voľných asociácií produkovali rôzne slová a slovné spojenia priamo či nepriamo späté s kameňmi. Zapisujte ich asociácie na tabuľu (môžete sa pokúsiť organizovať ich do logických celkov).

príklady žiakov 8. ročníka ZŠ

3. Žiaci sa pokúsia slová a výrazy zoskupiť podľa spoločných znakov do kategórií, dať im čísla a názvy.

- I výskyt
- II vzhľad
- III smútok, smrť
- IV história
- V rozprávky
- VI prirovnania
- VII ľudské vlastnosti
- VIII zbrane, činnosť
- IX šoubiznis
- X forma existencie

4. Napíšte na tabuľu *Keby som bol kameňom* a požiadajte učiacich sa, aby sa na chvíľu vcítili do úlohy kameňa. Kameň oživa, vníma, cíti. Po chvíli si každý vyberie tú kategóriu, ktorá ho najviac zaujala, resp. priradte každé-

mu žiakovi jednu kategóriu. Identifikujúc sa s kameňom sa žiaci pokúsia v časovom limite 5-7 minút napísať 2-3 dvojveršia vychádzajúc priamo či nepriamo z pôvodných asociácií. Dôležité je pridržať sa stanovenej témy. Prvý riadok dvojveršia by sa mal začínať *Keby som bol kameňom, ...* Uvedte príklad:

Keby som bola kameňom, chcela by som ležať na dne rieky.
Ryby by sa pristavili, podiškurovali by so mnou
o novotách tam hore.

Keby som bola kameňom, snívala by som o „kameňom“ živote,
mohla by som sa prítúliť k tomu smutnému balvanu,
vzdialenenému odo mňa celú piad', celú večnosť.

(Príklad ilustruje kategóriu I.)

5. Žiaci čítajú svoje produkty podľa jednotlivých kategórií. Je vhodné vopred sa dohodnúť na postupe čítania, aby mohli verše nasledovať po sebe bez páуз a rušivých komentárov. Opakovanie prvej časti prvého verša dodá čítaniu osobitý rytmus. Spoločné čítanie obohatí všetkých zúčastnených o pocit úspechu z dosiahnutého výsledku a o pocit zaangažovanosti na spoločnom tvorivom procese. Verše môžu na záver napísať na spoločný plagát.
6. Postupovať môžete aj tak, že si žiaci sami vyberú 4-5 kategórií a píšú 4-5 dvojverší s rozdielnym zameraním. Vytvorí tak vlastnú báseň, pričom môžu voľne narábať s opakujúcou sa frázou (napr. *Keď raz budem kameňom... alebo Som kameň...*), môžu však verše usporiadať aj podľa vlastných predstáv. Rovnako môžete použiť kombináciu oboch postupov alebo vymyslieť nový.

Poézia je nevyhnutne potrebná - keby som len vedel na čo.

Jean Cocteau

Prečo PREČO?

Michaela Jakubišinová

Žiak sa učí:

- chápať zmysel básnickej otázky a jej tvorbu
- prežívať situácie a vyjadriť ich prostredníctvom zmyslov

Postup:

1. Žiakom rozdáme rozličné obrázky (najlepšie farebné s množstvom objektov). Vyzveme ich, aby napísali všetko, čo im pri pohľade na obrázok napadne. Môžu popísať svoje pocity, opísať obrázok a pod. Nemali by písať dlhé vety, stačia slovné spojenia. Dobrovoľníci môžu ukázať svoj obrázok a prečítať, čo napísali.
2. Žiakom zadáme úlohu, aby napísali otázky, ktoré sa im k danému obrázku žiada položiť. Znovu ich môžu nahlas prečítať. Učiteľ si vyberie niekoľko originálnych otázok, alebo takých, ktoré vyvolávajú úvahy, prípadne je v nich už obsiahnutá aj odpoveď. Na týchto príkladoch vysvetlíme žiakom pojem básnická otázka.
3. Učiteľ vyzve žiakov, aby si zo svojich otázok vybrali štyri a zoradili nich do štvorveršia. Otázky by mali na seba niečím nadväzovať. Žiaci dopĺňajú štvorveršia ďalšími úvahami a vytvorí tak báseň. Vyjadria v nej svoje poci-

Jaz Tvo Lit

Čas: 20-25 minút

Cieľová skupina:
7. ročník ZŠ

Pomôcky:
farebné obrázky,
fotografie alebo
reprodukcie
obrazov

Výsledný produkt:
báseň

ty z obrázka, napíšu príbeh zo situácie na obrázku atď. Básne nahlas prečítame. V druhej fáze sa žiaci pokúsia vytvoriť básne, ktorá nemusí obsahovať iba básnické otázky.

Ukážka práce žiakov:

Prečo?

(Báseň inšpirovaná obrázkom zasneženej krajiny)

*Pozerám sa na fotku
Príroda, ihličky a vločky
Závaže, stromy a les
Prečo?
Prečo ľudia ničia túto krásu?
Či ohlodáva ju čas a preto mizne?
Prečo?
Je to ako strom v mojej izbe
Je to strom... stojí
Avšak ten už je... sám
Prečo?*

žiačka tercie osemročného gymnázia

Varianty:

- Pri písaní nemusí mať každý žiak vlastný obrázok, postačí jeden veľký zavesený na tabuli.
- V prípade, že na konci hodiny zvýši čas, žiaci zhodnotia priebeh hodiny, čo sa naučili, alebo zhrnú celý svoj deň krátkym dvojverším, v ktorom tiež použijú básnickú otázku.

*Existujú tri spôsoby ako konať múdro: premýšľaním,
ten je najušľachtilejší; napodobňovaním, ten je najľahší; skúsenosťou, ten
je najťažší.*

Konfucius

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
7. ročník ZŠ a vyššie

**Materiály/
Pomôcky:**
učebnica literatúry
príslušného
ročníka, hárok
papieru

Výsledný produkt:
báseň

O živote trochu inak

Miriám Hlavatá

Žiak sa učí:

- rozlíšiť umelecké jazykové prostriedky (metaforu, personifikáciu, prirovnanie, epiteton) v literárnych dielach
- využiť vytvorené umelecké jazykové prostriedky pre vlastnú tvorbu
- hľadať možnosti inšpirácie pre umeleckú tvorbu vo vlastnom živote

Postup:

- Žiaci si za pomoci učiteľa vyberú z učebnice literárnej výchovy úryvky básní a spoločne v nich hľadajú a zapisujú si básnické prostriedky, ktoré poznajú. (Výber úryvkov môže učiteľ zadať aj na domácu úlohu; úryvky môžu byť tiež z iných zdrojov.)
- Žiaci si preložia hárok papieru napoly. Jednoslovné alebo v krátkych slovných spojeniach zapíšu na jednu polovicu negatívne, na druhú pozitívne informácie o udalostiach vo svojom živote. Žiaci si pred písaním môžu na

papier nakresliť obrázok, napr. masku s jednou polovicou tváre smutnou, druhou veselou, strom s vysychajúcou polovicou, a slová zapisujú do príslušných častí.

3. Žiaci v ďalších krokoch riadených učiteľom postupne dopĺňajú na obe polovice zmyslové vnemy (zvuky, chute, vône, farby, pocity) a predstavy, ktoré sa v ich mysli spájajú s jednotlivými udalosťami.
4. Žiaci voľne kombinujú napísané pojmy a snažia sa vytvoriť z nich čo najviac básnických prostriedkov, ktoré poznajú (podľa potreby môžu pojmy upravovať, napríklad zmeniť slovný druh alebo tvar slova). Učiteľ nabáda žiakov k hľadaniu originálnych, nekonvenčných a zaujímavých kombinácií.
5. Prostredníctvom vytvorených básnických prostriedkov žiaci napíšu báseň o jednej z uvedených životných udalostí. Pre svoju báseň vymyslia názov.

Ukážka práce žiakov:

Vytvorené básnické prostriedky

personifikácia: strom hádže

metafora: víchricou sa nekloní

prirovnanie: šumí ako hviezdy na nebi

epiteton: hrdý smútok, bledá lunu, ošarpaný strom

Báseň

Topol'

*šire pole, strom jediný,
po bledú lunu vetvy vystiera,
víchricou sa nekloní.*

*Hoc ošarpaný, je plný krásy, vzdoru, nežnosti a sily.
svoj hrdý smútok zeme hádže do kupoly temného večera.
A po nociach šumí ako hviezdy na nebi.*

žiačka 7. ročníka, ZŠ

Varianty:

- A. Žiaci môžu podobným spôsobom spracovať udalosti vo svojej triede, okolí ap.
- B. Aktivita sa dá prispôsobiť pre nižšie ročníky tak, že žiaci vytvárajú a používajú len tie umelecké jazykové prostriedky, ktoré poznajú.

Po aktivite učiteľ môže zaradiť diskusiu, napríklad s nasledovnými okruhmi: Ako ste postupovali pri písaní básnických prostriedkov? Ako súvisí výber vašich básnických prostriedkov s udalosťou, ktorú ste opísali v básni? Ako sa po napísaní básne pozeráte na svoj doterajší život? Kde podľa vás hľadali autori rozoberaných ukážok inšpiráciu pre svoju báseň?

Komentár:

Sme takí starí, aké staré je naše myslenie!

Josef Kirschner

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:

6.-9. ročník ZŠ
a 1. ročník SŠ

Materiály/ pomôcky:

CD alebo iné nosiče
s útvarmi ľudovej
slovesnosti, texty
so žánrami ľudovej
slovesnosti

Výsledný produkt:

oslavná básň,
zbojnícka pieseň,
uspávanka,
zaklínadlo a ďalšie
žánre ľudovej
slovesnosti

Hrdina našich čias

Martina Šoltysová

Žiak sa učí:

- identifikovať a imitovať žánre ľudovej slovesnosti
- porozumieť obsahu a funkcii ľudovej slovesnosti
- spájať staré a nové, tradičné a moderné
- nadväzovať na diela iných autorov

Postup:

1. Spolu so žiakmi spomíname na skutočných aj zidealizovaných hrdinov (Jánošík, Robin Hood, William Tell, Zoro). Na tabuľu zapíšeme všetky asociácie a fakty, ktoré žiaci vyslovia. Plochu tabule rozdelíme na dve časti, pričom do jednej urobíme zoznam faktov, do druhej zoznam vedomostí z legend, mýtov a rozprávok. Vysvetlíme si, čo je legenda a mýtus, akú úlohu v ľudovej slovesnosti zohrávajú.
2. Žiakov rozdelíme na skupiny. Každé skupine zadáme inú úlohu, pričom všetky skupiny si úvodné inštrukcie vypočujú spoločne, no na jednotlivých zadaniach pracujú zvlášť a paralelne. Majú vymyslieť vlastného hrdinu dnešných čias, dať mu meno, identitu, zaradiť ho do časových a priestorových súvislostí, priradiť mu zásluhy a hrdinské činy. Celá aktivita sa potom vzťahuje na vymysleného hrdinu. Úlohy možno rozdeliť napríklad takto:
 1. skupina: Začneme narodením hrdinu. Prvou úlohou je uspávanka. Žiakom dáme na ukážku ľubovoľnú uspávanku. Vhodná je aj hudobná ukážka. Žiaci majú 15 minút na tvorbu vlastnej uspávanky pre hrdinu.
 2. skupina: Hrdina dospel a zaľúbil sa. Jeho vyvolená ho však vytrvalo odmieta. Na scénu prichádzajú čary, zariekania a povery. Žiakom znovu poskytneme textovú alebo zvukovú ukážku. Aj táto skupina má 15 minút, aby inšpirovaná vzorom napísala zaklínadlo, ktoré má v srdci devy vzbudiť lásku k hrdinovi. Vhodné je spomenúť zázračné recepty, nápoje, ingrediencie.
 3. skupina: Z mládenca sa stal zbojník. Žiaci podľa poskytnutých inšpirácií v priebehu 15 minút napíšu krátku zbojnícku pieseň.
 4. skupina: Hrdina zomiera. Žiaci si vymyslia okolnosti jeho smrti. Ich úlohou je podľa poskytnutých vzorov napísať tzv. plačky, t.j. pohrebnú pieseň, žalospev. Čas je tiež 15 minút.
3. Po uplynutí 15 minút skupiny prepíšu práce a vyvesia ich na nástenku. Nezapodme pripomenúť žiakom, že texty majú pojednávať o súčasnom hrdinovi, t. j. slovnú zásobu a obsah by mali prispôbiť aktuálnym pomerom.

Ukážka práce žiakov:

Zaklínadlo

*Háky-báky, strašné mraky, všetci svätí aj bosorky,
darujte mi signál dáky, či má rád šuhaj môj motorky.
Z vrakoviska jednu vezmem a opravím za mesačnej noci,
temné sily, cestu k nemu neviem, ukážte mi zarúbanú hoci.
Za štipku korenia a tri vlasy z mojej hlavičky povarím,
dám mu to vypiť a na motorke ho do polnoci zabavím.
Potom len tri Otčenáše a zo štyri Zdravasy,
nech si získam lásku jeho večné na časy.*

žiaci 2. ročníka SŠ

Zbojnícka pieseň

*Zbojnícky kapitán, to je vám veľký pán,
perečko netreba, ani len dolomán.
stačí mu hlavička s prelivom od Katky,
stačia mu riflíčky, maskáče a briadky.*

*Kráča Martin po zelenom hájičku,
ku zemi nahýna huňatú trávíčku.
Krok jeho ozýva sa až v Pešti,
veď ho vycvičili v nedalekej Lešti.*

*Nemôže si zbojník frajerku opáčiť,
bo už ho čakajú červaní kukláči.
No Janík nijakej prekážky nevidí,
takého hrdinu každý nám závidí.*
žiaci 2. ročníka SŠ

Variant:

Aktivitu môžeme použiť aj pri tvorbe iných žánrov imitujúcich ľudovú slovesnosť, napríklad ľubostných piesní, svadobných piesní, hádaniek, rečňovaniek, rozprávok, balád atď.

Aktivita patrí k náročnejším, žiaci gymnázia sa s ňou dost' pasovali. Nakoniec však vznikli zaujímavé texty, ale najmä najbližšie teoretické preverovanie témy Ľudová slovesnosť a jej žánre dopadlo neporovnateľne lepšie ako predtým. Odporúčam ako inšpiračný zdroj použiť piesne z predstavenia *Na skle maľované* alebo ľudové piesne v podaní Dariny Lajčiakovej.

Aby sme žili tvorivým životom, musíme sa prestať báť robiť chyby.

Joseph Chilton Pearce

Striháme, lepíme, tvoríme...

Zuzana Demková

Žiak sa učí:

- tvoriť jednoduché básne z titulkov novinových článkov
- objavovať a chápať viacvýznamovosť slov
- hľadať logiku v zdanlivo nesúvisiacich častiach textu

Postup:

1. Voľné písanie na úryvok básne Mikuláša Kováča *The Descent of Man*:
Pozrite sa ako svojím umom, svojimi hviezdnyimi rukami meníme prírodu podľa vlastných predstáv...
Žiaci pracujú samostatne, vyjadrujú písomne svoje pocity, názory a myšlienky, ktoré im zídu na um v súvislosti s citátom.
2. Žiaci dobrovoľne čítajú svoje texty.
3. Učiteľ napíše na tabuľu témy, ktoré žiaci spomenuli (vojna, zbrojenie, porušovanie ľudských a detských práv, civilizačné choroby, ekologické problémy)
4. Žiaci vystrihujú z novín akékoľvek titulky. Snažia sa nazbierať čo najviac materiálu. Z vystrihnutých titulkov zostavia básne a nalepia ju na výkres. Pre

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
9. ročník ZŠ

**Materiály/
pomôcky:** básne
Mikuláša Kováča
The Descent of Man
(Literatúra pre 9.
ročník ZŠ), noviny,
výkres, lepidlo,
nožnice

Výsledný produkt:
básne

takto vzniknutú báseň vymyslia názov. (Žiaci spájajú zdanlivo nesúvisiace texty, no keďže ide o titulky zo súčasných novín, mnohým vlastne vznikne báseň o niektorom civilizačnom probléme.)

5. Žiaci prečítajú básne a vysvetlia, aký civilizačný problém sa im ňou podarilo zachytiť.
6. Žiaci porovnajú svoje výtvary s básňou Mikuláša Kováča *The Descent of Man*.

Variant:

Aktivitu je možné uplatniť aj pri tvorbe sonetu, táto forma je však náročnejšia a vhodná pre vyššiu vekovú skupinu.

Komentár:

Pri vystrihovaní titulkov by sa žiaci nemali veľmi zdržiavať, viac času treba venovať skladaniu výstrižkov a tvoreniu básne. Je dôležité upozorniť žiakov, aby nestrihali titulky na slová, lebo sa tým stratí pôvodný zámer aktivity.

K tejto aktivite ma inšpirovala Letná škola tvorivého písania (Mojmírovce 2005).

Ukážky práce žiakov k tomuto zadaniu nájdete v Obrazovej prílohe CD nosiča, ktorý je súčasťou tejto príručky.

*Verím, že Váš dedo bol orangutan, pán Darwin,
ale ten môj bol plukovníkom Jeho Veličenstva.
z korešpondencie Charlesa Darwina*

Jaz Tvo Lit

Čas: 30 minút

Cieľová skupina:

9. ročník ZŠ

Materiály:

báseň Jána Kostru *Každý deň* (Literárna výchova pre 9. ročník)

Výsledný

produkt: báseň, charakteristika

Každý deň stretnúť človeka

Zuzana Maciková

Žiak sa učí:

- písať charakteristiku človeka
- používať vhodné výrazy na vyjadrenie sa v skratke
- interpretovať básne s využitím vlastných zážitkov
- rozvíjať emocionálnu inteligenciu

Postup:

1. Učiteľ vopred pripraví podnety alebo otázky, ktoré postupne diktuje žiakom (riadená vizualizácia). Žiaci si čo najpodrobnejšie zapisujú svoje odpovede a postrehy (učiteľ ich upozorní, že text nemusí byť súvislý). Riadenú vizualizáciu je možné použiť v rozličných kontextoch, tu boli zvolené nasledovné podnety:
 - Predstavte si človeka, ktorý vás dnes niečím zaujal, upútal alebo bol niečím výnimočný, napr.: mal zlomenú ruku, stretli ste ho dnes ako prvého, je to bezdomovec postávajúci na rovnakom mieste ap.
 - Opíšte miesto, na ktorom vás tento človek upútal.
 - Opíšte jeho výzor, vek a oblečenie a čím vás zaujal.
 - Ako vplýva na vaše zmysly (zrak, čuch, sluch)?
 - Skúste odhadnúť niektoré jeho povahové črty.
 - S akým zámerom sa podľa vás zobudil a aké má na dnes plány?
 - Ako podľa vás zvyčajne trávi deň?
 - Ako stretnutie s ním ovplyvnilo váš deň?

2. Žiaci si v dvojiciach navzájom prečítajú napísaný text, prípadne ho doplnia o ďalšie zaujímavé informácie.
3. Učiteľ zatiaľ napíše na tabuľu nasledovnú štruktúru:
 - 1 podstatné meno
 - 3 prídavné mená
 - 1 podstatné meno a 1 prídavné meno
 - 4 slovesá
 - 1 veta
 - 1 podstatné meno (odkaz)
 Žiaci podľa štruktúry napíšu básne, do ktorej pretransformujú najdôležitejšie postrehy a pocity o „svojom človeku“. Básne prednesú pred triedou, prípadne ich spolu s ilustráciou vystavia na nástenke.
4. Žiaci si prečítajú básne Jána Kostru *Každý deň*. Analyzujú ako básnik opísal svoje stretnutie s človekom, môžu s ňou porovnať výrazové prostriedky zo svojej básne.

Ukážka práce žiakov:

Horúčkovitost.

Výnimočná, roztržitá, cholerická.

Neopakovateľná osoba.

Pláva, hnevá ma, kotkodáka, prežíva.

To, ak je niekto cholerický, neznamená to, že je zlý.

Veľké +

žiacka 9. ročníka ZŠ

Varianty:

- A. Po riadenej vizualizácii a prečítaní textov v dvojiciach žiaci namiesto básne napíšu charakteristiku, prípadne karikatúru „svojho“ človeka.
- B. Posledné 3 otázky v riadenej vizualizácii môžu slúžiť ako téma na napísanie úvahy.

Každý deň je malým životom.
Arthur Schopenhauer

Ó, ó, ó...

Zuzana Demková

Žiak sa učí:

- rozpoznávať hlavné znaky ódy
- využívať známe básnické obrazy (metafora, prirovnanie, oxymoron atď.)

Postup:

1. Aktivitu začneme voľným písaním na tému „Dušičky“ – žiaci si samostatne zapisujú všetko, čo im k téme napadne. Píšu bez prerušenia, vety na seba nemusia logicky nenadväzovať, žiaci nemusia dávať pozor na štylistiku či prapovis.
2. Žiaci dobrovoľne čítajú svoje práce.
3. Prečítame si básne Friedricha Schillera *Óda na radosť* a zopakujeme si na nej hlavné znaky ódy. Zastavíme sa pri nasledujúcej časti:
Tvoje kúzla spoja zasa,

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
9. ročník ZŠ

Materiály: básne Friedricha Schillera *Óda na radosť* (Literatúra pre 9. ročník ZŠ)

Výsledný produkt:
óda

čo rozdelil svet i čas,
celé ľudstvo pobratá sa
tam, kde krídla prestieraš.

V úryvku hľadáme prepojenia na druhý svet, svet po smrti, svet kam odchádzajú duše.

4. Zo záznamov voľného písania a na základe vedomostí o óde žiaci vytvoria vlastnú ódu na tému „Dušičky“ a prečítajú ju pred triedou.

Ukážka práce žiakov:

Deň Božích plamienkou

Ó, chvíľa svätá pre moje uši,
keď z neba padajú slzy anjelov.
Už viem kto to klope, už tuším,
nuž vítam Ťa, dážď, najlepší z priateľov.

Prosím Ťa dážďik najvznešenejší,
našepkaj môjmu peru,
nech napíše niečo, všetkým tam hore,
nech zaplní stránku bielu.

Nech duše v raji roztancujú sa,
spievajú z radosti nad nami,
že už dva svety, ľudský a Boží,
nie sú oddelené mrežami.

A kto ich spojil? Ach, jedna malá
sviečička biela tlejúca.
Pretože v tento deň, v jej skromnom svetle sa
spoja modlitby zo srdca.

Dážďik môj, prosím Ťa,
privej nám naspäť tento deň.
Vtedy je nebo trošku bližšie k nám,
privej nám späť 1. november.

žiačka 9. ročník ZŠ

Variant:

Pre aktivitu je vhodná akákoľvek iná óda, žiaci môžu vymýšľať vlastné témy a môžu napísať ódu aj na seba alebo na svojho spolužiaka či spolužiačku.

Komentár:

Túto aktivitu je najlepšie robiť až v 9. ročníku, lebo dovtedy sa óda ako literárny žáner nepreberá.

K tejto aktivite ma inšpirovala Letná škola tvorivého písania (Mojmírovce 2005).

Iba cez krásu si človek hľadá cestu k slobode.
Friedrich Schiller

Básne nehryzú

Marianna Boršová

Žiak sa učí:

- chápať genézu básne
- rozlišovať dobrú poéziu od textového gýča
- využívať asociácie na písanie súvislého textu
- editovať výsledný produkt

Postup:

1. Žiaci pracujú v skupinách po štyroch (nie je podmienka).
2. Učiteľ prideli každú skupinu niektoré obdobie života človeka, napr. novorodenec, batola, prvák, dieťa v puberte, dospelý človek v dvadsiatke, v štyridsiatke, dôchodca, človek na smrteľnej posteli (podľa počtu skupín).
3. Skupiny vygenerujú asociácie, ktoré sú charakteristické pre daný vek (obdobie života), napríklad, čo im napadne pri predstave novorodenca: cumlík, podbradník, ap.
4. Každá skupina zo svojich asociácií vyberie štyri trojslabičné slová, ktoré najlepšie vystihujú dané životné obdobie. (Každé slovo reprezentuje verš.) Ak nemajú trojslabičné slová, hľadajú k nim synonymá na tri slabiky.
5. Každá skupina vytvorí a prečíta svoje štvorveršie. Jeden žiak zapisuje štvorveršia na tabuľu, ostatní žiaci do zošita.
6. Trieda kolektívne edituje takto vzniknutú báseň, hľadá lepšie, výstižnejšie slová. V prípade, že žiaci natrafia na rým, snažia sa ho dodržať premiestnením veršov.
7. Trieda navrhuje pre báseň názvy a určí najprimeranejší z nich.
8. Žiaci prečítajú výsledný produkt, porovnávajú ho s básňou E. B. Lukáča *Ecce homo*.

Ukážka práce žiakov:

Ž i a o t

Radosti.

Starosti.

Krstiny.

Perinky.

Šlabikár.

Peračník.

Aktovka.

Jednotka.

Dospelosť.

Manželstvo.

Rodina.

Robota.

Papuče.

Hýčkanie.

Spomienky.

Koláče.

Dupačky.

Plienôčka.

Lezenie.

Slovička.

Dotyky.

Fajčenie.

Alkohol.

Snívanie.

Šediny.

Únava.

Starosti.

Choroba.

Samota.

Smútenie.

Modlitba.

Testament.

Varianty:

- A. Podľa uváženia môže učiteľ zadať aktivitu aj ako samostatnú prácu (buď od prvej úlohy, alebo po vygenerovaní asociácií). Po napísaní si žiaci v skupinách porovnávajú texty a diskutujú, kto charakterizoval život človeka najvýstižnejšie.
- B. Aktivita sa dá uplatniť vo vyšších ročníkoch aj s monológom Jacquesa („Celý svet je scéna“) zo Shakespearovej hry *Ako sa vám páči*.
- C. Aktivitu môžeme použiť aj na iné témy, činnosti alebo zmysly. V tomto prípade je vhodná aj pre nižšie ročníky.

Jaz Tvo Lit

Čas: 30 minút

Cieľová skupina:

1. ročník SŠ a vyššie

Materiály:

báseň E. B. Lukáča *Ecce homo* (Čítanka pre 3.ročník gymnázií a SŠ)

Výsledný produkt:

kolektívna báseň

Komentár: Ak chceme venovať písaniu a práci s napísaným textom dostatočne dlhý čas, porovnanie (bod 8) môže ostať na domácu úlohu; každý žiak môže doma s odstupom času aj prepracovať slabšie časti vzniknutej básne. Podobne sa dá pohrať s inými básňami, napríklad s básňou Rudolfa Dilonga *Švih*

*Život nie je to, čo chceme, ale to, čo máme.
Arnošt Lustig*

Jaz Tvo Lit

Čas: 30-45 minút

Cieľová skupina:
9. ročník ZŠ, SŠ
neobmedzene

Materiály:
akékoľvek texty
o láske

Výsledný produkt:
báseň

Kto si, láska?

Viera Eliašová

Žiak sa učí:

- rozumieť niektorým básnickým obrazom
- voľne ich interpretovať
- vyjadrovať svoje predstavy v podobe veršov

Postup:

1. Rozdelte učiacich sa do skupín po troch. V skupinkách sa žiaci pokúsia odpovedať na otázku: K čomu sa láska najčastejšie prirovnáva? Jeden člen skupiny postrehy zaznamenáva na plagát alebo na tabuľu.
2. Opýtajte sa ich, aký je rozdiel medzi dvomi podobnými vyjadreniami: *Láska je ako vlak. Láska je vlak*. Mali by v jednoduchej podobe formulovať rozdiel medzi prirovnaním a metaforou, napr. prirovnanie ako výrazový prostriedok porovnávajúci niečo na základe podobných alebo odlišných vlastností a metaforu ako skryté porovnanie (prenášanie významu) na základe podobnosti niektorých znakov.
3. Žiaci sa pokúsia dešifrovať možné významy skryté v metafore *Láska je vlak* (asociácie môžu byť späté s rýchlosťou/pomalosťou, jednosmernosťou/viacsmernosťou alebo ťažkopádnosťou/svižnosťou vlaku, konečnou stanicou, častým prestupovaním, dlhým čakaním, odchodom z nástupišťa, pozeraním sa na odchádzajúci vlak, naskakovaním naň, mávaním, lúčením sa, neviditeľnou konečnou a pod.). Mali by si súčasne uvedomiť, že do interpretácie sa premietajú skúsenosti a zážitky zúčastnených a že sú zákonite rôzne a častokrát aj odlišné od autorovej predstavy, čo však neznižuje úroveň interpretácie, ba naopak, posúva ju vyššie, do polohy slobodných, na sebe nezávislých rovín vnímania toho istého. Často až celý kontext básne či iného umeleckého textu pomôže dešifrovať metaforu správne, resp. správnejšie, t.j. bližšie autorovmu zámeru.
4. Všetci sa na svojej stoličke pohodlne usadia, pripraví sa pero a čistý papier. Pokúsia sa teraz predstaviť si lásku ako osobu. Nechajte ich chvíľku venovať sa vlastným predstavám. Po krátkej odmlke im v kludnom tempe s pauzami kladte rad vopred pripravených otázok (viď príklad nižšie). Poslucháči si na ich základe začnú kreovať vizuálne predstavy, ktoré si buď priebežne v skratke zaznamenávajú alebo si ich zapíšu až po odznení poslednej otázky (technika sa volá *Riadená vizualizácia* alebo *Riadené fantazировanie*). Upozornite ich, aby sa sústredili najmä na konkrétne detaily a aby sa vyhýbali klišé. Nižšie uvedené otázky sú len návodom, vašej fantázii sa medze nekladú – skráťte, pridajte, zmeňte ich.

Ak je Láska osobou, koľko má rokov a akého je pohlavia?

Aká má výraz v tvári?

Aký má hlas?

Akú má postavu a ako sa oblieka?

*Aké má záluby?
Je náladová/náladový?
Aké jedlá a nápoje obľubuje?
Čo práve teraz robí?
Na čo myslí?
Čoho sa obáva?
Na čo sa teší?
Koho vám pripomína?...*

5. V priebehu niekoľkých minút si žiaci skompletizujú svoje záznamy. V trojiciach si svoje obrazy čítajú.
6. V časovom limite 10 minút sa pokúsia zaznamenať svoje vizuálne obrazy vo forme veršov, môžu sa pridržať otázok, môžu však svoje predstavy organizovať podľa vlastného uváženia, doplniť ich, ozvláštniť. Na záver sa pokúsia dať svojej básni názov.
7. Žiaci čítajú svoje básničky ostatným.
8. Až na záver im prezentujte fundované definície prirovnania a metafory. Účastníci sa pokúsia sami vnímať rozdiely medzi vlastnou a odbornou interpretáciou prirovnania a metafory, sami sa pokúsia naznačiť, ktoré z obrazov zo začiatku hodiny (bod č. 1) možno považovať za otrepané a ktoré za svieže a zaujímavé.
9. Na záver im predložte texty veršov o láske od rôznych autorov, nech sa v nich pokúsia dekodovať metafory a prirovnania a interpretovať ich možné významy.

Zadanie je možné využiť pred prácou s literárnou ukážkou, v ktorej bude nosnou témou láska. Žiaci budú pri čítaní ukážky viac vnútorne motivovaní a zapojení, budú podvedome porovnávať umelecké prostriedky iných textov s vlastnými pokusmi.

Zuzana Demková, frekventantka kurzu ŠIŠ, aplikovala túto techniku na tému *Mier vojne, vojnu mieru*. Nasledujúca aktivita je jej adaptáciou témy aj postupov.

Láska je ako dečko: túži po všetkom, čo vidí
William Shakespeare

Mier vojne, vojnu mieru

Zuzana Demková

Žiak sa učí:

- zhmotniť abstraktné pojmy
- písať báseň, úvahu alebo charakteristiku
- zbavovať sa klišé

Postup:

1. Učiteľ rozdelí triedu na dve časti a každej prideli abstraktný pojem. Jedna skupina pracuje s pojmom vojna, druhá s pojmom mier.
2. Učiteľ pomaly, pokojne, s dostatočnými pauzami kladie otázky, na ktoré žiaci písomne odpovedajú v súvislosti so svojím pojmom.

*Aké má pohlavie, vek, postavu?
Ako sa díva na svet?
Aké má oči?*

Komentár I:

Komentár II:

Jaz Tvo Lit

Čas: 30 minút

Cieľová skupina:
9. ročník ZŠ

Materiály:

báseň P. O.
Hviezdoslava
Krvavé sonety
(Literatúra pre 9.
ročník ZŠ)

Výsledný produkt:
• báseň, úvaha

Aký má hlas?
 Čo má oblečené?
 Čo robí?
 Aký má výraz tváre?
 Akú má povahu?
 Čo ju/ho zaujíma, aké má koničky?
 Čo pije?
 Aké jedlo má rád/rada?
 Čo robí večer?
 Čoho sa bojí?
 Na čo sa teší?
 Koho pripomína?

Prostredníctvom týchto otázok žiaci personifikujú abstraktný pojem do ľudskej bytosti.

3. Žiaci pretvoria svoje odpovede do uceleného textu – charakteristiky, úvahy, básne.
4. Žiaci nahlas čítajú ukážky a následne editujú svoj text, napríklad odbúraním zaužívaných alebo podvedome používaných klišé.

K tejto aktivite ma inšpirovala Letná škola tvorivého písania, Mojmirovce 2005; adaptovaná verzia zadania V. Eliašovej *Kto si, láska?*

Ukážka práce žiakov:

Vojna

Je stará, vyschnutá žena, ktorá sa pozerá na svet krutým pohľadom. Má príliš veľa rokov. Vo svojich očiach ukrýva krv a má strašidelný hlas. Väčšinou chodí vo svojom 800-ročnom brnení, ktoré dostala pri narodení. Celý deň nerobí nič iné, len prenasleduje pokoj, znepriateluje, zabíja a kradne. Toto všetko robí s chechtotom a škodoradostným pohľadom. Je krutá. Pije lieh a živí sa kosťami, na ktorých je len málo mäsa. Dokonca aj cez noc bdie a dozerá na to, či jej plány vychádzajú. Bojí sa len toho, kedy ľudia dostanú rozum. Teší sa na smrť ľudí a na peniaze. Pripomína duševne chorého človeka, ktorý žije len pre peniaze.

žiak 9. ročníka ZŠ

Mier

*Muž, ktorý žije od počiatku sveta.
 Anjel, ktorý stráži každého, aj teba.
 Nemá oči, slepý je.
 Tichý hlas, ktorý občas až pisklavo znie.
 Nepozera, ale cíti.
 Je šťastný, spokojný a sýty.
 Až do konca vždy vydrží počúvať Beethovena.
 Na to si potrpí.
 Najradšej má buchty a pije morskú vodu.
 Snaží sa večer vycítiť duchovnú pohodu.
 Chcel by raz aj on zrak mať.
 Nikdy sa nebude nikoho a ničoho báť.
 Je náš strážny anjel, ktorý pri nás bude vždy stáť.*

žiak 9. ročníka ZŠ

Vizualizovať môžeme akýkoľvek abstraktný pojem a využiť to ako motiváciu pri literárnom rozbere, prípadne ako cvičenie pri charakteristike postavy. Aktivitu som zaradila pri preberaní básne P. O. Hviezdoslava *Krvavé sonety*.

*Mier sa nedá udržiavať násilím.
Mier sa dá dosiahnuť iba porozumením.
Albert Einstein*

Človek a jeho doba, doba a jej človek

Ivana Horecká

Žiak sa učí:

- vyjadrovať sa pomocou konkrétnych obrazov
- spoznávať určité historické obdobie prostredníctvom autoštylizácie a vcítienia sa doňho
- porovnávať literárne obdobia

Postup:

1. Triedu rozdelíme na dve skupiny. Žiaci jednej skupiny sa sústredia napr. na obdobie humanizmu a renesancie, žiaci druhej skupiny na obdobie baroka. Všetci píšú ako prvú vetu: *Som renesančný/barokový človek*.
2. Žiaci postupne dopĺňajú nasledujúce (alebo podobné) vety:

Každý deň vídam...

Počúvam...

Rád sa dívam na...

Cítim...

Milujem...

Nenávidím...

Za podstatné považujem...

Môj život je ako...

Ukážka práce žiakov:

Som človek renesancie

Som človek, ktorý vidí aj v temných uličkách svetlo

a cítim dennodenne vo svojej hrudi teplo,

lebo počujem, že moje srdce stále bije.

Robím a konám, čo chcem, nikam sa neukryjem, nikoho nezabijem,

lebo človeka a lásku milujem.

Nemám rád, keď je na svete chlad a bieda,

som človek a verím sám v seba.

žiak 1. ročníka gymnázia

Mať kontakt s ľuďmi iných storočí je skoro to isté ako cestovať.

René Descartes

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 15 minút

Cieľová skupina:
všetky ročníky SŠ

Výsledný produkt:
báseň v próze

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
4. ročník SŠ

**Materiály/
pomôcky:**

mapa mesta
a jeho okolia,
hárok papiera A4,
báseň Lawrencea
Ferlinghettiho
*Vychádzajúc zo
San Francisca*
(Čítanka pre
4. ročník gymnázií
a stredných škôl)

Výsledný produkt:
báseň, prozaický
text

Vychádzajúc zo Žiliny

Daniela Kubincová

Žiak sa učí:

- rozvíjať vlastnú predstavivosť
- pochopiť techniku tvorby a znaky literárnej skupiny básnikov
- analogicky myslieť

Postup:

1. Učiteľ stručne oboznámi žiakov s mapou mesta. Zameria sa na hlavné prístupové cesty, svetové strany, významné budovy. Učiteľ dá žiakom pokyn, aby si vybrali cestu a smer, ktoré dobre poznajú. Potom ich vyzve, aby si technikou riadeného písania vo vetách postupne zapisovali všetky myšlienky. Každú vetu napíšu do nového riadku. Žiaci píšú spontánne, zapisujú si všetky nápady. Otázky učiteľa sú len pomocné, napr.:
Kde sa začne vaša cesta? Prečo ste si zvolili tento smer? Aké zvuky vás zaujali? Čo cítite, ako prežívate odchod z mesta? Máte na tieto miesta nejaké spomienky?
2. Na základe úvodných poznatkov o živote a tvorbe básnikov učiteľ spolu so žiakmi napíše znaky ich poézie, napr.:
 - autor ako lyrický hrdina, skutočnosť vnímaná cez jeho osobu,
 - záujem o všedné veci, telo a dušu človeka, vlastná skúsenosť v popredí,
 - využívanie zmyslového vnímania skutočnosti – zapojenie všetkých zmyslov,
 - spontánnosť vnímania – bez obmedzenia, prúd pocitov a dojmov,
 - spomienky na detstvo,
 - prirodzený rytmus reči, využívanie hovorovej reči,
 - originalita v jazyku.
3. Učiteľ vyzve žiakov, aby pre svoju prácu vybrali vhodný názov. Niektoré práce môžu žiaci prečítať.
4. Učiteľ vyzve žiakov, aby porovnali vlastné práce s ukážkou v učebnici (báseň Lawrencea Ferlinghettiho *Vychádzajúc zo San Francisca*). Analogicky vtvoria spoločné znaky oboch textov, ktoré si samostatne zapisujú a porovnávajú s predchádzajúcim zápisom. V záverečnej reflexii žiaci zhodnotia svoje pocity z písania.

Ukážka práce žiakov:

Vychádzajúc zo Žiliny

Križovatka, semafor zase nefunguje, len oranžová bliká...

Ja aj tak viem, kam chcem ísť. Preč z tohto mesta.

Paneláky jeden ako druhý, šedivá škvŕna, flak zelenej kde-tu vidím.

Pach celulóžky mi nemá škodiť, smrdieť môže...?

*Na kraji mesta: betónový kosák tu vraj stál,
dnes ma víta betónová hora.*

Veľká voda Váhu naráža do turbín, špliecha, hučí, slova nepočujem.

Korčuliari, bicyklisti, milenci za ruky. Mlčiaci lovci nemých rýb.

Priehrada. Nad hlavou mi krúži farebné rogallo. Mám rád toto divadlo.

Scéna z detstva, štupeľ, čo kráča na kopec. Straník nie je len na tribúne...

Výbuch v lome na Polome, zdanlivo prázdnom.

Cítim smrad mŕtvych zvierat z kafilérky. Je to vôbec dovolené?

Čo by na to povedal Pálfy? A Žofiu v Tepličke ani toto neprebudí?
 Dopravné tepny sa pretínajú pod strečnom.
 Stredoveká kompa turistov a dôchodcov s nákupom preváža.
 Kolesá rýchlika sa nakláňajú nad vodou.
 Cestujúci možno netušia, že o chvíľu už nebude voda, hrad.
 Bude iba tma v tuneli. Čo vidieť v tme?
 Klukatá cesta sa ovíja horami. Len asphalt, stromy a kalné pereje,
 na Orave asi pršalo.
 Dedo. Jeho pravidelné: A už sme pri Margite a Besne(j). Vždy mi to
 bolo nepochopiteľné. Až v škole mi Botto vysvetlil...
 žiak oktávy osemročného gymnázia

Aktivitu je vhodné zaradiť do tematického celku o svetovej poézii po r. 1945. Je dobre, ak žiaci už majú úvodnú informáciu o tvorbe básnikov. Texty v čítanke žiaci ľahšie pochopia vlastným písaním. V prípade, že nemajú skúsenosť s technikou automatického písania alebo riadeného písania, treba ich upozorniť, že majú spontánne zapisovať všetky nápady, ktoré im pri „putovaní“ zvolenou cestou napadnú. Pomáhať si pritom môžu slovesami typu: vidím, cítim, počujem a pod. Pomocné otázky riadeného písania by nemali obmedziť ich nápady. Žiakom netreba dávať zbytočne veľa času na písanie – výsledné texty nemusia byť dlhé.

Ďalšie odporúčané čítanie:

Kolektív autorov *Nahý anjel (...alebo NAHLAS)*. *Antológia beatnickej poézie* (Bratislava : ARS LITERA, 1995)

Poučanie vedie k úspechu dlhou cestou, príklady krátkou a účinnou.

Seneca

Navždy sa zachová tá naša stužková

Mária Padalová

Žiak sa učí:

- preniknúť do literárneho textu prirodzenou a hravou formou
- konfrontovať vlastné prežívanie situácie a vlastný text s literárnym textom

Postup:

1. Učiteľ vyzve žiakov, aby si predstavili situáciu na stužkovej slávnosti krátko po pripnutí zelenej stužky. Stoja symbolicky zoradení pred dverami, ktorými navždy opúšťajú svet detstva a vstupujú do sveta dospelých.
2. Učiteľ postupne zadáva pokyny, na základe ktorých žiaci neskôr napíšu básneň.
 1. verš (rovnaký pre všetkých žiakov, môžu si ho zvoliť ako nadpis): Navždy za sebou zatváram dvere detstva;
 2. verš: pocity, ktoré v tej chvíli prežívaš
 3. verš: zvuky, ktoré počuješ
 4. verš: farba, ktorú vidíš za dverami, a predstava, ktorá sa ti s ňou spája
 5. verš: ročné obdobie alebo počasie, ktoré ti dospelosť pripomína
 6. verš: štyri asociácie so slovom dospelosť
 7. verš: štvorslovný výraz zhrňujúci tvoj postoj, alebo charakterizujúci výraz dospelosť

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 20 minút

Cieľová skupina:

4. ročník SŠ

Materiály:

básneň Milana Ráfusa *Zvony detstva* (Čítanka pre 4. ročník gymnázií a stredných škôl)

Výsledný produkt:

básneň

3. Žiaci si prečítajú napísaný text a podľa vlastného uváženia v ňom urobia úpravy. Prečítajú ho pred triedou.
4. Žiaci si prečítajú báseň Milana Rúfusa *Zvony detstva* a porovnajú autorov pohľad na dospelosť so svojím. Spoločne diskutujú o výrazových prostriedkoch, ktoré Rúfus použil v básni.

Ukážka práce žiakov:

*Navždy za sebou zatváram dvere detstva
vzrušenie, ľútosť, strach, panika
škripanie kolajníc
čierna diera
Dospelosť je ako chladná jeseň
starosti, práca, peniaze, kariéra
Nechcem vstúpiť do tých dverí!*

*Navždy za sebou zatváram dvere detstva
smiech, radosť, zvedavosť
vzrušený tlkot srdca
oranžový pomaranč
Dospelosť je ako leto
zábava, cestovanie, rodina, samostatnosť
Dospelosť je výzvou života.*

žiak 4. ročníka SOŠ

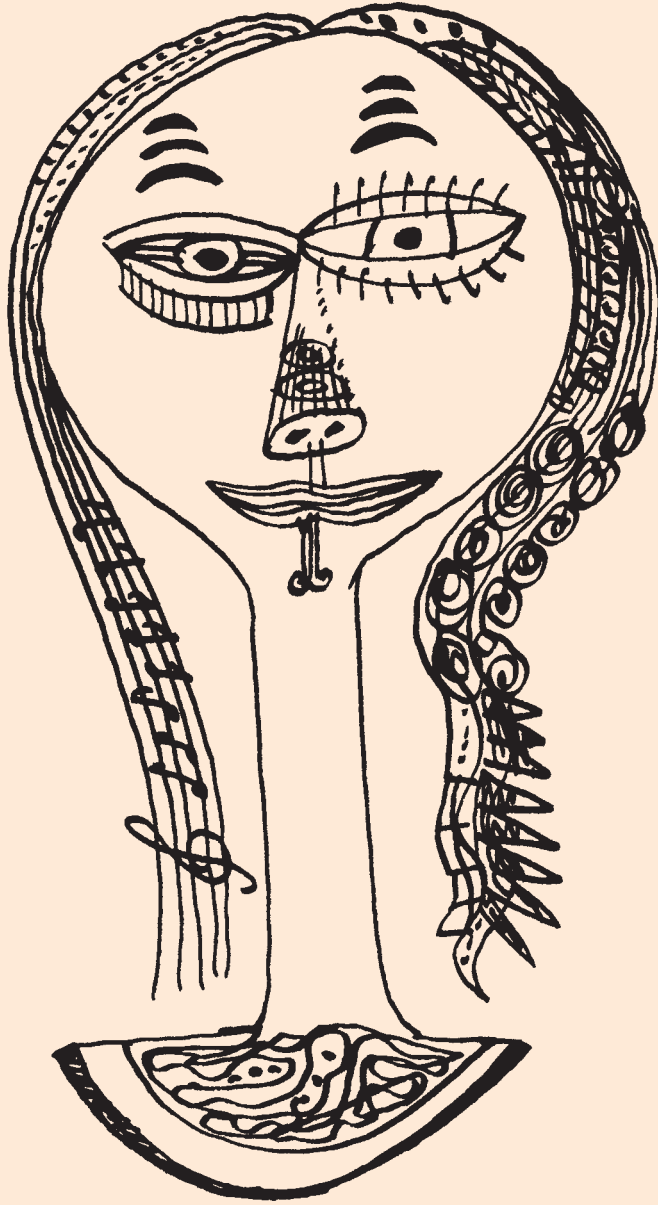
Komentár: Zadania pre jednotlivé verše volí učiteľ tak, aby viedol žiakov k zmyslovému vnímaniu.

Vlastná tvorba môže slúžiť ako podnet pred rozborom akéhokoľvek literárneho textu, pomôže žiakovi orientovať sa v ňom a interpretovať ho na základe vlastného prežívania podobnej situácie.

*Človek je jediný živočích, ktorý sa smeje a plače, on jediný je obdarený
schopnosťou rozlíšiť, aké veci sú, a aké by mali byť.*
William Hazlitt

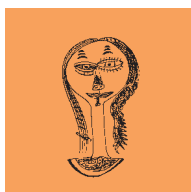
KAPITOLA II

NIE JE OKO AKO OKO

Zadania vedú k tvorbe kratších prozaických textov. Cez vlastné pokusy si žiaci ozrejmujú podstatu naratívnych a opisných postupov, spoznávajú konštrukčné komponenty poviedky alebo románu, učia sa chápať funkciu príbehu, zápletky či hlavného hrdinu. Zisťujú, ako ozvláštnenie textu môže meniť zvyčajné na nezvyčajné, odhaľujú, čo robí poviedku poviedkou, nechávajú sa uniesť dejovou hĺbkou románov. Schopnosť dobre prerozprávať príbeh zvýhodní žiakov aj v mnohých ďalších činnostiach – pri čítaní a písaní žurnalistických textov, správ, esejí, pri prezentáciách, v osobných rozhovoroch, ap.

Stručný prehľad zadaní Kapitoly II NIE JE OKO AKO OKO

<i>Zadanie</i>	<i>Cieľová skupina</i>	<i>Výsledný produkt</i>	<i>Čas</i>
O škole, do ktorej sa nedalo prísť načas (Práca s citátovou osnovou)	3. ročník ZŠ	príbeh	45 minút
Skúška (Didaktická rozprávka)	3. ročník ZŠ	záver príbehu, príbeh	45 minút
Čo dnes dokáže vodník? (Rozprávková dielňa)	5. ročník ZŠ	moderná rozprávka	2 x 45 minút
Nie je oko ako oko	5.-8. ročník ZŠ, 1. ročník SŠ	bájka, báseň, rozprávanie ap.	45 minút
Jeden otec dobrý a ponuré ráno	6. ročník ZŠ	balada	60 minút
Bájkny dnešných dní	6. ročník ZŠ a vyššie	bájka	20 minút
Príbeh zvukov	6. ročník ZŠ a vyššie	príbeh	45 minút
Stroskotanci na ostrove	7. ročník ZŠ	poviedka, rozprávanie	45 minút
Stručne a k veci	8. ročník ZŠ a vyššie	minisága	45 minút
Rande Popolušky s Terminátorom	neobmedzene	príbeh	45 minút
Tieňový príbeh	1. ročník SŠ	dramatizovaný príbeh	45 minút
Metamorfózy skutočnosti	1. ročník SŠ	príbeh, báseň	45 minút
Keby som to bol vedel...	1. ročník SŠ a vyššie	príbeh	2 x 45 minút
Chiromantia – čiary života	2. ročník SŠ	pozorovanie, autobiografizovaný text	30 minút
Šifrovaný americký príbeh	4. ročník SŠ	príbeh	45 minút
Obrazy vyprávějí (Příběh podle cyklu fotografií)	neobmedzene	příběh, vyprávění	30 minút
Čo hovoria tváre	neobmedzene	krátke prozaické texty doplnené obrázkami, karikatúrami	30 minút

O škole, do ktorej sa nedalo prísť načas

(Práca s citátovou osnovou)

Brigita Lehoťanová

Žiak sa učí:

- hľadať dôvody daného stavu
- tvoriť body osnovy
- tvoriť text podľa bodov citátovej osnovy
- tvoriť záver príbehu
- tvoriť nadpis

Postup:

1. V prípravnej fáze si žiaci zopakujú členenie rozprávania, charakteristické znaky citátovej osnovy a kritériá, ktoré by mal spĺňať nadpis.
2. Žiaci pracujú v skupinách. Uvádzajú čo najviac rozličných dôvodov neskorého príchodu na vyučovanie. Dokončujú vetu: *Nemohol/nemohla som prísť včas, lebo...*
3. Každá skupina dostane nedokončenú citátovú osnovu textu Kláry Jarunkovej *O škole, do ktorej sa nedalo prísť načas* (Čítanka pre 3. ročník ZŠ). Príbeh žiaci ešte nečítali. Ich úlohou bude:
 - podľa bodov osnovy napísať text
 - vymyslieť záver príbehu
 - doplniť do citátovej osnovy body tvoriace záver
 - vymyslieť nadpis

Citátová osnova:

Olinka Kantorisová je ranostajka.

Hrabe sa vo svojich knižkách ako neúnavná myška.

Schytí aktovku a beží dolu schodmi. „Máš dost času.“

„Cvičky, starká!“ vyčítavo skríkne do otvorených dverí.

„Starká!“ kričí celá červená od behu, „hod' mi plastelínu.“

„Starká,“ plače Olinka, „vlastivedu, ale chytro, chytro!“

4. Po prezentácii všetkých skupín si žiaci prečítajú príbeh z čítanky.

Čo môžeš urobiť dnes, neodkladaj na zajtra.
príslovie

Skúška

(Didaktická rozprávka)

Brigita Lehoťanová

Žiak sa učí:

- písať záver príbehu
- písať vlastnú verziu príbehu
- analyzovať text
- overovať pravdivosť výroku pokusom
- vyjadrovať emócie
- kooperovať v skupine

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:

3. ročník ZŠ

Materiály:

Klára Jarunková
O škole, do ktorej sa nedalo prísť načas
(Čítanka pre 3. ročník ZŠ)

Výsledný produkt:

príbeh

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:

3. ročník ZŠ

Materiály: kórejská rozprávka *Skúška*
(Čítanka pre 3. ročník ZŠ)

Výsledný produkt:
záver príbehu,
príbeh

Postup:

1. Týždeň pred čítaním rozprávky urobia žiaci prírodovedný pokus: zasadia dve semená rovnakého druhu – jedno uvarené, druhé neuvarené. Overia si tak pravdivosť tvrdenia, že varené semeno nevyklíči. Na pokus sa budeme pýtať v záverečnej fáze.
2. Žiaci pracujú v štyroch heterogénnych skupinách. Prácu s textom rozprávky odporúčame začať oboznámením sa s jej názvom: *Skúška*. Žiaci odhadujú, o čom bude rozprávka.
3. Žiaci si prečítajú 1. časť textu a určia v ňom slovný druh slov *kráľ*, *princ*, *princezná*:

Pred dávnymi-dávnymi časmi žil v jednom meste múdry kráľ. Bol už starý, nemal nijakého potomka, a to ho veľmi rmútilo.

Jedného dňa mu zišlo na um, že vyhľadá najčestnejšie dieťa v kráľovstve a urobí ho svojim nástupcom. Rozdal teda všetkým deťom rovnaké množstvo kvetinových semien a povedal im:

„Zasadte ich a dobre opatrujte. Komu narastú najkrajšie kvety, ten sa stane princom alebo princeznou.“

4. Žiaci určujú, aký bol kráľ, aké dieťa sa stane princom alebo princeznou, aké semená rozdal kráľ deťom, aké kvety majú narásť kráľovmu nástupcovi. Uvedú, ktorý slovný druh vyhľadávali a podľa čoho to vedia. Povedia, aký je vzťah prídavných mien k podstatným menám. Prečítajú si 2. časť textu:

Deti semienka zasadili a ráno i večer ich starostlivo polievali.

Ani Soniri nechcel zaostať. Zasadil semienka, polieval ich, opatroval, len aby mu vzišli.

Prešlo desať dní, dva týždne, prešiel i mesiac, a v kvetináči sa nezjavil ani lístok.

„To je čudné,“ divil sa Soniri a šiel sa spýtať matky.

„Mamička, prečo semienka ešte nevyklíčili?“

„Neviem, synku, neviem. Hádám by si ich mal presadiť,“ odpovedala mať s ustaraným výrazom v tvári.

Soniri semená presadil, ale nevyklíčili mu ani potom.

5. Žiaci určujú, na ktorý slovný druh sa pýtame otázkou: čo robí? Uvádzajú, čo urobil Soniri so semienkami. Uvažujú, či sa snažil Soniri urobiť všetko pre to, aby narástli zo semienok krásne kvety. Prečítajú si 3. časť textu:

Nadišiel deň, keď sa kráľ vypravil na obchôdzku po kráľovstve, aby si prezrel kvety. Deti, oblečené do sviatočných šiat, stáli pred domami a každé držalo kvetináč s rozkvitnutými kvetmi. Každé sa chcelo stať princom či princeznou. Ale kráľ sa veru nepotešil, keď videl tie krásne kvety. Kráčať od domu k domu a smutne si ich prezeral.

6. Žiaci vyhľadajú v texte vety, v ktorých sa hovorí o tom, či mal kráľ radosť a určujú, ktoré slovesá a prídavné mená to dokumentujú. Následne zvažujú, prečo bol kráľ nešťastný. Prečítajú si 4. časť textu:

Napokon prišiel k vrátam, pred ktorými sa krčil chlapec. V ruke držal prázdny kvetináč a nariekal. Bol to nešťastný Soniri.

Kráľ sa ho spýtal:

„Prečo tu stojíš s prázdnyim kvetináčom?“

Soniri s plačom vyrozprával, ako semená zasadil, ako sa o ne staral, ale všetko márne. „Iste je to trest za to, že som raz bez dovoľenia odtrhol jablko,“ hovoril.

7. Žiaci určia, ktorými slovesami je vyjadrené, že Soniri bol nešťastný, a zahrajú, ako čakal na kráľa. Zhodnotia, či sa zachoval čestne, keď sa priznal. Prečítajú si 5. časť textu:

Kráľ si vypočul jeho rozprávanie a pritisol si chlapca k sebe. Ludom, čo sa zbehli okolo, povedal:

„Toto čestné dieťa sa stane mojim synom.“

Ludia začali reptat:

„Akože? Veď chlapec nevypestoval ani semienko, má prázdny kvetináč!“

8. Žiaci v texte podčiarknú prídavné mená. Na ich základe dokončia rozprávku. Napíšu, ako kráľ zdôvodnil svoje rozhodnutie a ako naň zareagovali ľudia. V texte vyznačia podstatné mená, prídavné mená a slovesá. Po vyhodnotení riešení úloh si žiaci prečítajú aj pôvodný záver rozprávky:

Nato kráľ povedal:

„Vedzte teda pravdu! Všetky semená, čo som deťom rozdal, boli uvarené!“

Teraz už všetci súhlasili s kráľovým rozhodnutím. A deti, ktoré prišli s rozkvitnutými kvetmi, očerveneli od hanby. Všetky totiž vypestovali svoje kvety z iných semien.

9. Žiaci porozprávajú o svojom pokuse s uvarenými a neuvarenými semenami. Uvažujú, či je dôležité byť čestným a prečo sa ľudia nesprávajú vždy čestne.
10. Žiaci napíšu príbeh o svojom čestnom správaní.

Človek sa naplno prejaví, až keď si zmeria svoje sily s prekážkou.

Antoine de Saint-Exupéry

Čo dnes dokáže vodník?

(Rozprávková dielňa)

Nadežda Kašiarová

Žiak sa učí:

- aplikovať vedomosti o znakoch rozprávky a o rozprávacom slohovom postupe
- rozprávať vlastný zážitok a vyjadriť city, fantáziu, poznanie a názory
- poznávať a nachádzať inšpiráciu v literatúre
- vžiť sa do čítania a myslenia spolužiakov, resp. učiteľa

Zmyslom nasledujúcich úloh je, aby si každý žiak pripravil rámec pre vlastnú rozprávku. Poznatky o znakoch rozprávky im pomôžu tvoriť a prepojiť vytvorené tak, aby vznikol zaujímavý príbeh. Učiteľ môže použiť ľubovoľný úryvok z publikovanej, najlepšie menej známej rozprávky.

V nasledujúcom úryvku sa žiaci zamerajú na fantastickú postavu ako východisko pre tvorbu vlastnej rozprávky. Tento postup, pri ktorom sa v tvorivom písaní zameriavame na určitý aspekt textu, napríklad na pocity, prežívanie času, zmyslové vnemy, telesné stavy, myslenie, priestor, vzťahy a podobne, a následne

Jaz Tvo Lit

Čas: 2 x 45 minút

Cieľová skupina:

5. ročník ZŠ

Materiály:

text s úryvkom z rozprávky

Výsledný produkt:

moderná rozprávka

ho rozpracovávame, sa nazýva **fokalizácia** (metódu aplikoval na jednom zo seminárov tvorivého písania lektor Jiří Studený).

Postup:

1. Žiaci si prečítajú úryvok:

V malom jazierku žil starý vodník Kvapko. Bol tam odpradávná, možno tak dávno ako jazero samotné, a nikto netušil, odkiaľ prišiel. Ľuďom z dediny sa nikdy neukázal, no vedel o nich všetko. Akoby aj nie. Veď od rána do večera sedával na starej bütľavej vrbe a sledoval, čo robia. Pretože bol od hlavy po päty zelený, nedal sa medzi vrbovými listami rozoznať. Vravieval si pre seba: „Nedovolím, aby ma ktokoľvek zazrel. Prečo by som aj mal? Som zelený od hlavy po päty. Iba čo by sa mi smiali.“

D. Pauličková *Motýlia kráľovná a iné rozprávky* (Bratislava : Seneca Publishing Company, 2002)

2. Žiaci sa postupne zamerajú na nasledujúce oblasti:
výzor vodníka – predstavia si a opíšu jeho oblečenie a obuv.
činnosť vodníka – predstavia si jeho dom, vymyslia názvy ulíc v jazere, vodníkovo zamestnanie, čo rád robí vo voľnom čase. Vymyslia mu meno. Tieto dve úlohy by mali žiakov naladiť, vtiahnuť ich do sveta fantázie, pomôcť im prekonať bariéry a posilniť ich sebadôveru pri tvorivom písaní.
3. Žiaci sformulujú **tému** vlastnej rozprávky o vodníkovi. Zamerajú sa na problém vodníka Kvapka. Navrhnu, čo by mal urobiť, aby sa mu ľudia nesmiali: napr. zmeniť oblečenie alebo pozvať ľudí na návštevu do jazera, aby ho lepšie spoznali. Podľa návrhu, ktorý si zvolia, vymyslia názov príbehu. Napr. *Ako si vodník kúpil nové šaty*, *Vodník v hypermarkete* alebo *Ako sa vodník stal starostom*, *Ako vodník založil školu* ap.
4. Žiaci sformulujú **zápletku** príbehu. Pomenujú prekážky, s ktorými sa vodník môže stretnúť pri nákupe, výbere nových šiat, vykonávaní funkcie starostu, hľadaní učiteľov do vodnej školy ap.
5. Žiaci prognózujú **záver** rozprávky. Vyjadria svoju predstavu, pranie: vodník ostane typickým vodníkom, ktorý sa vyhýba ľuďom, alebo sa zmení na vodníka, ktorý sa prestal pred ľuďmi skrývať.
6. **Žiaci vytvoria vlastnú rozprávku**. Vyberú si jednu z navrhnutých tém a vymyslia si názov rozprávky. Využijú v nej vymyslený opis zovňajška vodníka a použijú vymyslené meno. Uvedú, aké boli medzi ním a ľuďmi vzťahy. V jadre rozpracujú zvolenú zápletku a príbeh ukončia podľa svojej predstavy o vodníkovej budúcnosti. (Táto úloha sa realizuje na samostatnej hodine alebo ako domáca úloha, ktorú žiaci prezentujú na ďalšej hodine.)
7. Žiaci prezentujú rozprávky, zaradia ich podľa druhu a zdôvodnia, čím spĺňajú znaky modernej (autorskej) rozprávky.

Komentár:

Po každej úlohe žiaci prezentujú svoje návrhy, nápady, dávajú si spätnú väzbu. Na záver reflektujú, ako sa im pracovalo na úlohách. Môžu pracovať v dvojiciach, menších skupinách alebo samostatne. O forme práce rozhodne učiteľ alebo sa dohodnú žiaci.

*Rozprávočka veselá,
čas tvoj za horami.
Ale ty sa nenáhli,
ostaň ešte s nami.*

Milan Rúfus

Nie je oko ako oko

Mária Padalová

Žiak sa učí:

- pracovať so slovníkom
- získavať a upevňovať si poznatky o viacvýznamových slovách (homonymá, frazeologizmy)
- pracovať so slovom a jeho významom

Postup:

1. Učiteľ rozdá žiakom slovníky (KSSJ) a zopakuje s nimi zásady práce so slovníkom, spôsob spracovania slov, význam skratiek, značiek ap.
2. Žiaci si spoločne zopakujú definície pojmov antonymá, synonymá, homonymá, viacvýznamové slová, frazeologizmy a ku každému uvedú niekoľko príkladov na ilustráciu. (Ak žiaci iba začínajú preberať lexikológiu, učiteľ na jednom zo slov žiakom vysvetlí, ako sú tieto výrazy spracované v slovníku.)
3. Na pokyn učiteľa žiaci vyhľadajú v slovníku príklad niektorého viacvýznamového slova a snažia sa nájsť preň čo najviac príkladov použitia (rozličné významy, frázy, zaužívané spojenia, príslovia, porekadlá ap.).
4. Žiaci si po krátkej diskusii v triede vyberú literárny žáner (prípadne si ho vylosujú, čím sa vyhneme zvyčajnej prevahe opisu a rozprávania, žiaci budú nútení viac rozmyšľať a učiteľovi to umožní nepriamo zopakovať viaceré žánre) a individuálne v tomto žánri napíšu text, kde použijú čo najväčší počet výrazov so zvoleným viacvýznamovým slovom.
5. Žiaci prezentujú práce, môžu k nim zhotoviť ilustrácie, kde znázornia vybrané viacvýznamové slovo aj graficky.

Ukážka práce žiakov:

Oko

Jedného slnečného dňa sa Jano Okatý vybral na obed do reštaurácie Oko. Keď začal jesť polievku, zrazu zbadal veľké oko. Nie, nebolo to kurie oko, na ktorom si ide každý večer oči vyočiť a pred ktorým si dáva už dlhší čas klapky na oči. Bolo to masťné oko. Oko mu začalo biť do očí. Začal premýšľať, či to kuchárke, ktorá bola nahnevaná, lebo sa jej práve spravilo očko na pančuche, má vyhodit' na oči. Nie. To jej pekným očiam urobiť nemôže. Navyše sa obával, že by sa mu mohla smelo pozrieť do očí a vyliat' mu polievku na hlavu. A keďže strach má veľké oči, povedal si, že čo oko nevidí, to srdce nebolí. Zavrel oči, aby nevidel, ako sa mu smeje do očí a polievku zjedol. No a po polievke si ešte objednal volské oko.

Varianty:

- A. Namiesto viacvýznamových slov žiaci spoločne vygenerujú čo najväčší počet frazeologizmov (môžeme zadať aj na domácu úlohu, prípadne z nich pri preberaní príslušného učiva vopred pripraviť v triede plagát). Ďalej postupujeme ako v bode 4.

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:

5.-8. ročník ZŠ,
1. ročník SŠ

Pomôcky:

Krátky slovník
slovenského jazyka

Výsledný produkt:

bájka, báseň,
rozprávanie ap.

- B. Každý žiak si napíše zvolené viacvýznamové slovo na samostatný hárok papiera. Pred napísaním textu hárky kolujú po triede a všetci žiaci na ne dopisujú významy a slovné spojenia, ktoré poznajú. Takto si precvičia oveľa viac výrazov a na svoj hárok môžu získať významy a slovné spojenia, ktoré dosiaľ nepoznali.

*Znalosť slov vedie k poznaniu vecí.
Platón*

Jaz Tvo Lit

Čas: 60 minút

Cieľová skupina:
6. ročník ZŠ

Materiály:

text balady
Jeden otec dobrý
(Literatúra pre
6. ročník ZŠ)

Výsledný produkt:
balada

Jeden otec dobrý a ponuré ráno

Michaela Jakubišínová

Žiak sa učí:

- rozpoznávať znaky balady
- pracovať s textom konkrétnej balady
- písať vlastnú baladu

Postup:

1. Učiteľ napíše na tabuľu jeden verš (*Jeden otec dobrý*) a požiada žiakov, aby spontánne vymysleli vlastnú báseň, ktorá by sa takto začínala. Ide o skupinovú prácu, v ktorej verše voľne dopĺňajú tí žiaci, ktorým práve napadnú. Na začiatku je dobré zadať ešte jedno obmedzenie – malo by ísť o dvojveršové slohy so združeným rýmom (keďže balada je žáner ľudovej slovesnosti).
2. Utvorenú báseň žiaci spoločne prečítajú a hľadajú spoločné znaky s inou baladou, prípadne baladou prečítanou na prechádzajúcej hodine, napr. *Išli hudci horou*. Spoločne sformulujeme znaky balady.
3. V ďalšej časti aktivity si žiaci prečítajú pôvodnú baladu *Jeden otec dobrý*. Žiakov rozdelíme na štyri skupiny, každá skupina dostane inú úlohu:
1. skupina napíše vnútornú charakteristiku otca a vymyslí, aké poslanstvo by chcel zanechať svetu (otca môžu nakresliť na tabuľu a poslanstvo napísať vedľa neho),
2. skupina napíše podľa balady rozprávku,
3. skupina vymyslí iný záver balady,
4. skupina napíše denník, ktorý si otec mohol viesť. Vyjadria v ňom jeho pocity. Vyberú si ľubovoľný úsek z jeho života, ktorý balada opisuje, pričom posledný zápis bude v deň smrti.
4. Žiaci prečítajú a ústne zhodnotia vytvorené texty, ktoré im pomôžu pri rozbere balady.

Komentár:

Aktivita môže pokračovať na nasledujúcej hodine literatúry. Zadáme žiakom automatické písanie, pričom musia začať vetou: *Dnes ráno cestou do školy...* Písanie prerušíme a zadáme pokyn, aby pokračovali vetou: *Mierne ma vyviedlo z rovnováhy...* Znova písanie prerušíme a zadáme žiakom ďalšiu vetu: *A úplne ma dorazilo...* Ukážky vzniknutých textov môžeme prečítať nahlas. Po tomto prečítaní motivujeme žiakov k napísaniu vlastnej balady o ich dnešnom ráne. Môžu vychádzať z toho, čo si zapísali pri automatickom písaní. Je vhodné (podľa charakteru triedy) ešte raz zopakovať znaky balady.

*Neplač, ak sa na ceste života potkneš - je to len znak toho, že kráčaš.
Jaroslav Filip*

Bájky dnešných dní

Zuzana Maciková

Žiak sa učí:

- priblížiť si podstatu bajok a chápať ich význam
- využívať získané vedomosti na napísanie vlastnej modernej bajky
- aplikovať skúsenosti odporované zo života

Postup:

1. Na hodine si žiaci zopakujú základné znaky bajky a ilustrujú ich na známych príkladoch.
2. Učiteľ zadá žiakom úlohu, aby v skupinách hľadali témy zo súčasného života, ktoré by sa dali využiť na napísanie bajky. Môžu to byť reklamné slogany alebo vlastné zážitky, napr.: Imidž je nanič, počúvaj smäd, plastová lyžička v horúcom čaji, teflónová panvica, na ktorú sa nič neprilepí.
3. Na niektorú z nájdených tém žiaci napíšu bajku.

Ukážka práce žiakov:

Bajka o lyžičke

Stretli sa raz dve lyžičky, kovová a plastová. Práve sa umýval riad a vo vriacej vode s bublinkami plávala kovová lyžička. Keď to uvidela plastová, chcela skočiť do lákavého kúpeľa. „Neskáč, zničíš sa!“ vykrikla kovová lyžička plastovej, pretože tušila, aký osud ju vo vriacej vode čaká. „Ty mi len nechceš dopriať, aby som sa mala tak dobre ako ty!“ okríkla ju plastová priateľka. Skoku do vriaceho kúpeľa sa už nedalo zabrániť. Po chvíli vedľa kovovej lyžičky plával iba kúsok farebného plastu.

žiak 6. ročníka ZŠ

Nepremárnili sme čas, ak získanú skúsenosť využijeme rozumne.

August Rodin

Príbeh zvukov

Eva Hašková

Žiak sa učí:

- pozorovať a zmyslovo vnímať zvuky vo svojom okolí
- tvoriť príbeh motivovaný zvukmi
- tvoriť obrazné pomenovania na základe zvukov

Postup:

1. Žiaci pozorne vnímajú tóny desiatich rozličných zvukov. Po vypočutí každého zvuku dá učiteľ žiakom čas (asi 1 minútu) na spoznávanie zvuku a jeho zaznamenanie.

Príklad zvukov:

- kvapkanie vody z vodovodu
- zvonenie telefónu
- kroky človeka
- štartovanie auta

Jaz Tvo Lit

Čas: 20 minút

Cieľová skupina:

6. ročník ZŠ
a vyššie

Výsledný produkt:

bajka

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:

6. ročník ZŠ
a vyššie

Pomôcky:

rôzne súbory zaznamenaných zvukov (balík zvukov potrebných pre toto cvičenie si môže učiteľ stiahnuť z internetovej adresy:

www.
pocketpcworld.
net/1/Zvuky2.zip

Výsledný produkt:
príbeh

- *detský plač*
- *zapískanie človeka*
- *smiech*
- *praskot ohňa*
- *zívnutie*
- *cvrkot svrčkov*

2. Učiteľ upozorní žiakov, že všetkých desať zvukov tvorí celok. Žiaci nesmú zvuky prehadzovať ani preskakovať, ich poradie je záväzné.
3. Po vypočutí všetkých zvukov žiaci napíšu príbeh motivovaný seriálom desiatich zvukov.

Variant:

Príbeh k seriálu vypočutých zvukov môžu žiaci oživiť dialógom.

Komentár: Učiteľ prehrá jednotlivé zvuky i viackrát, aby žiaci mali možnosť jednoznačne ich identifikovať.

Slovo má ľahkosť vetra a silu hromu.
Victor Hugo

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
7. ročník ZŠ

Pomôcky:
fotografia alebo
kresba ostrova
(najlepšie farebná)

Výsledný produkt:
poviedka,
rozprávanie

Komentár: Nie je nutné, aby všetci žiaci písali iba o ostrove. Môžeme im rozdať ľubovoľné obrázky, ktoré zachytávajú nejakú nezvyčajnú situáciu alebo prostredie. Môžu zachytávať aj ľudí, zvieratá. Vznikne nám tak niekoľko odlišných príbehov.

Stroskotanci na ostrove

Michaela Jakubišínová

Žiak sa učí:

- rozlišovať opis od rozprávania
- včleňovať rozprávanie do opisu

Postup:

1. Formou brainstormingu na začiatku hodiny napíšeme na tabuľu hlavné znaky opisu a rozprávania. Vzájomne ich porovnáme. Potom žiakom rozdáme obrázky, ktoré zachytávajú ľubovoľný ostrov v mori. Môžeme použiť aj jeden spoločný obraz, ktorý zavesíme na tabuľu. Každý žiak pomocou slovných spojení v skratke popíše svoje pocity, ktoré má pri pohľade na obrázok.
2. Potom žiaci popíšu všetko, čo vidia na obrázku. Zameriame sa na detaily (farba, výraz tváre, prostredie), prípadne môžeme domýšľať zvuky, chute, vône a pod. Necháme žiakov voľne rozprávať o svojom obrázku. Mali by povedať, čo sa im na ňom páči, čo by tam robili, či by sa na ňom chceli ocitnúť, za akých okolností atď. Potom ich požiadame, aby vytvorili príbeh, na ktorého výrez sa práve dívajú. Súčasťou príbehu bude aj opis niečoho, čo na obrázku vidia.

Veci nie sú vždy také, ako sa zdajú a nie vždy vyzerajú také, aké sú.
Albert Einstein

Stručne a k veci

Mária Kočanová

Žiak sa učí:

- pracovať so slovom a hľadať čo najvýstižnejšie výrazy
- vyjadrovať komplexnú myšlienku skratkou
- všimnúť si dianie okolo seba a reagovať naň

Postup:

1. Učiteľ zadá žiakom úlohu, aby v priebehu týždňa zbierali v novinách články o rozličných udalostiach, prípadne sa povyžvedali na zaujímavé príhody vo svojom okolí. (Alternatívne môžu žiaci využiť vlastné zaujímavé zážitky.)
2. Žiaci prinesú do školy zozbierané príbehy a vyberú si jeden z nich. V bodoch k nemu napíšu osnovu a na základe nej prerozprávajú príbeh v menšej skupine (4-5 žiakov). Žiaci v krátkosti diskutujú o stavbe jednotlivých príbehov a o ich pointe (poučení).
3. Učiteľ vysvetlí žiakom, že ich úlohou bude spracovať vybraný príbeh na miniságu a vysvetlí im zásady, ktoré pri jej písaní musia dodržať (pozri Komentár).
4. Žiaci spracujú svoj príbeh do miniságy a prečítajú ho. Skupina, v ktorej pôvodne rozprávali príbeh, môže zhodnotiť, ako sa čítajúcemu podarilo vystihnúť dej a pointu. Trieda vyberie najlepší príbeh.
5. Po prečítaní žiaci diskutujú o dojmach z písania, o problémoch, ktoré mali, a ako pri písaní postupovali.

Varianty:

- A. Namiesto miniságy môžu žiaci napísať na textovom editore miniromán (presne v rozsahu jednej normovanej strany), kde treba dodržať rovnakú obsahovú stavbu. Ukážky z tvorby slovenských spisovateľov nájdete na: <http://www.slovakradio.sk/inetportal/devin/index.php?mainpage=showRelacia&id=204>
- B. V podobe miniságy môžu žiaci pri opakovaní zhrnúť obsah preberaného literárneho diela väčšieho rozsahu. Zo svojich textov žiaci môžu vytvoriť koláž. V tomto prípade je však osožné, ak s písaním krátkych útvarov majú skúsenosti.

Minisága je krátky literárny útvar, pozostávajúci presne z 50 slov (bez interpunkcie; slová, ktoré sa píšu cez spojovník sa rátajú za dve), s výnimkou názvu, ktorý môže mať až 15 slov. Minisága musí mať vypointovaný príbeh.

Napriek obtiažnosti je minisága medzi žiakmi obľúbená, učiteľ však nesmie dovoliť, aby žiaci sklzli len do opisu.

Aktivitu môžeme rozložiť na niekoľko etáp a prípravných krokov: napr. zbierať udalosti z novín pri preberaní novinárskeho štýlu – z nich si žiaci zostavia koláž a neskôr ich využijú na písanie miniságy; precvičiť pred písaním význam predpôň v slovenčine a zadať žiakom úlohy na ich precvičenie; pred písaním miniságy zaradiť úlohu na úpravu alebo skracovanie textu ap.

*Veľká literatúra je prosto jazyk nabitý významom
do najvyššej možnej miery.*

Ezra Pound

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:

8. ročník ZŠ
a vyššie

Výsledný produkt:

minisága

Pomôcky:

rozličné druhy
slovníkov

Komentár:

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
neobmedzene
(aktivita sa môže
adaptovať podľa
veku a preberaného
učiva)

Výsledný produkt:
príbeh

Rande Popolušky s Terminátorom

Marcela Šimková

Žiak sa učí:

- interpretovať obsah a postavy známych literárnych diel
- vystihnúť charakteristiku postavy

Postup:

1. Žiaci spoločne hľadajú názvy literárnych diel, rozprávok alebo filmov, ktoré pozostávajú z mien postáv, teda NIEKTO a NIEKTO (prípadne NIEČO; v názvoch nemusia byť len živé bytosti), napr.: *Snehulienka a sedem trpaslíkov*, *Tom a Jerry*, *Puf a Muf*, *Vlk a kozliatka*, *Janko a Marienka*, *Peter a Lucia*, *Rómeo a Júlia*, ale aj *Starec a more*. Žiaci zapisujú názvy na tabuľu, môžu si v krátkosti zopakovať dej príbehov, ktoré nepoznajú všetci.
2. Učiteľ zadá žiakom úlohu, aby skúsili pomiešať hrdinov zo zapísaných názvov, napr.: *Janko a kozliatka*, *Snehulienka a Marienka*, *Rómeo a more* a predstavili si, ako by vyzeral príbeh, v ktorom by vystupovali takíto „pomiešani“ hrdinovia.
3. Žiaci si vyberú z názvov vlastnú kombináciu, čím určia hlavné postavy svojho príbehu. Názov príbehu a tým aj identitu postáv držia v tajnosti..
4. Učiteľ zadá žiakom (ústne alebo vopred písomne pripravené) inštrukcie, podľa ktorých spracujú nový príbeh vybraných postáv, napr.:
 - premenujte postavy, aby sa zatajila ich identita (výber mena však môže vystihovať niektorú ich vlastnosť);
 - aké vlastnosti si priniesli postavy do nového príbehu;
 - kde a prečo sa stretli, ako nadviazali kontakt;
 - v akom historickom období alebo prostredí sa stretli;
 - ako sa ich stretnutie skončí, do čoho vyústi.Učiteľ môže zadať ďalšie alebo podrobnejšie inštrukcie podľa veku žiakov a úrovne, na akej majú spracovať príbeh.
5. Žiaci postupne prezentujú nové príbehy a navzájom hádajú, ktoré pôvodné postavy sú v nich zobrazené. Starší žiaci môžu napísané príbehy analyzovať, napr.: vystihnúť charakteru postáv a ich úlohy v novom príbehu, zakomponovanie pôvodných dejových línií do nového príbehu, prvky, ktoré im pomohli identifikovať pôvodných hrdinov ap.

Ukážka práce žiakov:

Bolo okolo pol druhej ráno a pršalo. Jaromír prišiel opierajúc sa o paličku. Policajný inšpektor vliekol v putách vzpierajúceho sa Františka. František vyťahol malú paličku, poklopkaľ ňou po putách a tie sa rozpadli.

„Voilá,“ povedal Jaromír, „takže tu máme čarodejníka.“

Jaromír chytil palicu. „Ako sa voláte?“

„František.“

„Monsieur František, zabili ste tamtoho muža?“ spýtal sa nízky a trochu nemotorný Jaromír.

František mlčal a zelené oči sa mu nebezpečne leskli. Odhrnul si z čela ofinu a ukázal tenkú jazvu v tvare blesku.

Jaromír sa zadivil: „Monsieur František, od čoho máte tú jazvu?“

*František odpovedal: „On mi ju spravil. Toto bola pomsta.“
„Takže predsa ste ho zabili. Voilá, vrah sa odhalil sám.“
(pôv. postavy: Harry Potter, Hercule Poirot)*

žiacka kvarty osemročného gymnázia

Varianty:

- Mladším žiakom môže učiteľ zadať len úlohu kombinovať postavy a potom spoločne spracovať príbeh jednej novej dvojice.
- Namiesto nadpisov môžu žiaci kombinovať mená literárnych postáv z rozličných diel.
- Žiaci môžu zostaviť zoznamy kladných a záporných postáv z literárnych diel (rozprávok), ktoré poznajú a navzájom kombinovať tieto.
- Ak žiaci pracujú s literárnymi postavami, môžu ich spracovať v inom historickom období, než v akom pôvodne žili.

Pri zadávaní nadpisov je dôležité zohľadniť vek žiakov, napríklad mladším žiakom navrhnúť názvy rozprávok, starší žiaci si takto môžu precvičiť literárne postavy podľa aktuálne preberaného učiva. Pri hodnotení kladieme dôraz na originalitu výberu dvojice a jej zakomponovanie do nového príbehu.

Keď vezmete do rúk hárok čistého papiera, trasie ho zimou.

Kamil Peteraj

Tieňový príbeh

Martina Šoltysová

Žiak sa učí:

- rozlišovať dramatické žánre
- fabulovať, rozvíjať príbeh na základe skromných indícií
- identifikovať v príbehu pevné zložky kompozície
- spolupracovať v skupine

Postup:

- Zopakujeme si so žiakmi základné fakty o dramatických žánroch a ich pevnej kompozícii, napríklad o tragédii alebo komédii v starovekom Grécku.
- Žiakov rozdelíme na 2 skupiny. Jedna skupina odíde do inej miestnosti.
- Obe skupiny dostanú rovnaké pokyny: vymyslieť príbeh tragédie alebo komédie s pevnou kompozíciou (musí obsahovať expozíciu, kolíziu, krízu, peripetiu a katastrofu). Žiaci majú len jedno obmedzenie: časti musia byť vyjadrené stručne, každá najviac dvomi vetami, teda celý príbeh nebude dlhší ako 10 viet.
- Obe skupiny si zvolia hovorcu. Hovorcovia sa po každej porade so svojou skupinou stretnú a vymenia si indície. Úlohou oboch skupín je zrekonštruovať príbeh druhej skupiny. Stretnutie hovorcov sa uskutoční celkom 5 ráz, pričom pri každom stretnutí si skupiny vymenia 2 indície podľa nasledovného kľúča: prvé 2 vystihujú expozíciu príbehu, druhé 2 zápletku, nasledujúce 2 krízu, ďalšie 2 peripetiu a posledné 2 katastrofu. Získané informácie hovorca prezradí spoluhráčom a pomáha im s rekonštrukciou príbehu druhej skupiny. Zároveň spolu s nimi uvažuje o taktike pri poskytnutí ďalších indícií. Žiaci pracujú svižným tempom, stopujeme im

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:

1. ročník SŠ

Výsledný produkt:

dramatizovaný príbeh

čas (15 minút) na rekonštrukciu celého príbehu. Koordinujeme stretnutia hovorcov.

5. Po uplynutí stanoveného času majú obe skupiny ďalších 5 minút, počas ktorých doladujú a upravujú svoje texty.
6. Obe skupiny sa stretnú v triede. Hovorca 1. skupiny prečíta tieňový text, hovorca 2. skupiny pôvodný, potom sa skupiny vymenia.

Ukážka práce žiakov:

Pôvodný text

Mandarínka Darínka a pomaranč Jožko sa do seba zamilovali už na začiatku sezóny. Keď sa však ich rasistickí rodičia o ich láske dozvedeli, zakázali im stretávať sa a dali im stromové väzenie. Po troch dňoch odlúčenia sa Jožko predsa len odvážil, a keď už celý strom spal, skočil k susedom a vylákal Darínku na nočnú prechádzku. Aj keď sa báli, že ich odhalia, neodolali možnosti byť spolu. Keď sa vrátili domov, s hrôzou zistili, že ich rodičia na seba celí bez seba pokrikujú z jedného stromu na druhý, urážajú sa, vyhadzujú si na oči svoje odlišnosti. Potom pozreli na svoje deti na zemi a rozhodli sa ich potrápiť tým, že sa nesmú vrátiť domov a musia zostať na zemi. Vtom sa ku stromom priblížil zatúlaný hladný pes, a keď zbadal dve oranžové pochúťky, okamžite ich zožral. Darínka a Jožko stihli len slabučko zastonať a zrazu po nich nezostalo nič, len zopár kyslých kvapiek v tráve. Keď rodičia zalúbencov videli, čo sa stalo, v zúfalstve skočili zo stromu a bombardovali vraha vlastnými telami. Mali však smolu, všetci skončili v jeho papuli.

Rekonštruovaný text

(Indície: láska, tropické ovocie.) Keď bol pán Z. pred dvoma rokmi na dovolenke v Brazílii, zamiloval sa do jednej domorodej Indiánky. Bol v siedmom nebi, myslel si, že konečne stretol tú pravú. (Indície: nočná vychádzka, nepokoj.) Veľmi často sa však stávalo, že jeho milovaná sa v noci nebadane vytratila a vrátila sa až ráno. Jednej krásnej noci sa preto rozhodol, že ju bude sledovať, ale po pár metroch zacítil len tupú bolesť v hlave a upadol do bezvedomia. (Indície: vyhnanstvo, obavy.) Keď sa prebral, ležal na pláži opusteného ostrova a bol zúfalý. Bol odkázaný len sám na seba, nemal čo jesť, nemal telefón, bál sa. (Indície: dravec, hlad.) Pán Z. založil na vysokom útese ostrova oheň, aby na seba upozornil nejakú okoloidúcu loď. Namiesto toho prilákal hladného divého kojota, ktorý sa pripravoval zaútočiť. (Indície: skok, smrť.) Ako tak stáli oproti sebe, muž a divé zviera, napätie rástlo bleskovou rýchlosťou. Pán Z. nemal šancu, preto sa naposledy pomodlil, rozbehol sa a skočil dolu z útesu.

žiaci 2. ročníka SŠ

Varianty:

- A. Techniku je možné použiť aj pri opakovaní kompozície iných žánrov, napríklad komédie či drámy.
- B. Aktivitu je možné zrealizovať aj tak, že hovorcovia si navzájom poskytnú všetky indície naraz a žiaci rekonštruujú príbeh bez prerušenia.

- C. Príbehy je možné rekonštruovať aj prostredníctvom osnovy, čo je vhodné pre žiakov nižších ročníkov základných škôl.
- D. Aktivitu je možné robiť aj tak, že žiakov rozdelíme do viacerých skupín, pričom pôvodný text vypracuje len jedna skupina a úlohou ostatných skupín je zrekonštruovať ich príbeh. Porovnávanie výsledných produktov je veľmi zaujímavé.

V tejto aktivite nejde o súťaž. Môže sa stať, že príbehy sa nebudú podobáť na tie pôvodné, no budú v nich dodržané všetky pravidlá a indície. V tom prípade treba oceniť práve rôznorodosť spracovania nápadov vyvođených z indícii. Aktivita je medzi žiakmi veľmi obľúbená.

Všetko, čo si viete predstaviť, je skutočné.
Pablo Picasso

Metamorfózy skutočnosti

Mariana Kamenská

Žiak sa učí:

- odhaľovať svoj kreatívny vzťah k realite
- prekonávať zábrany z písania
- vytvárať krátky príbeh, prípadne báseň z novinových titulkov

Postup:

1. Nasledujúca aktivita je vhodná ako úvodná hodina literatúry v 1. ročníku SŠ. Učiteľ sa spýta žiakov, čo si myslia o umení, čo rozumejú pod pojmom umenie. Po krátkej diskusii učiteľ napíše na tabuľu tieto citáty:

Umelec musí donútiť prírodu, aby prešla jeho hlavou a srdcom.
E. Delacroix

Umenie sa začína tam, kde sa končí napodobňovanie.
G. Apollinaire

2. Učiteľ sa spýta žiakov, čo majú spoločné tieto 2 citáty okrem toho, že sa oba týkajú umenia. Spoločnou myšlienkou oboch citátov je *tvorivý prístup autora k skutočnosti*. Učiteľ rozvinie riadený rozhovor so žiakmi na otázku, ktoré ďalšie pojmy môžeme spomenúť v súvislosti s umeleckou tvorbou, s vnímaním umeleckého diela čitateľom, poslucháčom, divákom, návštevníkom galérie, turistom. Kľúčové pojmy potom učiteľ zapíše na tabuľu.
3. Prerozprávaním myšlienky J. Wericha, ktorú vyslovil v jednej televíznej relácii, učiteľ vysvetlí žiakom silu umenia, zázrak umeleckej tvorby: „...vedec odhaľuje skutočnosť, odhaľuje to, čo je okolo nás. Skutočnosť existuje, existovala a bude existovať, ale my ju nemusíme vôbec odhaliť. Na rozdiel od vedca umelec skutočnosť tvorí. Ved' keby nebolo Shakespeara, nebolo by Hamleta... a literárna postava si začína žiť svoj vlastný život...“
4. Učiteľ požiada žiakov, aby zatvorili oči a započúvali sa do nahrávky zvuku (kvapkanie vody). Ich úlohou bude precítiť zvuk a zapamätať si svoje pocity, predstavy, súvislosti, ktoré im prídu na um. Po chvíli učiteľ zastaví zvukovú nahrávku a vyzve žiakov, aby zaznamenali svoje vnemy. Potom môžu niektoré prečítať.

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
1. ročník SŠ

Pomôcky:

vystrihnuté titulky z novín (prinesú si ich žiaci), papier A4, lepidlo, nahrávka rozličných zvukov, napr.: kvapkanie vody, štrngotanie kľúčov, zvuk zbýjačky, škrípanie brzd auta a pod.

Výsledný produkt:
príbeh, báseň

Napríklad:

*pokazený vodovodný kohútik
mám pocit, že som v jaskyni
stereotypné odbíjanie minút
sedím na terase a prestáva pršať
kvapky dažďa
plačúca stará babka, ktorá si močí nohy v lavóre
neodvratnosť osudu
plynutie času*

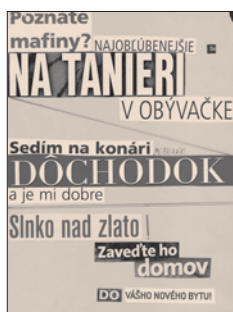
5. Úlohou žiakov je určiť, ktoré z prečítaných myšlienok by mohli zodpovedať úvodným citátom a pojmom napísaným na tabuli. Spoločne s učiteľom prídu k záveru, že *pracovala ich fantázia, že zachytili určitý citový zážitok, majú predstavivosť, sú vynachádzaví, že to bola i zábava, niektorí sa môžu popýšiť talentom, nadaním a všetci sú schopní intenzívne vnímať a esteticky prežívať skutočnosť.*
6. Ďalšou dôležitou úlohou učiteľa bude priviesť žiakov k tomu, aby si pri umeleckej činnosti uvedomili dôležitosť *tvorivého vzťahu k skutočnosti*. Aj oni sa totiž môžu zahrať na spisovateľov. Učiteľ vysvetlí žiakom, že titulky z novin, ktoré si priniesli na hodinu, sú vlastne realitou okolo nás, skutočnosťou zachytávajúcou dianie v spoločnosti. Skutočnosť sa môže stať umením, keď prejde „ich hlavou a srdcom“. Zo žiakov sa môžu stať umelci, ktorí, uplatniac svoju fantáziu a tvorivosť, vytvoria krátku báseň, prípadne krátky príbeh. Pomôžu si novinovými titulkami. Môžu ich ľubovoľne skracať, ľubovoľne spájať, dopĺňať, prečiarkovať hlásky. Svoj výsledný produkt (príbeh, báseň) nalepia na papier formátu A4.
7. Na záver hodiny žiaci prečítajú svoje výtvary, prípadne ich môžu zverejniť na nástenke, či v priestoroch školy.

Komentár:

Využívanie novinových titulkov na tvorivé písanie nás naučil spisovateľ Daniel Hevier počas Letnej školy tvorivého písania v Mojmírovciach (2005). Podobnou aktivitou je i hľadanie metafor v novinách a ich tvorivé využitie, prípadne ľubovoľný článok z novin pretransformovať na umelecký text, prípadne text publicistického štýlu. Tieto aktivity sme absolvovali s Mgr. Máriou Kočanovou počas sústredení Špecializačného inovačného štúdia *Tvorivého písania vo výučbe slovenského jazyka a literatúry* (Bratislava 2005-2006).

☞ Ukážky práce žiakov k tomuto zadaniu nájdete v Obrazovej prílohe CD nosiča, ktorý je súčasťou tejto príručky.

Umenie sa začalo ako hra, vyvíjalo sa ako povolanie, kvitlo ako kult. Vráti sa opäť k hre?
Abraham Moles

Jaz Tvo Lit

Čas: 90 (alebo 2 x 45) minút

Cieľová skupina:
1. ročník SŠ a vyššie

Keby som to bol vedel...

Mária Kočanová

Žiak sa učí:

- rozlišovať opis, rozprávanie, vnútorný monológ, retrospektívu
- zostavovať a editovať príbeh
- vyjadrovať pocity a zaujímať postoje v určitej situácii/kontexte

Postup:

1. Učiteľ s predstihom zbiera obrázky, ilustrácie alebo fotografie s prírodnými motívmi, ktoré majú určitý dramatický náboj, napr.: hurikán, požiar, výbuch sopky, západ slnka nad pohorím, ľadová pláň. Je dôležité, aby na obrázku neboli ľudia ani iné „rušivé“ momenty.
2. Žiak si vyberie obrázok (v prípade, že žiakov je viac ako obrázkov, pracujú s rovnakým obrázkom niekoľkí žiaci, ale príbeh je výsledkom ich individuálnej práce), chvíľu ho podrobne študuje. Na pokyn učiteľa sa „umiestni“ do obrázku na presne určené konkrétne miesto.
3. Žiak podrobne opisuje miesto zo svojej pozície, môže sa „v obrázku“ voľne pohybovať. Píše spontánne a intenzívne, text nemusí byť súvislý, vety nemusia na seba logicky nadväzovať, žiak sa môže vyjadrovať aj jednoslovné, keďže neskôr bude mať priestor s textom pracovať. Učiteľ môže tento opis riadiť komentárom alebo otázkami, pre mladších či „menej tvorivých“ žiakov uvedie okruh otázok vopred, napr.: *Čo vidíš, keď sa obzrieš okolo seba? Aké je počasie, ročné obdobie, časť dňa? Čo vidíš nad sebou, pod sebou, v diaľke? Aké vidíš rastliny, živočíchov? Čo počuješ? Sú tie zvuky príjemné, nepríjemné? Počuješ ich zblízka, zďaleka? Cítiš niečo? Ako sa cítiš? Čo prežívaš? Akú máš náladu? Je ti teplo, zima?*
4. Učiteľ vyzve žiakov, aby si predstavili ako, prečo a za akých okolností sa ocitli na svojom mieste na obrázku. Žiaci rozprávajú o svojej ceste, učiteľ ich opäť môže navádzať otázkami, napr.: *Kedy si sem prišiel? S kým? Akým dopravným prostriedkom? Stalo sa niečo cestou? Ako si sa cítil? Stretol si niekoho? Aký vplyv mali udalosti po ceste na tvoj terajší stav, pocity? Ako si sa ocitol presne tu? Ako dlho si tu?*
5. Učiteľ vyzve žiakov, aby si predstavili, čo sa na danom mieste zakrátko stane (v priebehu 10-15 minút) a ako by tú situáciu prežívali. Žiaci píšu vnútorný monológ o svojich pocitoch z budúcich udalostí.
6. Žiak písomne vyjadrí, ako by „prežitú“ situáciu vnímal s určitým časovým odstupom, napríklad po týždni alebo mesiaci.
7. Žiak si prečíta jednotlivé texty (opis, rozprávanie, vnútorný monológ, reflexiu), podľa uváženia ich upraví či doplní a spracuje do súvislého príbehu. Texty môže ľubovoľne „strihať“ a preskupovať, skúsiť aj niekoľko kompozičných variantov. Vyberie svoj najlepší príbeh a vymyslí preň názov.

Variant:

V bode 5 učiteľ zadá žiakom úlohu, aby si predstavili, že v danej chvíli a situácii, v ktorej sa nachádzajú, môžu jedinému človeku poslať list, odkaz alebo vyznanie. Môže im určiť aj jeho rozsah. Žiaci napíšu list, pri písaní sa rozhodnú, akým spôsobom by ho z daného miesta doručili adresátovi. (Pretože táto časť písania je zvyčajne veľmi emotívna, učiteľ musí zvážiť, s akými žiakmi bude úlohu robiť, prípadne či zvolí čítanie pred celou skupinou.)

Pri detailných inštrukciách úlohu úspešne zvládnu aj žiaci, ktorí nemajú skúsenosti s tvorivým písaním. Väčšie problémy sa zvyčajne vyskytnú pri editovaní textov, najmä s dodržiavaním logiky deja a času.

Jeden pohľad na svet stačí na zistenie, že horor nie je nič iné ako realita.
Alfred Hitchcock

Pomôcky:

obrázky
s dramatickým
prírodným
motívom

Výsledný produkt:

príbeh

Komentár:

Čas: 30 minút

Cieľová skupina:
2. ročník SŠ

Výsledný produkt:
pozorovanie,
autobiografizovaný
text

Chiromantia – čiary života

Ivana Horecká

Žiak sa učí:

- hovoriť o sebe prostredníctvom hry
- uvedomovať si dôležité aspekty svojho života, uvažovať o svojom živote
- spájať vizuálny podnet a obraznú symboliku s abstraktnými pocitmi a skúsenosťami

Postup:

1. Učiteľ vysvetlí pojem chiromantia, ozrejmí, že ide o hru na čítanie z vlastnej dlane. Musí tiež žiakom vysvetliť význam niektorých čiar a iných symbolov na dlani.
2. Učiteľ požiada žiakov, aby na základe povedaného napísali niečo o sebe, aby „čítali“ zo svojej dlane o svojich láskach, rozumových schopnostiach, intuícii, vzťahoch k ľuďom, nadaniach ap.

Ukážka práce žiakov:

Vzhľadom na dĺžku mojej čiary života mi je úplne jasné, prečo žijem v neustálom strese, že určite nestihnem všetko, čo chcem. Keď k tomu prirátam absolútnu hodnotu čiary hlavy, tak je viac než isté, že je tento stres oprávnený. Jediné, čo ma ako tak upokojuje, je pomerne slušná čiara lásky, Ale to zase vylučuje akýkoľvek úspech v hazardných hrách, takže to predsa len nie je až taká výhra. S umeleckými pahorkami je to zložitá záležitosť, záleží od toho, ako veľmi sa snažím, aby vynikali. Ak napnem ruku, tak ich skoro nevidieť. Keď tak sledujem znaky intuície, zmyselnosti a manipulačných schopností, nadobúdám zvláštny pocit, že by som svoju ľavú končatinu mala radšej zásadne nosiť vo vrecku v záujme vlastnej bezpečnosti, keďže nikdy neviem, koľko je okolo mňa „zasvätených“. Tiež ma trochu mátie môj pomerne štíhly a do vonku vytočený palec, ktorý akosi nekorešponduje s mojím egocentrickým pohľadom na svet... Ale zrejme teda nie som až taký odlud, ako si myslím. Ešteže existuje palec! Celkovo ma dosť znepokojuje, že všetky tie osudové čiarky mám akési slabé a nevýrazné - možno by som mala začať písať ľavou, nech sa to trochu popraví.

Variant:

Žiak nájde sám na svojej dlani rôzne obrazce (hviezdička, vidlica, krížik, delta) a priraduje k nim rôzne svoje zážitky, skúsenosti, vlastnosti, okamihy života, ktoré sa mu „vryli do dlane“.

Komentár:

Toto cvičenie je dobré ako predpríprava na beletrizovaný životopis, autocharakteristiku. Pri rôznych textoch, ktoré vzniknú, je možné poukázať na rôzne spôsoby pozerania sa na vlastný život (humorne, pateticky, citlivo, atď.)

M
jasná hviezdo chiromantie
Úspech se s hlavní čarou kříží
Život a srdce dvě mocné linie
ve smrti dlaň svou navždy k spánku sklízí
Vítězslav Nezval

Šifrovaný americký príbeh

Zuzana Krásna

Žiak sa učí:

- precvičovať si učivo hravou a pútavou formou
- využívať tvorivosť a predstavivosť pri práci s názvami diel
- zostaviť príbeh a zakomponovať doňho vybrané podnety

Postup:

1. Žiaci si pripravujú na domácu úlohu rozličné aktivity, do ktorých zakomponujú preberané literárne diela alebo postavy, ktoré v nich vystupujú, napr.: hádanky, osemšmerovky, šifry. (V našom prípade postavy z diel americkej literatúry po roku 1945, napr.: CAHOUFLDIEENLD, LSEMNaNLILE, ASRSIOAYN, MILGEOTORGEN, LWOIMLALNY, TFORC, BLECHAN, GAMGIE; Holden Caulfield, Lennie Small, Yossarian, George Milton, Willy Loman, Croft, Blanche, Maggie) Žiaci si navzájom (alebo v malých skupinách) zadávajú úlohy, lúštia ich a spoločne napíšu (napr. na tabuľu) zoznam názvov diel a postáv v nich, ktoré zakomponovali do svojich aktivít. Môžu k nim pripojiť ďalšie, ktoré poznajú, a neboli spomenuté. (Táto časť aktivity môže byť zaradená samostatne, názvy diel a postavy si žiaci môžu napísať na plagát a využiť ich nasledujúcu hodinu na písanie.)
2. Žiaci krátko diskutujú o témach, ktorými sa zaoberali spomínaní autori, prípadne si zopakujú ďalšie špecifiká ich tvorby (napr.: jazyk, prostredie, žáner, formu ap.) Potom učiteľ zadá žiakom úlohu, aby vymysleli príbeh, v ktorom použijú čo najviac vygenerovaných názvov diel a postáv, a zároveň doňho zakomponujú vybranú tému či špecifickú črtu diela niektorého autora/autorov. Učiteľ môže pred písaním zadať žiakom ďalšie podnety na spracovanie príbehu, napr.: Ako by sa postava z niektorého diela prejavila v inom prostredí či žánri? Ako by prebiehalo stretnutie postáv z rozličných diel? Akú identitu majú postavy v inom prostredí? Akú identitu si priniesli do príbehu? Aký bude ich osud?
3. Žiaci prezentujú svoje práce. Na domácu úlohu môžu napísaný text editovať, teraz už bez ohľadu na vybrané názvy a postavy sa snažia vytvoriť originálny príbeh.

Ukážka práce žiakov:

Americký sen

Sníval sa mi sen. Po raji behali myši. Plietli sa pod nohy ľuďom, ktorí trhali zo stromu ovocie. Ovocie hnevu. V raji boli ľudia nahí a niektorí boli už mŕtvi. Stretol som aj mladíkov. Mohli mať tak okolo 22. Tí mali hlavy stále v oblakoch, niekde pri plechových strechách. Keď som nazrel do budúcnosti, videl som električky, ktoré sa túžobne prehánali po cintoríne, kde zomieral obchodný cestujúci. Vtom som sa zobudil.

žiak 4. ročníka SOU

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:

4. ročník SŠ (je možné adaptovať pre nižšie ročníky)

Výsledný produkt:

príbeh

Mačka pod Električkou

Dnes v noci spôsobila električka číslo 22, medzi ľuďmi známa ako Túžba, smrť obchodného cestujúceho. Bol na mieste mŕtvy. Okrem neho jeden pasažier bol ranený. Skončil v nemocnici nahý a s rozbitou hlavou. Nehodu spôsobila čierna mačka, ktorá chytala myši. V týchto chvíľach sedí na horúcej plechovej streche. Sledujú ju policajné hliadky, ukryté v žitnom poli.

žiak 4. ročníka SOU

Variant:

Aktivitu je možné adaptovať pre rozličné vekové skupiny a aplikovať ju na rozličné témy, preberané literárne diela alebo obdobia, či názvy piesní.

Tajomstvo tvorivosti spočíva v tom, ako dobre viete zatajiť svoje zdroje.

Albert Einstein

Jaz Tvo Lit

Čas: 30 minút

Cieľová skupina:
ZŠ, SŠ

Pomôcky:
cyklus
9-15 fotografií
zväčšených
min. na formát
A4, pomôcky
na pověšení
fotografií na stenu
(průhledné obaly
a lepicí pásky nebo
lepicí guma)

Výsledný produkt:
příběh, vyprávění

Obrazy vyprávějí

(Příběh podle cyklu fotografií)

Zbyněk Fišer

Žiak/štvudent sa učí:

- vyprávět příběh
- verbalizovat vizuální stimuly
- kompozici příběhu
- tvoření pointy
- používat ve vyprávění různé literární postupy

Postup:

1. Učitel vyzve pisatele, aby si prohlédli řadu fotografií (obrazů) s vědomím, že podle nich budou psát příběh.
2. Žáci/studenti píšou příběh inspirovaný fotografiemi tak, že ke každému obrazu napíší jednu větu. Pořadí obrazů musí být zachováno. Jednu větu píšou maximálně jednu minutu.

Ukážka práce študentov:

Pepa se objevil ve snu a neví, kde je; co bude dělat? Zdá se, že je ve velkém zeleném parku, či je to les? Ne, je na vrcholu hory, les pod ním a dívá se do nebetýchné dálky. Vtom pod horou spatřil krásnou dívku a srdce se mu prudce rozbušilo. Než však stihl seběhnout k ní, byla pryč a to ho velice zarmoutilo. Ale pak se vzpamatoval a rozhodl se, že jí najde! Hledal všude, i kanály prolezl, ale marně. Když už nevěděl kudy kam, rozhodl se jet domů; vtom ji na nádraží spatřil s lístkem v ruce a celého ho polil studený pot a strnul. Ještě zahlédl, jak odchází za roh, a rozběhl se za ní. Ale nebyla tam, jen zbytek jejího deodorantu visel ve vzduchu. Voněla jako čistě povlečená postel, jen do ní ulehnout. Rozhodl se však, že bez ní být nemůže a že ve svém hledání vytrvá, vždyť už ji skoro měl. Byla hluboká noc, i metro už bylo prázdné a on stále bezvýsledně hledal. Vtom ji u jednoho prázdného sedadla ucítil. Ale vůně rychle pomínula. Pak všiml zahlédl ještě u východu z metra. Byla nedosažitelná jako pták

na nebi. Smutkem se rozplynul a zůstal po něm jenom otisk na zdi.
Igor K., VŠ, 18 obrazů, původní verze

Varianty:

- Cvičení lze realizovat v galerii, na výstavě. K cyklu sestavenému v galerii z vystavených exponátů obdrží pisatelé plánek s označeným pořadím fotografií (obrazů).
- Pro vyspělejší autory při psaní v galerii ponecháme na pisatelích, aby si každý našel svou vlastní poslední fotografii a dopsal příběh podle ní.
- Pro vyspělejší autory: Pisatel si sám sestaví svůj vlastní cyklus fotografií, případně pořadí exponátů výstavy, a podle něj napíše příběh.
- Vyspělí pisatelé si sestavují obrazové řady pro psaní navzájem.
- Lze variovat syntaktickou charakteristiku zadání: pište 3 věty, nebo pište jen jmenné věty, nebo pište jen jedno slovo ke každému obrazu. Výsledkem pak nemusí být vždy příběh.

- Cvičení zpravidla pomáhá vyprávět příběh i žákům, kteří údajně příběh vymyslet nedovedou.
- Můžeme tu nacvičovat rovněž různé literární postupy: volba perspektivy vypravěče (ich-forma, er-forma, oko kamery atp.), volba slovesného času vypravování, volba kompozice (možnost rámování, vsuvek, refrénů, střihu atp.), fokusace, digrese, kontrast, přirovnání, nonsens aj.
- Místo fotografií lze použít realistické kresby nebo malby, nejlépe jednotného stylu.
- Tím, že text vzniká poměrně rychle jako spontánní reakce na viděné, jsou někdy pojmenovány typické příznaky a charakteristiky díla. Cvičení tedy můžeme v galerii či na výstavě použít jako pomocnou metodu interpretace díla nebo myšlenky výstavy.

📷 Fotografie k tomuto zadání najdete v Obrazovej prílohe CD nosiča, ktorý je súčasťou tejto príručky.

Všetko, čo vravíš, vravíš o sebe, najmä keď rozprávaš o iných.
Victor Hugo

Čo hovoria tváre

Daniela Kubincová

Žiak sa učí:

- motivovať sa pre prácu, ktorá ho neláka
- porovnávať rôzne tváre a hľadať v nich typické črty
- chápať, že slávni ľudia často bývajú nevyrazní, všední
- tvoriť stručný opis a charakteristiku
- dopĺňať text vlastnými ilustráciami

Postup:

- Učiteľ podľa veku žiakov a plánovaného učiva pripraví na magnetickú tabuľu fotografie významných ľudí z rôznych odborov. Nechá žiakom niekoľko minút, aby si materiál prezreli. Potom ich požiada, aby sa ústne pokúsili určiť vek, národnosť, výšku, farbu očí a vlasov osobností na fotografiách. Identitu osobností zatiaľ neprezrádza.

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 30 minút

Cieľová skupina:
neobmedzene

Pomôcky:
fotografie
spisovateľov,
skladateľov, vedcov,
magnetická
tabuľa, magnety
na upevnenie
fotografií

Výsledný produkt:
krátke prozaické
texty doplnené
obrázkami,
karikatúrami

2. V tejto časti aktivity žiaci na pripravený papier v krátkom čase napíšu stručný text na tému: *Ako si predstavujem básnika* (prozaika, autora detektívok, historických románov a pod.). Ak žiaci chcú, môžu svoje práce prečítať.
3. Pri zadávaní ďalšej úlohy učiteľ upozorní žiakov, že medzi fotografiami sa nachádzajú aj spisovatelia. Majú za úlohu niektorého z nich odhaliť podľa svojej charakteristiky, doplniť o ňom ďalšie údaje, napr.: pôvodné povolanie, vzdelanie, stav, počet detí atď. Žiaci ilustrujú práce vhodnými obrázkami, prípadne karikatúrou autora. Na záver učiteľ zverejní identitu osobností a žiaci môžu svoje práce priradiť k zvolenému autorovi. Vytvoria vlastnú literárnu nástenu, ktorú doplnia o faktografické údaje (zadanie na domácu prípravu).

Ukážka práce žiakov:

Básnik je človek, na ktorého sa stačí raz pozrieť a je jasné, že je to umelec. Predstavujem si ho skôr ako človeka nižšieho, vek určite okolo 40. Má stredne dlhé brčkavé vlasy, o ktoré sa nijako špeciálne nestará. Môže mať fúzy. Každopádne by sa mal usmievať. Dobrý básnik by totiž mal vyžarovať pozitívnu energiu a mal by mať zmysel pre dobrý humor. Mal by pôsobiť podobným dojmom ako jeho básne.

Je tam taký typ. Povoláním môže byť hocičo, ale asi robí niečo v nejakom úrade. Len tak, aby sa nepovedalo. Ženu rozčuluje, lebo doma nič nerobí, deti hucká na somariny. (Dušan Dušek)

Básnik nie je človek, je to chodiaca duša. Duša, ktorá všetko prefiltruje a dá na papier vo forme, ktorú ja osobne nepreferujem, do básne. Jeho duša lieta z myšlienky na myšlienku, obrazne povedané ako motýl z kvetu na kvet. A preto by aj jeho chôdza mala byť uvoľnená, ľahká, až takmer pohupujúca. Mal by milovať svet a život, ktorý opisuje, a preto by mal všade rozdávať úsmev. Avšak, čo keď je básnik sklamaný? Čo ak prežil traumy a v básničkách opisuje tú? Potom by aj básnik mal byť smutný.

Našiel som si tam jedného smutného básnika. Ten určite nepracuje s lopatou, sedí sám v svojom byte, tmavom a dôstojnom. Mohol byť tak filozofom alebo štátnym tajomníkom. Nemyslím si, že je ženatý, deti by ho rozčulovali, rušili jeho samotu. Možno chodí na ryby. (Ivan Krasko)

žiaci sexty osemročného gymnázia

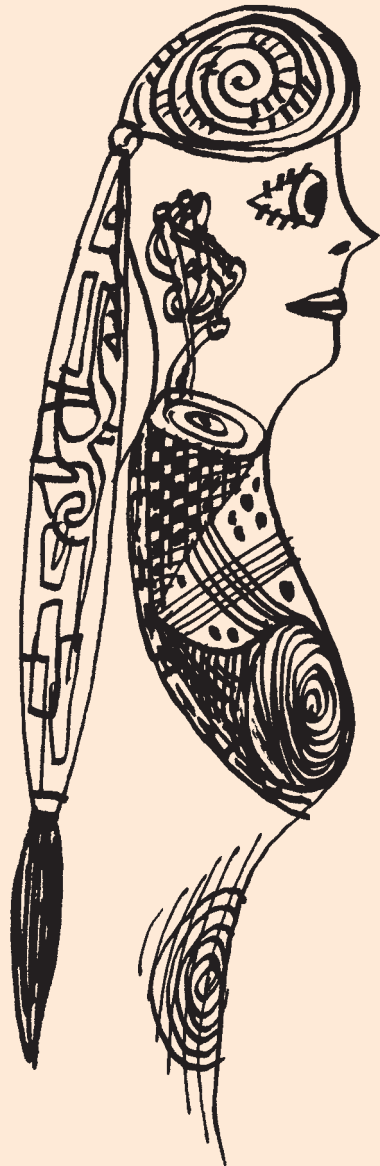
Komentár:

Táto aktivita je motivačná pre ľubovoľný tematický celok a pre všetky vekové kategórie. Výsledný produkt bude pre žiakov vždy zaujímavý, najmä po odhalení totožnosti osobností. Fotografický materiál poskytnú kabinetné zbierky jednotlivých predmetov (Hv, Vv, Sj, D). Pripravených fotografií nemusí byť veľa, maximálne 6-7. Väčšie množstvo žiakov rozptyľuje. Ak učiteľ chce, aby samostatná práca žiakov mala aj podobu dobrej charakteristiky alebo opisu, v úvode môže so žiakmi zopakovať ich znaky. Rovnako môže vyzdvihnúť etický rozmer aktivity: Je správne hodnotiť človeka podľa jeho práce alebo výzoru? Záleží na vyučujúcom, či podporí aj vzdelávaciu zložku a poskytne žiakom podrobnejšie informácie o pripravených osobnostiach.

*Ľudia väčšmi veria očiam ako ušiam.
Seneca*

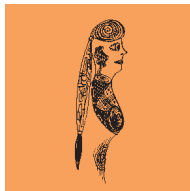
KAPITOLA III

ŽIVOT NA PAPIERI

Zadania stimulujú „uvedomovanie si“ jazyka, chápanie významu a dôležitosti slov, a hľadanie adekvátnych riešení vlastných komunikačných zámerov na lexikálnej, syntaktickej i štylistickej úrovni. Žiaci si zábavným a nenásilným spôsobom ozrejmujú rôzne slohové útvary a postupy, učia sa pracovať s detailom, vyjadrovať sa stručne, neplytvat' slovami, vnímať problém z rôznych uhlov pohľadu a odlišovať city od argumentov.

Stručný prehľad zadaní Kapitoly III ŽIVOT NA PAPIERI

<i>Zadanie</i>	<i>Cieľová skupina</i>	<i>Výsledný produkt</i>	<i>Čas</i>
To je moja vec	5. ročník ZŠ a vyššie	odborný a umelecký opis, báseň, príbeh, list	45 minút
Znovu prežívaj	6. ročník ZŠ a vyššie	rozprávanie s prvkami opisu	45 minút
Atmosféra počutého	7. ročník ZŠ a vyššie	opis	45 minút
Pozvánka do lesa	8. ročník ZŠ	umelecký opis	45 minút
Mikrokozmos	8. ročník ZŠ, 1.-2. ročník SŠ	reportáž, bájka, hymnická pieseň	45 minút
Šesť kľúčov k domovu	9. ročník ZŠ	úvaha	45 minút
Pod s Alicou do krajiny zázrakov	1. ročník SŠ	novinová správa, báseň, rozprávanie	45 minút
Hľadanie identity	2. ročník SŠ	profil osobnosti	90 minút
Horiaca žirafa	2. ročník SŠ a vyššie	odborný opis (rozbor umeleckého diela), voľné spracovanie zážitku	2 x 45 minút
Inzerát	2. ročník SŠ	priama a nepriama individuálna charakteristika	20 minút
Život na papieri	2. ročník SŠ	beletrizovaný životopis	25 minút
Medza-nemedza (Šesť mysliacich klobúkov)	neobmedzene	štruktúrovaný sloh	40 minút
Smetný kôš	3. ročník SŠ	výklad, úvaha, recenzia, diskusný príspevok, kritika	45 minút
Poslepu (Psaní a kresba poslepu)	neobmedzene ZŠ, SŠ	krátké texty rôznych žánrů (hádanka, popis predmetu, príbeh predmetu)	20 minút
Kto netransformuje, nech neje	všetky ročníky SŠ	publicistický článok	45 minút

To je moja vec

Mária Kočanová

Žiak sa učí:

- zamyslieť sa nad významom predmetov v našom živote
- reprodukovať relevantné informácie
- rozlíšiť odborný a citový opis predmetu
- správať sa empaticky

Postup:

1. Učiteľ pripraví pre žiakov krátky dotazník zameraný na význam predmetov v ich živote, napr.: *Aký najmenší predmet vlastníte? Akú najstaršiu vec vlastníte? Akú vec stále nosíte so sebou? Ktorý predmet vidíte ráno najskôr?*, ale aj napr.: *Aký jediný predmet by ste zachránili z horiaceho domu?* (Okruh otázok a podnetov závisí od veku žiakov.) Žiaci v dvojiciach (alebo v malých skupinách) diskutujú o svojich odpovediach, ak majú čas, dopĺňajú podrobnosti či debatujú o niektorej otázke v celej triede.
2. Učiteľ zadá žiakom úlohu, aby si zvolili predmet, ktorý v ich živote zohráva, či v minulosti zohral významnú funkciu alebo úlohu. Na čistý hárok papiera žiaci v hrubých obrysoch (ale musí byť zrejme, o čo ide) nakreslia zvolený predmet tak, aby zaberol čo najväčší priestor. Celý vnútorný priestor kresby zaplnia textom (jednotlivé slová, asociácie, slovné spojenia, krátke vety), ktorý vychádza z nakresleného predmetu. Učiteľ môže pred písaním (najmä mladším žiakom a menej zbehlým v písaní) zadať podrobnejšie inštrukcie, napr. *podrobný opis veci, jej funkcia, možnosti použitia, spôsob ošetrovania, ako predmet získali, od koho, prečo, ako ho používajú*; ale aj: *ako vonia, aký vydáva zvuk, aký je na dotyk, ako sa s ním cítia, ako by sa cítili, keby sa im stratil* ap. (Učiteľ upozorní žiakov, aby písali čitateľne, lebo text bude čítať niekto iný.)
3. Žiaci si v dvojiciach vymenia papiere, pozrú si kresby a prečítajú si text. (S autorom textu sa o predmete nerozprávajú.)
4. Učiteľ zadá žiakom úlohu, aby sa vcítili do nakresleného a opísaného predmetu, a z pohľadu tohto predmetu písomne zaujali stanovisko k „svojmu“ majiteľovi. Stanovisko môžu žiaci spracovať v rozličných literárnych druhoch alebo žánroch (príbeh, charakteristika, list, báseň, reflexia, dialóg, vnútorný monológ, správa ap.).

Variant:

Žiaci namiesto kreslenia podrobne opíšu predmet z „technického“ hľadiska; môžu pritom použiť odborné brožúrky, encyklopédie, katalógy ap. (Túto časť úlohy môže učiteľ zadať aj na domácu úlohu.) Po ňom napíšu druhý text, kde vyjadria svoje pocity a vzťah k zvolenému predmetu. Z takto vzniknutých textov, resp. ich ľubovoľných častí, vytvorí nový text.

Namiesto kreslenia si žiaci (najmä mladší) môžu priniesť predmety do školy, v dvojiciach sa o nich rozprávajú, zisťujú čo najviac podrobností a na základe poznámok píšú reflexiu o majiteľovi predmetu. Takto si priamo, prostredníctvom otázok môžu utvoriť predstavu o jeho majiteľovi.

Veľa vecí by sme odhodili, keby sme sa nebáli, že ich zdvihne niekto iný.

Oscar Wilde

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút
(ideálne 90 minút)

Cieľová skupina:
5. roč. ZŠ a vyššie

Pomôcky: hárok
papiera, príp.
farbičky

Výsledný produkt:
odborný
a umelecký opis,
báseň, príbeh, list

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
6. ročník ZŠ
a vyššie

Pomôcky:
fotografia zo
žiakovej minulosti

Výsledný produkt:
rozprávanie
s prvkami opisu

Znovu prežívaj

Eva Hašková

Žiak sa učí:

- vyhľadávať a popisovať spomienky uchované v mysli
- tvoriť rozprávanie s prvkami opisu

Postup:

1. Učiteľ so žiakmi zopakuje základné znaky rozprávania s prvkami opisu.
2. Žiaci vyhľadajú fotografiu zo svojej minulosti. Môžu byť na nej zachytení sami alebo so svojimi blízkymi.
3. Žiaci sa snažia znovu prežívať okamih zachytený na fotografii. Spomínajú si na okolnosti pozorovanej situácie: miesto, čas, osoby a ich činnosti, postoje.
4. Žiaci podrobne skúmajú fotografiu. Prenesú sa do minulosti, do okamžiku, kedy vznikala fotografia. Po chvíli si začínajú zapisovať útržky viet. Píšu v 1. osobe prítomného času. Nezreteľné miesta v pamäti môžu dopĺňať svojimi predstavami. Situáciu prežitú v minulosti sprítomnia priamou rečou.
5. Žiaci napíšu súvislý text – rozprávanie s prvkami opisu na základe spomienok oživených v mysli.
6. Niektorí žiaci čítajú svoje práce na hodine.

*Každý z nás prežíva čas hľadaním tajomstva života.
Tajomstvo života je v umení.
Oscar Wilde*

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
7. ročník ZŠ
a vyššie

Pomôcky:
rôzne súbory
zaznamenaných
zvukov (balík
zvukov potrebných
pre toto cvičenie
si môže učiteľ
stiahnuť
z internetovej
adresy: www.pocketpcworld.net/1/Zvuky1.zip

Výsledný produkt:
opis

Atmosféra počutého

Eva Hašková

Žiak sa učí:

- pozorovať, zmyslovo vnímať a slovne zaznamenať zvuky
- vytvárať atmosféru a náladu zachyteného okamžiku
- vytvárať obrazné pomenovania inšpirované zvukmi

Postup:

1. Žiaci pozorne vnímajú tóny siedmich rozličných zvukov. Po vypočutí každého zvuku nechá učiteľ žiakom čas (2 minúty) na spoznávanie zvuku a zaznamenanie svojich asociácií, predstáv, nápadov.
Príklad zvukov:
 - *vŕzganie paluby*
 - *šum mora*
 - *víchrice*
 - *dážď*
 - *blesk*
 - *poplašná siréna*
 - *kŕdeľ vtákov*
2. Po vypočutí všetkých zvukov žiaci spoločne zisťujú miesto, kde sa situácia odohráva.
3. Učiteľ upozorní žiakov, že jednotlivé zvuky sú navzájom prepojené a nadväzujú na seba.
4. Na základe spontánnych predstáv žiaci tvoria obrazné pomenovania (meta-

- fory, personifikácie, epitetá, prirovnania) inšpirované vnímaním zvukov.
5. Žiaci napíšu súvislý text: opis prostredia s prvkami rozprávania inšpirovaný zvukmi.

Učiteľ umožní žiakom vypočuť si zvuky viackrát, aby ich vedeli identifikovať. Pri záverečnom čítaní a porovnávaní prác si žiaci často uvedomia, že počúvanie zvukov uvoľňuje cestu ich predstavivosti.

Človek bez fantázie pre mňa nie je úplným človekom.
Maxim Gorkij

Pozvánka do lesa

Nadežda Kašiarová

Žiak sa učí:

- aplikovať vedomosti o opisnom slohovom postupe a umeleckom opise
- pracovať s fantáziou
- rozvíjať fluenciu, flexibilitu, originalitu myslenia

Postup:

1. Žiaci vypíšu z východiskového textu, ktorý im predloží učiteľ alebo ktorý si sami vyberú (napr. z tlače alebo kníh) slová, pripomínajúce nejaký zvuk.
2. Žiaci pomenujú zvuky slovesami a usporiadajú ich podľa intenzity od najslabšieho po najsilnejší.
3. Žiaci vypíšu z východiskového textu slová pripomínajúce nejaké vône a napíšu na ne prirovnania. Vymyslia, ako by ich ponúkali na predaj v obchode.
4. Žiaci si vyberú z východiskového textu jeden predmet, ktorým by sa chceli stať, a jeden predmet, ktorým by sa nechceli stať. Svoj výber zdôvodnia.
5. Žiaci vytvoria umelecký opis na tému „Les v noci“ tak, aby opisom niekoho: a) presvedčili na nočnú prechádzku po lese; b) odradili od nočnej prechádzky po lese. V opise využijú slovnú zásobu z predchádzajúcich úloh.

Po každej úlohe žiaci prezentujú svoje návrhy a nápady a poskytujú si tak spätnú väzbu. Na záver reflektujú, ako sa im pracovalo, a prezentujú svoj umelecký opis.

Ako sa do hory volá, tak sa z hory ozýva.
príslovie

Mikrokozmos

Martina Šoltysová

Žiak sa učí:

- pracovať so svojou fantáziou a predstavivosťou, vytvárať fiktívne svety
- správne rozlišovať a aj tvoriť rôznorodé žánre a útvary
- pracovať s detailom
- vyjadrovať sa stručne, neplytváť slovami
- prepojiť teóriu literatúry a štylistiky s praxou

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
8. ročník ZŠ

Materiály:
úryvok
z akéhokoľvek textu
(noviny, časopisy,
kniha)

Výsledný produkt:
umelecký opis

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
8.-9. ročník ZŠ,
1.-2. ročník SŠ

Pomôcky:

klobúk alebo vrecúško, nožnice, staré noviny a časopisy, farbičky, texty populárnych piesní

Výsledný produkt:

reportáž, bájka, hymnická pieseň

Postup:

1. Žiakov poveríme, aby si zvolili ľubovoľný mikrokozmos, s ktorým sa už niekedy stretli. Môžeme ich inšpirovať niekoľkými nápadmi, napr.: koberec, psia srst, plná kompótová fľaša, peráčnik, škatuľa müsli, zápalková škatuľka a pod.
2. Žiaci asociatívnou metódou vyabstrahujú a zapisujú čo najviac slov a slovných spojení vystihujúcich zvolené prostredie. Slová môžu vyjadrovať vône, farby, zvuky, zákony, pravidlá, zvláštnosti, počasie, módu, charakter obyvateľov daného mikrosveta. Žiaci takto vyjadria svoje predstavy o fungovaní svojho mikrosveta.
3. Žiaci si zopakujú znaky publicistického štýlu a jeho konkrétnych žánrov: správy a reportáže.
4. Do klobúka alebo vrecúška pripravíme vystrihnuté novinové titulky podľa počtu žiakov v triede. Každý žiak si náhodne vytiahne jeden titulok. Potom sa vžije do roly novinára a zo svojho pohľadu napíše správu alebo reportáž, v ktorej informuje o živote vo svojom mikrosvete. Zároveň musí vystihnúť obsah titulku. Správa môže mať maximálne 50 slov, reportáž 150 slov.
5. Žiakov rozdelíme na 2 skupiny podľa žánrov. V priebehu 15 minút žiaci editujú svoj text a doplnia ho ilustráciami.
6. Žiaci prezentujú svoje texty.

Ukážka práce žiakov:

Už pred nečakanou svadbou, ktorú mali Ajko a Kajka Gubkovi len tri dni po zoznámení v obchode pre chovateľov, sa špekulovalo o partnerových zisťujúcich dôvodoch na vstup do manželstva s bohatou podnikateľkou. Vtedy, ale aj dnes, takmer po troch rokoch spolužitia v jednom akváriu, obaja partneri tieto reči vytrvalo odmietajú. Prezentujú sa nákladným životným štýlom, ktorý zahŕňa nielen Kajkinu mániu utrácať za drahé značkové šupiny, ale aj relax na mimoakvárijných cestách pred očami kamery televízie Markíza vôd.

Ajko má syna z prvého manželstva, no ten by po ňom vraj nemal čo zdediť. Sám o tom hovorí: „Je mojím a nie Kajkiným dedičom, takže momentálne je na mizine ako ja.“ Na tom už však nezáleží, keďže už čoskoro budú prevezení do ZOO v Košiciach. Stali sa totiž ohrozeným druhom.

žiak 1. ročníka SŠ

Varianty:

- A. Učiteľ so žiakmi zopakuje znaky bájky. Žiaci sa rozdelia do dvojíc a dohodnú sa, ktorý zo svojich mikrosvetov použijú. Dvojice si zvolia postavu zo svojho mikrosveta a určia jej pozitívny charakterový profil. Potom si z vopred pripraveného klobúka alebo vrecúška vytiahnu lístok s negatívnym charakterovým profilom inej postavy. Dvojice vymyslia postavu meno a napíše bájku, v ktorej bude konflikt medzi postavami vyplývať z ich charakterov. Text má maximálne 10 viet. Prezentácia sa uskutoční formou čítania, ale zaujímavejšia je hraná, t.j. dvojice bájku dramaticky predvedú. Zvyšok triedy háda, o aký mikrosvet ide a aké ponaučenie vyplýva z príbehu. Tento variant si vyžaduje 45 minút.

Ukážka práce žiakov:

O bielej a čiernej farbičke

1. septembra sa biela farbička Bianca obzerala v zrkadle. S uspokojením sa pozrela na čiernu farbičku Neru a uštipačne podotkla: „Hm, nie každému je súdené byť krásnym. Pozri sa na seba. Ako si môžeš myslieť, že ťa niekedy niekto bude chcieť?!“ Na druhý deň dostalo dievčatko, ktoré vlastnilo peračník s našimi farbičkami, domácu úlohu. Malo nakresliť svoju úlohu. Ako večer plynul, školáčka použila okrem Bianky všetky farbičky, dokonca aj Neru. Nakreslila ňou očka, topánočky aj gombíky. A čo naša biela krásavica? skončila v zásuvke písacieho stola a jej miesto v peračníku zaujala ceruzka Zuzka.

žiaci 1. ročníka SŠ

- B. Žiakom vo dvojiciach určíme domácu úlohu nájsť a priniesť text akejkoľvek známej populárnej alebo hymnickej piesne. Zopakujeme si s nimi základné vedomosti o rytme, melódii, rýme. Ich úlohou na hodine je modifikovať text na hymnu svojho mikrosвета. Pri prezentácii dvojice zaspievajú svoju hymnu pred triedou. Tento variant si vyžaduje 45 minút.

Ukážka práce žiakov:

Interkynologiciála

Hej, hor sa blšky, vošky, svraby,
hej, hor sa v hlade, v mučení.
Už naše brušká prázdno trápi,
to bude zátah víťazný.
Vyciciame tela krvný základ,
nemajú šampón proti nám.
Vezmeme si nemalý náklad,
prosíme, palce držte nám!

žiaci 2. ročníka SŠ

Aktivita mala pozitívny ohlas vo všetkých triedach, ktoré sa jej zúčastnili. Navyše, ujala sa aj u študentov zapojených do Krúžku novinárov na našej škole.

Nič neprekvapí ľudí väčšmi ako zdravý rozum a jasné jednanie.

Ralph Waldo Emerson

Komentár:

Šesť kľúčov k domovu

Nadežda Kašiarová

Žiak sa učí:

- vyjadriť pocity a vzťahy k téme prostredníctvom asociácií
- uvažovať o téme z rôznych uhlov pohľadu
- porovnávať si názory s myšlienkami autora textu v učebnici
- argumentovať

Zámerom aktivity je využiť tvorivé písanie na uľahčenie porozumenia náročného literárneho žánru a konkrétneho textu, akým je napríklad úryvok z eseje

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:

9. ročník ZŠ

Materiály:

Literárna výchova pre 9. ročník ZŠ

Výsledný produkt:
úvaha

v učebnici (Dalimír Hajko *Domov*). Navrhované úlohy majú pomôcť žiakom uvoľniť sa a otvoriť pre tému „domov“. Produkty jednotlivých úloh môžu využiť vo fáze prijímania textu z učebnice a počas jeho interpretácie.

Postup:

1. Žiaci si vyberú zo slov **strecha, zvonček, oheň, ulita** jedno slovo, ktoré najviac vystihuje ich domov. Toto slovo si napíšu do stredu samostatnej strany v zošite alebo listu prázdneho papiera. K slovu pripíšu ďalšie slová a slovné spojenia vyjadrujúce príjemné pocity v súvislosti so svojim domovom tak, že využijú plochu okolo kľúčového slova, ktoré si zvolili.
2. Žiaci ohraničia zapísané slová súvislou čiarou a uvažujú, čomu sa vzniknutý tvar podobá. Hľadajú súvislosti medzi vzniknutým tvarom a ich domovom.
Variant úlohy I: Žiaci napíšu, akému predmetu sa podobá ich domov.
Variant úlohy II: Žiaci navrhnu erb svojho domova.
Variant úlohy III: Žiaci napíšu, ktoré farby by si vybrali, keby nimi mali charakterizovať svoj domov.
3. Žiaci si zapisujú myšlienky na tému „Domov“ podľa **metódy šiestich myšliacich klobúkov** (podľa Edwarda de Bona spracovala lektorka V. Eliašová na seminári tvorivého písania, pozri zadanie Medza-nemedza).

Biely klobúk: Žiaci zapisujú podstatné mená, ktoré súvisia s témou „Domov“. Pomenujú miesto, napríklad: byt, dom, ulica, sídlisko, mesto, dedina, izba, príroda, krajina atď., ľudí, napríklad: otec, mama, sestra, starí rodičia, susedia, priateľ atď., vzťahy, napríklad: rodina, pomoc, priateľstvo atď.

Červený klobúk: Žiaci vyjadrujú, aké city a pocity zažíva človek v súvislosti s domovom.

Žltý klobúk: Žiaci uvažujú nad tým, ako človek buduje svoj domov, čím domov obohacuje a zdôvodnia to.

Čierny klobúk: Žiaci uvažujú nad tým, prečo človek stráca domov. Zamerajú sa na negatívne javy.

Zelený klobúk: Žiaci opíšu, ako si predstavujú domov svojich snov.

Modrý klobúk: Žiaci sa s nadhľadom pokúsia zosumarizovať svoje názory a vyjadriť sa k tomu, kde má človek svoj domov.

Komentár:

Žiaci si vyberú na prezentáciu text, ktorý sa im podľa ich názoru najlepšie vydaril. Na ďalšej vyučovacej hodine zaradíme štruktúrované čítanie ukážky v učebnici literárnej výchovy. Učiteľ si vyznačí miesta, kde čítanie textu preruší. Žiaci porovnávajú svoje názory s myšlienkami autora, využívajú, čo napísali v 4. úlohe.

Nehovor vždy, čo vieš, ale vždy sa snaž vedieť, čo hovoríš.
Aelianus

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
1. ročník SŠ

Pod's Alicou do krajiny zázrakov

Monika Kuchariková

Žiak sa učí:

- tvoriť osnovu
- rozlišovať slohové postupy a jazykové štýly
- odlišovať znaky literárnych žánrov a slohových útvarov

Postup:

1. Žiaci si prečítajú ukážky a určia v nich použité jazykové štýly a slohové postupy.

Literárna ukážka A:

A vtom sa ocitla pred malým trojnohým stolíkom, celý bol z hrubého skla. Bol na ňom iba zlatý kľúčik a Alici hneď blyslo umom, či nie je od niektorých dverí v sieni. Ale kdeže! Alebo boli zámky priveľké, alebo kľúčik primalý, ani jedny dvere sa nedali odomknúť. No keď sieň obchádzala druhý raz, zbadala nízko nad zemou záves, ktorý si predtým nevšimla, a za ním boli dvierka vysoké ani nie pol metra. Skúsila zlatý kľúčik, a sláva – kľúčik vkľzol do zámky!

Alica odomkla dvierka a zistila, že vedú do chodbičky len o niečo širšej než potkania diera. Kľakla si a na druhom konci chodbičky videla čarokrásnu záhradu. Zatúžila dostať sa z tmavej siene a prechádzať sa medzi záhonmi žiarivých kvetov a chladivými fontánami, ale cez dvierka by neprestrčila ani hlavu. „Ach, keby som sa tak mohla poskladať ako sklápací ďalekohľad! Myslím, že by to aj šlo, len keby som vedela, ako začať.“

Carroll, L.: *Alica v krajine zázrakov* (Bratislava : Mladé letá, 1984, s. 14-15)

Literárna ukážka B:

Japonsko s vyše 120 miliónmi obyvateľov patrí k najľudnatejším krajinám sveta. Prudký prírastok obyvateľstva nastal od obdobia Meidži (1868), keď sa rast populácie stal celonárodnou záležitosťou a vláda ho oficiálne podporovala. Priemerná hustota osídlenia je 320 ľudí na km². Medzi jednotlivými oblasťami sú však značné rozdiely, na čo má vplyv najmä hornatý charakter krajiny a koncentrácia v rozsiahlych mestských aglomeráciách. V mestách žije viac než 70 % obyvateľstva. V Japonsku je viacero miliónových miest – Tokio, Jokohama, Kawasaki, Nagoja, Kjóto, Ósaka a ďalšie. Zároveň sú dôležitými administratívnymi, hospodárskymi a kultúrnymi centrami krajiny.

Kučka, K. a kol.: *Japonsko*, úryvok (Bratislava : ČSTK – Pressfoto, 1989, s. 115)

Literárna ukážka C:

BRATISLAVA (TASR) – Dovolenkári tento rok nebudú môcť využiť sezónny vlak, ktorý jazdil z Bratislavy do Splitu, budú však môcť využiť niekoľko nových zliav. Hoci železnice po troch rokoch zrušili priame spojenie Slovenska s jadranským pobrežím, ľudia budú môcť lacnejšie jazdiť v krajinách, kde je väčšina európskych letovísk.

Denník *Pravda*, 15. 4. 2005

2. Učiteľ vyvodí so žiakmi typické znaky pre správu, báseň a rozprávanie a zapíše ich na tabuľu..
3. Žiaci vytvoria k jednotlivým ukážkam osnovu a zmenia pôvodné texty nasledovným spôsobom:
 - z osnovy k ukážke *Alica v krajine zázrakov* vytvoria správu do novín
 - z osnovy k ukážke *Japonsko* vytvoria báseň (môžu v nej použiť voľný verš)
 - z osnovy k ukážke správy z novín *Pravda* vytvoria rozprávanie.

Materiály:

3 texty v rôznych jazykových štýloch a rôznych slohových postupov

Výsledný produkt:

novinová správa, báseň, rozprávanie

Ukážka práce žiakov:

Osnova:

Alica a kľúčik. Nesprávne dvere. Tajný záves. Maličká chodbička. Čarokrásna záhrada. Prívetká Alica.

Správa do novin vytvorená z osnovy:

Dňa 21. 4. 2006 o 16.00 hod. istá Alica pochádzajúca z Krajiny zázrakov objavila zlatý kľúč. Kľúč patril do dverí, ktoré sa nachádzali schované za tajným závesom. Menovaná Alica dvere odomkla a pokúšala sa vniknúť do chodby, ktorá však nezodpovedala rozmerom jej postavy. Dvere ukrývali záhradu, a keďže Alica sa dnu nemohla dostať, ostalo jej na nádheru sa iba dívať. Bližšie informácie uverejníme zajtra.

žiak 1. ročníka SŠ

*Čím sa kto zabýva, v tom skúsenosti nabýva.
príslovie*

Jaz Tvo Lit

Čas: 90 minút

Cieľová skupina:
2. ročník SŠ

Výsledný produkt:
profil osobnosti

Hľadanie identity

Monika Kuchariková

Žiak sa učí:

- pracovať s opisom a charakteristikou
- tvoriť porovnávaciu charakteristiku

Postup:

1. Žiaci si nakreslia do zošita približnú podobu najvýraznejších črt tváre akejkoľvek osoby, prípadne si predtým nalepia do zošita fotografiu alebo obrázky akejkoľvek tváre.
2. Detailne opíšu črty tváre a vytvoria krátky text sa začínajúci slovami „Polícia pátra po neznámom páchatelovi...“
3. Od opisu prejdú k charakteristike a napíšu profil známeho zločinca. Opíšu, čo je pre neho typické, aké má povahové vlastnosti, ako sa správa v určitých situáciách. Text sa môže začínať slovami „Polícia pátra po známom zločincovi, pre ktorého je typické...“
4. Ďalším krokom je zmena všetkých záporných vlastností zločinca na opačné – kladné. Žiaci vychádzajú z profilu vytvoreného v predchádzajúcom kroku. Napíšu nový text s opačnými vlastnosťami
5. Posledným krokom je vytvorenie novej postavy Dr. Jekylla a Mr. Hyda spojením pozitívnej a negatívnej charakteristiky, ktoré žiaci vytvorili v predchádzajúcich krokoch. Tak vznikne tretí, výsledný text. Žiaci však doňho doplnia okolnosti, vďaka ktorým dochádza k premene charakterových vlastností postavy.

Komentár:

Inšpiráciou k aktivite bola úloha *Jekyll a Hyde* predstavená na seminároch tvorivého písania a uvedená v *Creative Writing I. Príručka pre učiteľov anglického jazyka*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum Bratislavského kraja v Bratislave, 2005. Str. 48.

Ukážka práce žiakov:

Polícia pátra po neznámom páchatelovi. Hľadaný muž má sploštenú hlavu s krátkymi jemne zvlnenými vlasmi. Má tenké, dlhé obočie, krátky nos a úzke ústa. Jeho uši sú malé, nevýrazné podobne ako brada. Má úzke tmavohnedé oči. Je nízkej, štíhlejšej postavy. Mal na sebe oblečené čierne nohavice a čierny vlnený pulóver.

Polícia pátra po známom zločincovi, pre ktorého je typické, že je veľmi prchkej povahy. Je náladový a prísny. Má rýchle pohyby a jemne sa mu trasú ruky. Často si oblizuje pravú ruku a hladká si ňou vlasy. Vie sa rýchlo nahnevať a má nervové záchvaty. V tom spočíva jeho nebezpečenstvo.

Polícia pátra po známom zločincovi, pre ktorého je typické, že je veľmi trpezlivý. Jeho nálada sa nemení a je to veľký dobráčisko. Jeho pohyby sú pomalé a nemá žiadne zlozvyky. Nič ho nevyvedie z miery a všetko zvláda s prehľadom. V tom spočíva jeho nebezpečenstvo.

Môj zločinec je veľmi prchkej povahy. Je náladový a prísny. Má rýchle pohyby a jemne sa mu trasú ruky. Často si oblizuje pravú ruku a hladká si ňou vlasy. Vie sa rýchlo nahnevať a má nervové záchvaty. Ale pozor! Večer presne o siedmej hodine sa mení. Je veľmi trpezlivý. Jeho nálada sa však nemení a je to veľký dobráčisko. Jeho pohyby sú pomalé a nemá žiadne zlozvyky. Nič ho nevyvedie z miery a všetko zvláda s prehľadom, preto je tak ťažké odhaliť jeho tajomstvo nebezpečného zločinca.

žiak 2. ročníka SŠ

K úlohe môžeme doplniť podrobnejší opis, nielen tváre, ale aj postavy a oblečenia, prípadne vysvetliť, prečo polícia hľadá neznámu osobu. S charakteristikou – profilom známeho (alebo neznámeho) zločinca je možné pracovať aj ďalej, zmenou priamej charakteristiky na nepriamu a naopak.

Akého ma chceš, takého ma máš.
príslovie

Komentár:

Horiaca žirafa

Viera Dillenschneider

Žiak sa učí:

- opísať umelecké dielo po formálnej a obsahovej stránke
- rozvíjať si vnímavosť a fantáziu
- vyjadrovať pocity a asociácie v snovom prostredí
- interpretovať výnimočné prostredie na základe asociácií
- prejavovať umelecké videnie

Postup:

1. Učiteľ predloží žiakom reprodukciu surrealistického umeleckého diela (podľa možností školy: individuálne, formou veľkého listu, napr. z kalendára, premietaním, prostredníctvom internetu: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Burning_Giraffe) Žiaci podľa určenej osnovy, napr.: formát, materiál,

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút (pre školy s umeleckým zameraním), 2 x 45 minút (pre ostatné)

Cieľová skupina: 2. ročník SŠ a vyššie (môže sa adaptovať pre nižšie ročníky)

Pomôcky:
reprodukcia
surrealistického
maliarskeho diela.
(tu Salvador Dalí
Horiaca žirafa)

Výsledný produkt:
odborný opis
(rozbor umeleckého
diela), esej, voľné
spracovanie zážitku

kompozícia, farebnosť, verbálne opíšu obraz. Učiteľ môže riadiť diskusiu vo-
pred pripravenými doplňujúcimi podnetmi zameranými na detailnejší opis:
farebná skladba, symbolika farieb, štruktúra.

2. Žiaci slovné opíšu, ako na nich obraz pôsobí: subjektívny postoj, páči/nepá-
či. Učiteľ sleduje schopnosť žiakov presne verbálne vyjadriť vizuálny vnem
v kontexte ako aj schopnosť a rozsah ich odborného vyjadrovania.
3. Na základe diskusie a osnovy žiaci opíšu obraz, snažia sa o zachytenie detai-
lov a vlastnú interpretáciu videného.
4. Učiteľ zadá žiakom úlohu, aby si na obraze vybrali objekt alebo subjekt a pre-
transformovali sa doňho. Žiaci si predstavia, že sú súčasťou obrazu, a z po-
hľadu vybraného objektu/subjektu spracujú svoj zážitok, pocity vzhľadom
svoje na postavenie na obraze, prípadne k ostatným častiam/objektom/sub-
jektom/autorovi.

Varianty:

- A. Pre menších žiakov môžeme využiť na opis a interpretáciu ilustrácie rozprá-
vok alebo vlastné kresby.
- B. Pre školy/triedy s umeleckým zameraním môžeme úlohy rozšíriť aj na iné
oblasti, napr. kompozičný alebo fragmentálny rozbor (statiku/dynamiku
obrazu), začlenenie do historického obdobia.
- C. Aktivitu môžeme kombinovať s návštevou galérie, teda robiť ju priamo v re-
álnom prostredí (pôsobenie prostredia zvyšuje účinok prežitku) či ju doplniť
hudobnými motívami.

Komentár:

Pre žiakov, ktorí nemajú skúsenosti s opisom umeleckého diela, môže učiteľ priniesť
na ukážku niekoľko analýz umeleckých diel (žiaci ich môžu nájsť aj na vyššie uve-
denej webovej stránke). Pre mladších žiakov učiteľ môže pripraviť vopred slovnú
zásobu, prípadne podrobnejšie inštrukcie, napr. začiatok viet, ktoré žiaci doplnia.

Ukážky práce žiakov:

Opis umeleckého diela

Horiaca žirafa

*Obraz, ktorý opisujem sa volá Horiaca žirafa od slávneho maliara
Salvadora Dalího. Obraz má rozmery 35 x 27 centimetrov. Je
namalovaný olejom na dreve. V popredí stojí vysoká žena bez vlasov
a bez tváre. Ruky a nohy má červenej farby. Vyzerať akoby horeli.
Žena má tyrkysovo-modré šaty. Z tela jej vychádzajú zásuvky
rôznych veľkostí. Je mierne naklonená dozadu, preto je podporená
barlami. Vedľa, napravo stojí ďalšia žena, ktorá je tiež podporená
barlami. Vlasy má asi spálené a postavené dohora. V jednej ruke
drží niečo, čo vyzerá ako šatka alebo oheň. Na ľavej strane je žirafa.
Žirafa, ktorá má hrivu celú z ohňa. Oproti žirafy stojí malá postava
žltej farby. Všetky postavy stoja na suchej zemi. V pozadí sú čierne
hory. Skoro celý obraz je namalovaný v studených farbách. Dominuje
tam hlavne modrá, čierna a hnedá. Teplé farby: oranžová, ružová,
žltá vytvárajú zaujímavý protiklad k temnému pozadiu. Hore z neba
padá čierna farba. Vyzerá to tak akoby čakali na dážď. Na obraze
nie je žiadna zeleň. Preto si myslím, že všetci prosia o dážď. Je tam
také sucho, že žirafa už začala horieť. V popredí, možno sa podarí
žene privolať dážď, lebo je tam namalovaný malý obláčik. Obraz sa*

mi celkom páči. Vyvoláva vo mne smutné pocity, ale aj pocity nádeje. Najviac ma zaujala žirafa, hoci je zo všetkých takmer najmenšia na obraze a preto sa čudujem, prečo je podľa nej pomenovaný obraz.

žiak 2. ročníka SŠ

Transformácia na objekt/subjekt

Som barla. Veľmi dôležitá, a to si nenamýšlam. Keby nebolo mňa, určite by sa všetko zrútilo, pretože ja podopieram driek, nie ako tie ostatné, menej dôležité. Som šťastná, že mám také dôležité postavenie, pretože my barly sme veľakrát len pohodnené v kúte a ľudia nás až tak často nepoužívajú. A ešte k tomu, ja som slávna barla, pretože som na tomto obraze, ktorý má takisto veľký úspech, nečudovala by som sa, keby len kvôli mne.

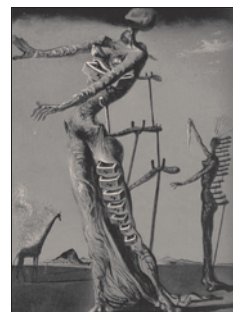
Som žirafa a čudujem sa, prečo mi horí telo. Bezmocne sa prizieram na človeka predou mnou, ktorý akoby čakal na to, kedy skonám. V duchu hľadám pomoc, možno od ženy vpredu. Tá však je momentálne zaujatá svojim pózovaním. Postava napravo mi už asi nepomôže, lebo v ruke zvierajú nejaký kôl a mňa si ani nevšúma. Nech už skončím akokoľvek, vždy budem iba žirafa v Dalího diele. Som jedna zo zásuviek na prvej postave. Niekedy mám pocit, že som tajomná, zvláštna, nepochopiteľná. Nikto nevie, čo sa vo mne ukrýva, nie som sama. Možno je tam ďalšia krajina s množstvom zaujímavých postáv a ďalších horiacich žiráf.

žiaci 2. ročník SŠ

🖼️ Obraz k tomuto zadaniu nájdete v Obrazovej prílohe CD nosiča, ktorý je súčasťou tejto príručky.

Umelecké dielo je dobré vtedy, ak ho na celom svete nemohol vytvoriť nik okrem jeho tvorcu.

Robert Walpole

Inzerát

Monika Kuchariková

Žiak sa učí:

- rozlišovať objektívne a subjektívne štýlotvorné činitele, ktoré vplyvujú na vznik textu
- pracovať s priamou a nepriamou charakteristikou
- písať individuálnu charakteristiku a autocharakteristiku
- odlišovať objektívnu a subjektívnu charakteristiku

Postup:

1. Učiteľ napíše na tabuľu text inzerátu, napr. Volám sa Jana. Som rozvedená matka troch detí. Mám 42 rokov, čierne vlasy, hnedé oči. Si tichý, spoľahlivý a zhruba v rovnakom veku ako ja? Ak si navyše nefajčiar, ozvi sa.
2. Učiteľ rozdelí žiakov do štyroch skupín, každá skupina dostane inú úlohu:
Opíš, aká je Jana podľa jej matky?
Opíš, aká je Jana podľa jej bývalého manžela?
Opíš, aká je Jana podľa jej šéfa v práci?
Opíš, aká je Jana podľa jej vlastného pohľadu? (autocharakteristika)

Jaz Tvo Lit

Čas: 20 minút

Cieľová skupina:
2. ročník SŠ

Výsledný produkt:
priama a nepriama
individuálna
charakteristika

3. Po prečítaní niektorých charakteristík nasleduje ďalšia úloha. V napísanom texte žiaci zmenia priamu charakteristiku na nepriamu a naopak, a vytvoria tak nové texty.

Ukážka práce žiakov:

Aká je Jana? Odpovedá jej matka.

Jana je veľmi priateľská a optimisticky založená. Je láskavá a trpezlivá. Vždy si stojí za svojím rozhodnutím, je veľmi tvrdohlavá. Práve jej optimizmus a tvrdohlavosť sú niekedy na škodu. Často všetko vidí len v dobrom svetle a to niekedy nahnevá jej blízkych a robí to problémy aj jej samej. Svojou tvrdohlavosťou vie ostatných tiež riadne nahnevať.

Aká je Jana? Odpovedá jej matka cez nepriamu charakteristiku.

Jana všetkým rada pomáha, vždy sa jej možno zdôveriť. Je veselej povahy a všetko vidí v dobrom svetle. Dokáže sa dlho venovať jednej veci a s veľkou precíznosťou ju dotiahnuť do konca. Vždy si stojím za tým, čo si zaumieni, je veľmi tvrdohlavá. Práve to, že si stojí za svojím a že všetko vidí v dobrom svetle je niekedy na škodu. Práve kvôli tomu sa občas poháda s ostatnými.

Aká je Jana? Odpovedá jej bývalý manžel.

Jana je taká tvrdohlavá, že sa s ňou nedá pohnúť. Nechať si niečo vysvetliť od druhého je nad jej sily, stále si robí po svojom a ignoruje svoje okolie. Kto to s ňou má vydržať? Moja trpezlivosť skončila, keď sme sa nedokázali ani poriadne pohádať, lebo Jana si optimisticky myslela, že o nič nejde a že je všetko v poriadku. Stále sa iba usmieva, čo ma dennodenne dráždilo a viedlo k šílenosti.

Aká je Jana? Odpovedá jej bývalý manžel cez nepriamu charakteristiku.

Jana je ako mulica, že sa s ňou nedá pohnúť. Je sebecký, arogantný ignorant. Kto to s ňou má vydržať? Moje dlhé ustupovanie skončilo, keď sme sa nedokázali ani poriadne pohádať, lebo Jana si v dobrej viere myslela, že o nič nejde a že je všetko v poriadku. Je usmievaná a ja som vydráždený a šílený.

žiaci 2. ročníka SŠ

Komentár:

Aktivita je motivačná, jej cieľom je naučiť žiakov narábať s pojmi spojenými s charakteristikou.

Akého ťa vidia, takého ťa uctia.
príslovie

Jaz Tvo Lit

Čas: 25 minút

Cieľová skupina:
2. ročník SŠ

Život na papieri

Monika Kuchariková

Žiak sa učí:

- rozoznávať umelecké jazykové prostriedky
- postupy pri tvorbe beletrizovaného životopisu

Postup:

1. Žiaci vytvoria vlastné príklady na uvedené umelecké jazykové prostriedky, zopakujú si ich podľa teórie literatúry:

epiteton	_____	napríklad <i>nezná žena</i>
metafora	_____	napríklad <i>roj hviezd</i>
personifikácia	_____	
prirovnanie	_____	
synekdocha	_____	
metonymia	_____	
kontrast	_____	

2. Žiaci použijú všetky vytvorené umelecké jazykové prostriedky pri písaní svojho životopisu.

Príklad:

Nezná žena, túliaca v náručí svojej prvej dieťaťa, pozerá cez okno plné dažďových kvapiek. Je to moja mama. Narodila som sa v máji. Narodila som sa v mesiaci, kedy je počasie ešte mierne vrtkavé, aj keď apríl sa pobral dávno preč a pršalo aj v deň môjho narodenia. Kvapky po skle stekali nadol a odrážali v sebe mamin pohľad a svetlo v nich sa trieštilo ako letiaci roj hviezd.

Monika Kuchariková

Ukážka práce žiakov:

epiteton - čarokrásna príroda
kontrast - biela a čierna
prirovnanie - sladký ako med
personifikácia - mesto spí, kniha káže
metonymia - ležim na štvorke, hodina odbila, čítať Kukučina
synekdocha - spisovateľ sa živí perom

Hodina odbila! Práve v tú chvíľu sa narodilo dieťa. Matke, ktorej ho položili do náručia, pripadalo ako kominár prinášajúci šťastie. Čas bežal a z bábätko vyrástlo dievča. Obdivovalo pre neho neznámy a nový svet. Spoznávalo dobro a zlo. Po čase vytvorilo nerozlúčnú trojicu so svojimi súrodencami. Jeho život bol sladký ako med a plný zážitkov a prekvapení. Každý zážitok vryl do jeho srdca hlbokú stopu. Postupne začalo študovať a tak, ako sa spisovateľ živí perom, aj ono začalo hľadiť do budúcnosti a vytyčovať si ciele.

žiačka 2. ročníka SŠ

Aktivita je vhodná predovšetkým v úvode k učivu o beletrizovanom životopise. Bez toho, aby žiak vedel, čo svojou činnosťou tvorí, dopracuje sa k beletrizovanému životopisu. Aktivita preto na začiatku nepotrebuje ďalšie vysvetľovanie, iba zadanie úlohy. Po skončení je vhodné prebrať beletrizovaný životopis a doplniť ho konkrétnymi ukážkami iných prác na porovnanie.

Aký život, taká smrť; aká smrť, taká večnosť!
príslovie

Výsledný produkt:

beletrizovaný životopis

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 40 minút

Cieľová skupina:
neobmedzene

Pomôcky:
farebné háčky, resp.
biele háčky a farby/
fixky

Výsledný produkt:
štrukturovaný sloh

Medza-nemedza

(Šesť mysliacich klobúkov)

Viera Eliašová

Žiak sa učí:

- vnímať problém z rôznych uhlov pohľadu
- hľadať nové, neortodoxné aplikácie
- rešpektovať iné videnie
- odlišovať emócie od faktov
- myslieť vo vymedzenej perspektíve

Autorom techniky *Šiestich mysliacich klobúkov* je **Edward de Bono**, významný kreatológ a autor koncepcie laterálneho myslenia. Laterálne (bočné, postranné) myslenie možno podľa de Bono charakterizovať ako spôsob riešenia problému, ktorý sa ubera neobvyklou alebo čiastočne nelogickou cestou, ktorý narúša náš zabehaný spôsob myslenia a zafixované vzorce a ktorý podnecuje komplexnejšie vnímanie problému z rôznych uhlov pohľadu.

Podstatou techniky *Šiestich mysliacich klobúkov* je šesť rôznych typov uvažovania o veci, o probléme. Keď si „nasadíte“ jeden z klobúkov, **oddelite**, slovami de Bono, **ego od prejavu**. Vhľad do problému zo šiestich nezávislých uhlov pohľadu pomôže odpútať vaše myslenie od štandardného argumentačného štýlu a podporí paralelné, štrukturálne myslenie. Počas riešenia resp. interpretácie problému (písomnou či ústnou formou) sa riadite podľa farby nasadeného klobúka. Vtedy nepozeráte na vec komplexne, ale len z tej perspektívy, ktorá je danému klobúku prisúdená. Podľa zámerov učiteľa môžete klobúky postupne strieďať.

Nasledujúce vymedzenie šiestich klobúkov jednotlivých farieb je voľnou adaptáciou viacerých dostupných materiálov (DE BONO, E. 1967. *The Use of Lateral Thinking*. London : Johnatan Cape; ŽÁK, P. 2004. *Kreativita a její rozvoj*. Brno : Computer Press, s. 196-198; LITTLE, D., PERCLOVÁ, R. 2001. *European Language Portfolio*. Modern Language Division : Strasbourg, s. 59; HANESOVÁ, D. 2006. *Metódy rozvíjania tvorivosti v kontexte odborného cudzieho jazyka*. In *Zborník zo Sympózia o tvorivom písaní*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, s. 125-6).

Biely klobúk: fakty, čísla, informácie

- je farbou nestrannosti
- úlohou je pomenovať všetky dostupné údaje
- je ako nepopísaný čistý papier, ako počítač, ktorý zbiera údaje
- nositeľ klobúka na problém pozerá bez emócií
- neargumentuje, nehodnotí, nekategorizuje
- v príp. rozprave kladie doplňujúce otázky

Červený klobúk: emócie a intuícia

- je farbou ohňa a tepla, farbou vášní – lásky i nenávisťi
- úlohou je pomenovať emócie, aby sa neskôr nestali blokom
- nositeľ klobúka nie je povinný zdôvodňovať svoje pocity
- klobúk umožňuje maximálnu spontánnosť

Žltý klobúk: optimizmus, pozitívny a konštruktívny prístup

- je farbou slnka
- nositeľ klobúka sa výhradne sústreďí na všetky pozitíva a hodnoty
- pokúša sa oprieť tieto hodnoty o konkrétne argumenty
- návrhy sú konštruktívne a generatívne
- nevychádzajú z pozitívnej eufórie, ale skôr z vedomého optimizmu

Čierny klobúk: negativizmus, kritika, skepsa

- je farbou temna
- nositeľ klobúka hľadá dôvody, prečo sa niečo „nedá“
- zvažuje všetky možné negatívne dôsledky
- nositeľ je tzv. advokát diaboli
- upozorňuje na úskalia
- pokúša sa oprieť kritiku o konkrétne argumenty

Zelený klobúk: originálnosť, nekonformnosť

- je farbou trávy, rastúcej zelene, prírody
- je symbolom laterálneho myslenia
- je zdrojom tvorivého myslenia
- nositeľ je splnomocnený k tomu, aby prednášal akékoľvek nápady
- v klobúku sa dá mlčať a nič nehovoriť, mať tzv. „tvorivú pauzu“

Modrý klobúk: odstup a rozmyšľanie o myslení

- je farbou neba nad hlavou
- je klobúkom riadiacej funkcie
- je klobúkom nadhľadu, objektivity a praxe
- nositeľ je dirigentom orchestra, udáva tón hry
- vypracováva závery, zhrnutia

Postup:

1. Učiteľ prinesie farebné papiere, z ktorých si učiaci sa poskladajú čapice rôznych tvarov a veľkostí (ak nie sú k dispozícii farebné papiere, stačí označiť farebným symbolom klobúka biely papier).
2. Vysvetlí podstatu 6 myšliacich klobúkov, ich funkcií.
3. Kvôli názornosti môže učiteľ uviesť príklad postupu. Zadá tému, napr. *Mačka*, a všetci učiaci sa si postupne „nasadzujú“ jednotlivé klobúky a nahlas hovoria svoje myšlienky.

Mačka (príklad)

Biely: Štvornohé zviera so srstou a fúzmi. Živí sa myšami.

Červený: Špinavé, sebecké zviera, ktoré sa správa v rodine ako diktátor.
Chutnučné a mäkkučké kľbko, teplé a prítulné.

Žltý: Je užitočná, lebo chytá myši a odplaší aj krtkov zo záhrady.

Čierny: Roznáša choroby, nebezpečná je hlavne pre tehotné ženy.

Zelený: Môžeš si zriadiť mačací hotel alebo mačaciu požičovňu.

Modrý: Niektorí mačky milujú, iní ich neznášajú.

Vzťah sa neriadi logikou, rozhodujú len city.

(Príklad je voľne adaptovaný podľa *European Language Portfolio*.)

4. Učiteľ stanoví tému, ktorej sa mieni dôkladnejšie venovať, napr. reality show, počítače (a ja), písanie domácich úloh, domáce zvieratá, čítanie krásnej literatúry, písanie denníka, hra na hudobný nástroj, chodenie do hudobnej,

poriadok na sídliskách, poriadok na pracovnom stole a pod.

5. Utvorí 6 skupín, ktoré budú „nositeľmi“ jednotlivých klobúkov. V skupinách v priebehu 5-7 minút sa pokúsia formou diskusie generovať čo najviac riešení. Zapisovateľ v skupine zaznamená jednotlivé námety. Nositelia modrého klobúka zatiaľ nepracujú, resp. si len poznačia vlastné zovšeobecňujúce predstavy, lebo ich vlastná činnosť nastane vtedy, keď predstavitelia ostatných klobúkov budú prezentovať svoje riešenia. „Modrí“ diskusiu skupín riadia, priebežne si zaznamenávajú ťažiskové námety a riešenia a na záver sa ich pokúsia zhrnúť. Práca skupiny modrého klobúka je najnáročnejšia, preto v nižších ročníkoch rolu nositeľa modrého klobúka môže hrať učiteľ. Členovia „modrej“ skupiny, resp. učiteľ, by mali sledovať, či sa nositelia ostatných klobúkov neodchýlili od perspektívy, ktorá je danému klobúku prisúdená.
6. Po ukončení rozpravy sa pokúsia učitelia a reflektovať svoje skúsenosti s technikou *Šiestich myšliacich klobúkov* v spoločnej diskusii.
7. Učiteľ sa spolu s učiacimi sa dohodnú na ďalšej téme, ktorú každý spracuje sám v rámci domácej prípravy. Prácu bude tvoriť 6 odsekov, ktoré budú aplikáciou šiestich typov myslenia.

Varianty:

- A. Po uvedení príkladu si žiaci postupne striedajú klobúky (aj fyzicky si ich môžu posúvať z hlavy na hlavu) a počas 3 minút sa venujú problematike podľa vymedzených kritérií danej farby. Modrý klobúk by však všetci mali mať na hlave ako posledný.
- B. Nasleduje spoločná diskusia o riešeniach prislúchajúcich jednotlivým farbám. Účastníci sa navzájom počúvajú, hodnotia jednotlivé vstupy, robia korekcie.

Komentár I:

Učiteľ môže spomínanú techniku využiť pri akejkoľvek téme (jazykovej či literárnej). Môže ju aplikovať ako zahrievacie predkolo – žiaci si vopred utvoria myšlienkové predpolie k ťažiskovej téme – a rovnako ju môže využiť na efektívne zhrnutie osvojeného učiva. Podľa nálady si môže vyučujúci kedykoľvek nasadiť farebný klobúk, čo by mohlo byť pre ostatných signálom, že počas tejto hodiny budú všetci výlučne pozitívni alebo len deštruktívni, že sa budú riadiť len emóciami alebo naopak sa budú venovať púhym faktom, že budú len vymýšľať bláznivé nápady alebo že sa bude len zhŕňať a zovšeobecňovať. Medze nápadom v aplikácii tejto techniky nejestvujú.

Technika *Šiestich myšliacich klobúkov* sa dá aj napriek zdanlivej náročnosti využiť aj v nižších ročníkoch. Je však vhodné vymedzenie jednotlivých klobúkov zjednodušiť, resp. stačí uviesť len ich základné funkcie, napr.

Biely klobúk: fakty a čísla

- úlohou je pomenovať všetky dostupné údaje
- nositeľ klobúka nevyjadruje svoje pocity

Červený klobúk: city a pocity

- je farbou lásky i nenávisťi
- nositeľ klobúka nehovorí/nepíše, prečo si tak myslí

Žltý klobúk: všetko pekné a dobré

- je farbou kladných vzťahov
- nositeľ klobúka sa pokúša povedať, prečo je to pekné a dobré

Čierny klobúk: všetko nepekné a zlé

- je farbou temna
- nositeľ klobúka sa pokúša vysvetliť, prečo sa niečo nedá, prečo je niečo nedobré

Zelený klobúk: všetko nové a iné

- je farbou novosti, bláznivých riešení
- nositeľ klobúka môže mať akékoľvek nápady

Modrý klobúk: múdrosť

- počúva všetkých a dá všetko dokopy
- nositeľ klobúka ukazuje, kto môže hovoriť (môže ním byť učiteľ, ktorý všetko zhrnie)

Mariana Kamenská, frekventantka kurzu ŠIŠ, aplikovala túto techniku na tému *Smetný kôš*, ktorú sme počas seminárov z viacerých pohľadov spracovávali. Nasledujúca časť je jej adaptáciou témy a postupov.

Najcennejšie sú myšlienky, ktoré protirečia našim citom.
Paul Valéry

Smetný kôš

Mariana Kamenská

Žiak sa učí:

- zábavným spôsobom útvary výkladového (úvahového) slohového postupu
- myslieť analyticky-synteticky
- odlišovať úsudok od faktov
- odlišovať city od argumentov

Postup:

1. Učiteľ napíše na tabuľu spoločnú tému: **SMETNÝ KÔŠ**. Ak žiaci pochopili podstatu farebného myslenia (viď zadanie Medza-nemedza, Šesť myšliacich klobúkov), môžu si začať zaznamenávať na smetný kôš myšlienky určené farebným klobúkom.
2. Skupiny žiakov si zaznamenávajú myšlienky určené farbou klobúka približne v 3-4 minútových intervaloch. Každá skupina potom posunie svoje farebné klobúky nasledujúcej skupine a opäť si zaznamenávajú myšlienky iného farebného klobúka. Takto sa postupne vystrieda všetkých 6 skupín. Každý žiak bude mať 6 odlišných poznámok o smetnom koši.
3. Ďalším krokom je prečítanie záznamov podľa farieb. Učiteľ sa rozhodne, či zápisy prečítajú všetci žiaci. Ak je trieda veľká, nemusí čítať každý. Je dôležité nechať čas a priestor na záverečnú diskusiu, v ktorej žiaci zhrnú vedomosti získané farebným myslením a aplikujú ich na útvary výkladového (úvahového) slohového postupu.
4. Jednou z možných alternatív je určiť každej skupine jednu farbu, žiaci si v skupine porovnávajú myšlienky, doplnia si ich a hovorca skupiny prednesie výsledky diskusie v skupine pred triedou. Funkciu modrého klobúka môže prevziať aj učiteľ, bude riadiť diskusiu a zhrnie objektívne závery.

Komentár II:

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cielová skupina:
3. ročník SŠ

Pomôcky:
väčšie farebné papiere (červený, žltý, zelený, čierny, modrý, biely), prípadne väčšie noviny a farebné fixky (ceruzky)

Výsledný produkt:
výklad, úvaha, recenzia, diskusný príspevok, kritika

Smetný kôš:

Biely klobúk

- slúži na zber odpadkov
- má rôzne veľkosti, rôzne farby
- možno ho nájsť všade: v domácnosti, na ulici, v škole
- môže byť prútený, plastový, kovový

Červený klobúk

- keby ho nebolo, tak by svet vyzeral ako jedno veľké smetisko
- svet by bol smutný, bez štipky nádeje
- je odporný, keď smrdí, nenávidím jeho smrad
- milujem smetný kôš, hádzem doň všetko, čoho sa chcem zbaviť
- je nádherná a užitočná vec
- nič lepšie ľudstvo v dejinách nevyňašlo
- krása sa snúbi s praktickosťou, vášeň s láskou
- neopakovateľné dobrodružstvo pre bezdomovcov

Žltý klobúk

- život bez neho je nepredstaviteľný
- bez neho by sa znečisťovalo životné prostredie
- udržiava čistotu
- vďaka nemu nemusíme skladovať odpadky doma

Čierny klobúk

- smetiaky sú preplnené
- znečisťuje životné prostredie
- šíri sa zápach, choroby, baktérie
- je rajom pre mačky, myši a potkany
- je lákadlom pre agresívnych ľudí, ktorí si na ňom vybijajú zlosť
- otravuje môj život tým, že ho musím chodiť vysypať

Zelený klobúk

- keby mal smetný kôš kolieska, môžeme ho využiť na naháňačku
- môže slúžiť ako domov pre bezdomovcov
- je využiteľný na prepravu vecí
- môže byť dekoráciou interiéru
- dobré by bolo vymyslieť smetiaky, ktoré sa dajú recyklovať
- mohli by sa dať otvárať na fotobunku
- vákuovým stláčaním odpadu by sa doň zmestilo viac smetí
- dobré by bolo, keby sa sám vyprázdňoval

Modrý klobúk

- v ľudskej spoločnosti je veľmi dôležitý, lebo chráni životné prostredie
- slúži na zabezpečenie hygieny a čistoty, chráni zdravie ľudí
- je praktická vec, zbavuje nás nepotrebných vecí
- niekedy je nepríjemné prejsť okolo zápachajúceho či preplneného koša, ale všetko záleží len na ľuďoch

5. Žiaci si zopakujú útvary výkladového (úvahového) slohového postupu, ktoré prebrali na predchádzajúcich vyučovacích hodinách.

- Učiteľ vyzve žiakov, aby sa zamysleli, ktoré farebné myslenie môžu využiť pri tvorbe jednotlivých útvarov výkladového (úvahového) slohového postupu. Možné závery z diskusie:
Biele a modré myslenie – výklad, recenzia, komentár, príslovie, prednáška, diskusný príspevok.
Žlté, červené, čierne a zelené myslenie – úvaha, esej, reflexívna báseň.
Modré a zelené myslenie – prednáška, diskusný príspevok.
- Jednou z možností je dať žiakom vypracovať **úvahu, výklad, kritiku a diskusný príspevok**, ktoré reagujú na myšlienku: *Smetný kôš je dôležitá súčasť kultúrnej spoločnosti*. Učiteľ rozdelí žiakov na 4 skupiny a každej dá spracovať jeden útvar. Pri prezentácii úloh žiaci prečítajú z každého útvaru 1-2 práce.

Neuvažujme o cieľoch, ale o prostriedkoch na ich dosiahnutie.

Aristoteles

Poslepu

(Psaní a kresba poslepu)

Zbyněk Fišer

Žiak/študent sa učí:

- verbalizace nevizuálních vjemů
- hmatové vnímání
- reflexe zkušenosti činností vykonávaných poslepu
- schopnost obrazného vyjadrování

Postup:

- Žáci/studenti pracují ve dvojicích. Předem si připraví každý psací a kreslicí potřeby a vybere si barvu pastelu nebo křídly. Po napsání a nakreslení vždy papír obrátí k podložce.
- Žáci/studenti zavřou oči, během psaní všichni mlčí. Učitel rozdává do dlaně každému drobný, většinou jiný předmět. Žák/student předmět vnímá jen pomocí hmatu, sluchu, čichu. Není bezpodmínečným úkolem předmět poznat. Potom žák/student uschová předmět v dlani, otevře oči a napíše text o předmětu nebo inspirovaný předmětem.
- Pisatel má např. tyto možnosti: a) předmět pozná – popíše ho (např. „V dlani držím kamínek...“); b) předmět pozná, ale napíše o něm hádanku; c) předmět pozná a napíše jeho příběh, oživí ho; d) předmět nepozná – popíše své tápání, rozpaky, hledání významu, cestu vjemů a představ.
- Po napsání textu si žáci/studenti ve dvojici vymění se zavřenými očima své předměty, vnímají je stejným způsobem a pak vybranou barvou nakreslí poslepu jejich zvětšeninu na formát A2. Obraz obrátí k podložce, předmět schovají v dlani a otevřou oči. Svůj obraz vzadu podepíší.
- Při předčítání mohou ostatní hádat, o jaký předmět se jedná (není-li to autorem textu prozrazeno). Poté texty konfrontujeme s patřičnými kresbami a nakonec s předměty.
- Následuje reflexe verbálního a nonverbálního způsobu interpretace neviditelného předmětu, popis výhod, předností a nevýhod obou přístupů. Významná je reflexe vnímání při absenci zraku.
- Své aktuální zkušenosti s prožitkem vnímání poslepu potom studenti zapíší.

Jaz Tvo Lit

Čas: 20 minut

Cielová skupina:
ZŠ, SŠ

Materiály/
pomôcky: papíry formátu A2, pastely alebo pastelky; papíry na psaní A4

Výsledný produkt: krátké texty různých žánrů (hádanka, popis předmětu, příběh předmětu)

Haptické psaní

dostala jsem kousek perleti, ale myslela jsem, že je to ouško rozbitého hrníčku

*snídaně plápolá
nad hrnkem NESCAFÉ
uprostřed kuchyně
s prasklinou ve stěně
koukáme na sebe
s makovým loupákem
já na něj hladově
on na mě zděšeně*

Monika P., VŠ

Text z 1. hodiny

Jsem úplně ulomené, zahozené a opuštěné. Myslím si, že to není správné. Napřed jsme byli jen malinkou částí větší hromady hlíny. Jak nám s ní bylo dobře! Pak nás z ní urýpli, plácali, hnětli, tvarovali a dokonce i pekli. A pak pěkně a nově si nás postavili do výlohy. Kdyby do nás ten malý nešika nestrčil, tak si z nás teď někdo klidně pije kávu. Ale to ne, jsem ulomené, zahozené a opuštěné. A bůh ví, co dělá můj hrneček, bez ouška ho jistě nikdo nemá rád.

Michaela H., VŠ

Vjem

Nerovnoměrné. Nepravidelné. Hrbolaté. Hranaté. Hrotité. Rýhující. Neostré. Nebarvící. Drobné. Drodivé. Bez ulpení vůně. Bez ulpení chuti. Vyvolávající vzpomínky. Jako puklá skořápka hlemýžďě-bezdomovce. Jako hrst kamínků kradená u prvního spatřeného moře. Jako křupající drčená kůra jehličnanů. Jak trst barevných sklíček, přes která jsi v dětství pozoroval svět.

Hana Nella P., VŠ

Varianty:

- Cvičení lze použít ve věcném vyučování i s dětmi, které neumí nebo nemohou psát, místo textu vznikají promluvy se zavřenými očima.
- Cvičení lze použít i v učebních předmětech, kde se žáci/studenti seznamují s rozmanitými přírodními nebo technickými entitami (rostliny, plody, listy, modely zvířat, anatomické modely, fyzikální přístroje, chemické nádoby, výtvarné, kuchařské apod. nástroje a náčiní, koření atd.).
- V literární výchově lze psát cvičení, kdy k vyjádření pohybu (nebo minipříběhu) použijí pisatelé jen čichové, chuťové a hmatové vjemy.
- V literární výchově lze nácvikem obrazného pojmenování vlastností předmětu rozvíjet dovednost metaforického vyjadřování.
- V literární výchově bychom neměli zapomenout na vhodný titul, který čtenáře naláká ke čtení textu. Názvy typu „Záhadný předmět do dlaně“ nebo „Vjem“ či dokonce „Text z první hodiny“ vytvářejí spíš bariéru.

Komentár: V některých městech existují restaurace, kde hosty v úplné tmě celou dobu od

vybírání pokrmu až po placení obsluhují nevidomí. – Takový prožitek lze improvizovaně simulovať a spojiť s textovou reflexií.

*Mnohému jsem se naučil u svých učitelů, ještě více u svých druhů,
ale nejvíce u svých žáků.*

Talmud

Kto netransformuje, nech neje

Ivan Lacko

Žiak sa učí:

- verbalizovať vizuálne podnety
- vymýšľať osudy, pocity a uvažovanie iných ľudí
- pracovať s témou a transformovať ju do konkrétneho publicistického článku podľa typu obsahu

Postup:

1. Učiteľ na stole rozloží pripravené fotografie. Žiakov potom vyzve, aby si vybrali jednu fotografiu, ktorá sa im z akéhokoľvek dôvodu páči, nepáči, alebo ich zaujíma atď. Je dobré mať fotografií aspoň dvakrát toľko ako je žiakov, aby si mali z čoho vyberať.
2. Potom si žiaci poriadne pozrú všetko, čo vidia na svojej fotografii a pokúsia sa vstúpiť do mysle a pocitov postavy na obrázku. Učiteľ im môže pomôcť krátkymi pomocnými otázkami týkajúcimi sa tejto postavy, napr. *Čo práve robí? Prečo? Stalo sa pred tým, ako vznikla táto fotografia, niečo dôležité/zaujímavé/zlé/dobré/strašidelné/veselé atď.? Čo to bolo a aký to malo význam? Má sa niečo stať? Bude to príjemné alebo nepríjemné, dobré či zlé? Ako sa cíti postava na fotografii? Aký je vzťah/súvislosť medzi postavou a tým, čo je okolo nej? Ak sú v okolí iní ľudia, aký je ich vzťah k ústrednej postave fotografie?* Žiaci si svoje odpovede a popis pocitov a myšlienok svojej postavy môžu zapisovať.
3. V ďalšom kroku učiteľ vyzve žiakov, aby na základe svojich poznámok napísali záznam, ktorý by do svojho denníka zapísala postava na ich fotografii. Je v podstate jedno, či pôjde o zápis udalostí, ktoré nasledovali po momente zachytenom na fotografii, alebo pred ním, či dokonca počas neho. Ide o to, aby žiaci relatívne voľne opisovali udalosti v prvej osobe. Táto časť by mala trvať krátko, aby žiaci príliš nešpekulovali a aby z nich text išiel čo najľahšie a najrýchlejšie.
4. Žiaci si potom vymenia texty svojich postáv tak, aby každý žiak pracoval s denníkovým záznamom niekoho iného (nemalo by sa pritom vysvetľovať o čo išlo, resp. čo mal autor na mysli). Úlohou je vytvoriť publicistický text o tom, čo sa stalo postave, ktorej denníkový záznam práve dočítali. Budú preto musieť tému a dané udalosti zaradiť do istého (aj vymysleného) kontextu a zároveň použiť vhodný štýl – politický komentár, fejtón, glosu, recenziu, hospodársku analýzu, ale pokojne aj kuchársky recept, či predpoveď počasia. Podľa potreby sa dá uvažovať aj s rozdelením na seriózny a bulvárny štýl, všetko však v závislosti od obsahu textu, s ktorým každý žiak pracuje.
5. Výsledkom je zmes článkov, z ktorých sa v ideálnom prípade dá zostaviť celé číslo novín alebo časopisu a ktoré bude obsahovať rôzne typy článkov s tým najrozmanitejším obsahom. Je veľmi zaujímavé, ak žiaci prečí-

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
všetky ročníky SŠ

Pomôcky:
fotografie ľudí
zachytených
v nejakom prostredí

Výsledný produkt:
publicistický článok

tajú svoj výsledný článok a potom sa prečíta pôvodný zápis do denníka, prípadne jeho autor povie viac o tom, ako o fotografii pôvodne uvažoval on.

Komentár: Táto aktivita sa dá nekonečne meniť a upravovať – môžeme začať s textom piesne, alebo s básňou, poviedkou, či dokonca románom a potom zvolené témy transformovať do konkrétnych publicistických foriem. Vždy však ide o to, aby žiaci pracovali s textom, ku ktorému si našli cestu a ktorému stopercentne rozumujú.

*Nechcem dosiahnuť nesmrteľnosť svojím dielom,
ale tým, že nezomriem.
Woody Allen*

KAPITOLA IV

NOŽNICAMI PROTI PRÚDU

Písomný prejav je stimulovaný rôznymi námetmi, hrami, burzami nápadov. Výsledný text vzniká ako produkt interaktívnej činnosti žiakov, procesu vzájomného pôsobenia a spoločných tvorivých hľadání, kde sa individuálne sebaodhaľovanie a sebapoznávanie rodí v otvorenej komunikácii. Žiaci pracujú s rozličnými zdrojmi informácií, vnímajú vzťahy slovesného a výtvarného umenia, kultivujú tolerantné a empatické správanie sa i komunikáciu v skupine.

Stručný prehľad zadaní Kapitoly IV NOŽNICAMI PROTI PRÚDU

<i>Zadanie</i>	<i>Cieľová skupina</i>	<i>Výsledný produkt</i>	<i>Čas</i>
Ako sa vtáci spriatelili (Práca s literárnym textom)	3. ročník ZŠ	záver príbehu	45 minút
V galaxii Hlásky (Heuristické riešenie problémov)	3. ročník ZŠ	opis planéty	45 minút
Ešte žijú pranostiky?	5. ročník ZŠ a vyššie	kalendár moderných pranostík	30-45 minút
Jedna babka povedala	5. ročník ZŠ a vyššie	báseň, dialóg, príbeh	30 minút a viac
Potápač na púšti	5. ročník ZŠ a vyššie	slovník vlastných výrazov	30 minút
Reklamátor	2. stupeň ZŠ a SŠ	reklamný text	30 minút + domáca príprava
Do boje se špatnou náladou (Automatický text a automatická kresba)	ZŠ, SŠ	lyrické texty a nakreslené obrazy	20 minút
Rohom maľuj, pís	9. ročník ZŠ	karikatúra, príbeh, ilustrovaná rozprávka	2x45 minút
Tři muži ve člunu a text (Kolektivní psaní a kolektivní malba)	ZŠ, SŠ	příběhy a malované obrazy	60 minút
PET fľaše na Brači (Dramatizácia literárneho textu)	2. ročník SŠ	dialógy, krátke výstupy	45 minút
Čomu by Hviezdoslav nerozumel	2. ročník SŠ (príp. 2. stupeň ZŠ)	krátky prekladový slovník pre P. O. Hviezdoslava	40 minút
Nožnicami proti prúdu	SŠ	dadaistická báseň	2 x 45 minút
Dialóg a ja	4. ročník SŠ	dialógy absurdnej drámy	45 minút

Ako sa vtáci spriatelili

(Práca s literárnym textom)

Brigita Lehoťanová

Žiak sa učí:

- tvoriť pojmové mapy
- zoraďovať časti príbehu podľa kontextu
- pracovať s rozličnými zdrojmi informácií
- stvárňovať situáciu pohybom
- tvoriť záver textu
- hodnotiť
- správať sa prosociálne

Postup:

1. Odporúčame začať vytváraním pojmových máp k slovám priateľstvo a nepriateľstvo.
2. Pri práci s textom sú žiaci rozdelení do 4 skupín. Každá skupina dostane jednu z prvých štyroch častí indočínskej rozprávky *Ako sa vtáci spriatelili* (Čítanka pre 3. ročník ZŠ).

Časť I.

Za starých čias nemali vtáci ani potuchy o priateľstve, lebo všetci medzi sebou zo všetkých síl súperili. Keď jeden vták zbadal druhého, hneď povedal:

„Ja som lepší ako ty!”

Druhý odvetil:

„Nie! Ja som lepší!” A pobili sa.

Časť II.

Raz bažant stretol vrana. Nemal chuť škriepiť sa, preto povedal:

„Vrana, ty si lepšia odo mňa!”

Tieto slová vrana nielen veľmi prekvapili, ale jej aj zalichotili. Preto úctivo odpovedala:

„Nie, nie, bažant! Ty si lepší odo mňa.”

Tu si obidvaja vtáci sadli a dali sa priateľsky do reči.

„Ty sa mi páčiš, vrana,” povedal bažant. „Bývajme blízko seba.”

„Dobre, bažant,” pristala vrana.

A ubytovali sa na jednom strome.

Čím dlhšie bývali vedľa seba, tým lepšie si rozumeli a správali sa k sebe veľmi úctivo.

Časť III.

Ostatní vtáci bažanta a vrana zvedavo pozorovali. Veľmi sa čudovali, ako tí dvaja vtáci môžu žiť blízko seba taký dlhý čas bez toho, aby sa škriepili a bili. Nakoniec sa rozhodli, že vyskúšajú ich priateľstvo. Prišli za bažantom, keď vrana nebola doma, a povedali:

„Bažant, prečo bývaš na jednom strome s tou naničhodnou vranou?”

„Ako môžete tak hovoriť!” pohoršil sa bažant. „Vrana je lepšia ako ja. Preukazuje mi veľkú česť, keď býva so mnou na tomto strome.”

Časť IV.

Na druhý deň, keď bažant nebol doma, prišli vtáci k vrane a povedali:

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
3. ročník ZŠ

Materiály:

Indočínska rozprávka *Ako sa vtáci spriatelili*, obrázky vrany túlavej a bažanta poľovného, atlas vtákov

Výsledný produkt:
záver príbehu

„Vrana, prečo bývaš na jednom strome s tým naničhodným bažantom?“
„Ako môžete tak hovoriť!“ odpovedala vrana. „Bažant je lepší ako ja. Preukazuje mi veľkú česť, keď býva so mnou na jednom strome!“
Také úctivé priateľstvo medzi bažantom a vranou veľmi zapôsobilo na vtákov. A položili si otázku:

3. Žiaci čítajú časti textu v poradí, ako podľa ich mienky nasledujú za sebou.
4. Žiaci identifikujú na obrázkoch vranu túlavú a bažanta poľovného. Čítajú v atlase vtákov heslá *vrana túlavá* a *bažant poľovný*. Určia, v čom sa podobajú a v čom sa odlišujú. Hodnotia, či je v niečom lepší bažant ako vrana, alebo či je v niečom lepšia vrana. Uvažujú, či sa dá povedať, že niektorý z nich je lepší vták.
5. Pri opätovnom čítaní textu spolupracujú žiaci 1. a 2. skupiny a žiaci 3. a 4. skupiny. V 1. a 2. časti textu žiaci určujú, kde v texte sa vtáci k sebe správajú úctivo a kde neúctivo. Žiaci pantomimicky predvádzajú situácie, v ktorých sa správajú úctivo a neúctivo, hodnotia správanie. Pri čítaní 3. a 4. časti textu žiaci hodnotia odpovede bažanta a vrany. Uvažujú, prečo mohli žiť vedľa seba tak blízko bez toho, aby sa poškriepili. Vzájomne svoje riešenia dopĺňajú, učia sa počúvať názory iných, argumentovať, správať sa úctivo, zdvorilo.
6. Dopisujú záver rozprávky. Rozmýšľajú nad tým, či sa aj ľuďom lepšie spolu žije, keď si jeden druhého váži a správa sa úctivo a či je dôležité priateľstvo aj medzi ľuďmi rozličných národností.

O priateľstve možno hovoriť len tam, kde je vzájomné porozumenie.
Aristoteles

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
3. ročník ZŠ

Materiály: Antoine de Saint Exupéry
Malý princ

Výsledný produkt:
opis planéty

V galaxii Hlásky

(Heuristické riešenie problémov)

Brigita Lehoťanová

Žiak sa učí:

- písať i-í, y-ý po obojakých spoluhláskach
- tvoriť opis
- získavať a spracovávať informácie potrebné na vyriešenie úlohy
- hľadať nové riešenia problémov a nevzdávať sa pri prvých ťažkostiach
- spolupracovať, komunikovať v skupine
- osvojiť si schému riešenia problémov
- hodnotiť podľa kritérií
- prezentovať svoju tvorbu ústne i písomne

Postup:

Na 1. stupni ZŠ zvyčajne začíname heuristické riešenie problémov rozhovorom alebo motivačným rozprávaním, ktorým uvedieme žiakov do problematiky, a definujeme problém. Napríklad k téme písania *y - ý* po obojakých spoluhláskach vnútri slova môžeme využiť rozhovor o príbehoch malého princa z knihy Antoina de Saint Exupéryho.

1. Žiaci si predstavia, že malý princ navštívil galaxiu Hlásky. V galaxii Hlásky okolo hviezdy Y obiehali planéty B, P, M, V, R, S a Z. Na planétach mohli žiť len

také osoby a zvieratá, ktoré mali po danej obojakej spoluhláske *y* alebo *y*. Žiaci hovoria vybrané slová označujúce osoby alebo zvieratá. Ďalej uvažujú, čo mohol malý princ zažiť na týchto planétach, ako to na planétach mohlo vyzerať.

- Príklad:** Na planéte B žil býk s kobyľou. Pásli sa pri bystrine. Žrali neobyčajné byliny. Na planéte P žil pytliak. Všade rástol len pýr...
2. Žiaci pracujú v skupinách. Každá napíše príbeh jednej z planét B, P, M, V, R, S a Z. Zopakujú si vybrané slová po daných spoluhláskach, napíšu čo najviac odvodených slov.
 3. V atlase alebo na internete (www.vesmir.sk) zistia, ako vyzera naša slnečná sústava. Podobne umiestnia hviezdu Y a planéty B, P, M, V, R, S, Z.
 4. Žiaci tvoria čo najviac riešení a vyberú si najlepšie. Napíšu ho na kartičku a planétu podľa vybratého riešenia nakreslia na vystrihnutý kruh a pripevnia na obežnú dráhu slnečnej sústavy. Svoje riešenie vysvetlia.

*Je otázka, čo je pre vedca významnejšie: znalosť faktov,
či fantázia.
Albert Einstein*

Ešte žijú pranostiky?

Zuzana Maciková

Žiak sa učí:

- priblížiť si ľudovú slovesnosť a vytvoriť si k nej vzťah
- transformovať získané poznatky do vlastného života
- pozorovať život okolo seba a formulovať z postrehov všeobecný záver
- pracovať v skupine a prispôbovať sa názorom iných

Postup:

1. Učiteľ zadá žiakom úlohu zozbierať tradičné ľudové pranostiky (v rodine, medzi známymi) a priniesť ich na hodinu. Sám môže priniesť niekoľko ukážok.
2. Na hodine žiaci diskutujú o tom, na základe čoho vznikli pranostiky, ako sú sformulované a kde sa vyskytujú. Na ilustráciu žiaci prečítajú prinesené ukážky.
3. Učiteľ zadá žiakom úlohu, aby na základe diskusie vymysleli nové, zmodernizované pranostiky, ktoré by sa dali priradiť k jednotlivým menám a dátumom v kalendári. Na hodine žiaci spoločne vytvoria na ukážku niekoľko príkladov.
4. Učiteľ zadá termín, v priebehu ktorého žiaci nosia na hodinu vymyslené pranostiky, krátko o nich diskutujú, upravujú ich a vyberajú k jednotlivým dátumom najvhodnejšie a najvýstižnejšie. Po zozbieraní dostatočného množstva pranostiek žiaci spoločne zostavia kalendár doplnený vlastnými ilustráciami.

Ukážka práce žiakov:

28. 1. *Keď na Alfonza fúka vietor, večer priletia Martania.*
12. 7. *Na Ninu pečieme si slaninu.*
16. 7. *Drahomír môj drahý, vari nám nenesieš chmáry?*

Jaz Tvo Lit

Čas: 30-45 minút

Cieľová skupina:
5. ročník ZŠ +
vyššie

**Materiály/
pomôcky:** ukážky
pranostiek, kalendár
s menami, papier/
výkresy, kresby

Výsledný produkt:
kalendár
moderných
pranostiek

2. 9. Keď na Lindu zaprší, každý si v hypermarkete dáždník rád usuší.
10. 10. Ak na Slavomíru schytáš päťku, do Vianoc budeš v zmätku.
31. 12. Na Silvestra petarda ti do uška tíško praská.

žiaci 5. ročníka

Komentár: Je dôležité, aby učiteľ najmä mladším žiakom zadal na prácu presné termíny, pravidelne s nimi diskutoval o napísaných pranostikách a zostavovaniu venoval dostatočnú pozornosť. Žiaci musia s témou „žiť“, lebo inak po čase stratia záujem o aktívne tvorenie. Zostavovanie kalendára a jeho výtvarné spracovanie môžu žiaci robiť aj na hodine výtvarnej výchovy.

*Každý deň je ako nová kniha, ktorú čítame
a večer ju uložíme do knižnice nášho života.*

Roland Leonhardt

Jaz Tvo Lit

Čas:

30 minút a viac

Cieľová skupina:

5. ročník ZŠ
a vyššie

Výsledný produkt:

báseň, dialóg,
príbeh

Jedna babka povedala

Mária Kočanová

Žiak sa učí:

- aktívne počúvať
- čerpať podnety na písanie v každodennom živote
- interpretovať a dotvárať získané informácie
- rozvíjať si predstavivosť

Postup:

1. Učiteľ zadá žiakom úlohu, aby v priebehu týždňa aktívne sledovali a čo najvernejšie si zapisovali útržky rozhovorov/repliky rozličných ľudí, na rozličných miestach a v rozličných situáciách. (Môže ísť aj o domnelý rozhovor človeka so zvieratom alebo vecou.)
2. Žiaci v malých skupinách prepíšu zaznamenané útržky rozhovorov na veľké hárky papiera a vyvesia ich v triede. Učiteľ môže zaradiť krátku diskusiu o zážitkoch počas zbierania a zapisovania.
3. Žiaci si individuálne vyberajú a voľne kombinujú zaznamenané útržky alebo ich časti a zostavujú z nich báseň.

Varianty:

- A. Žiaci si vyberú niektorý útržok rozhovoru (môžu ich použiť aj viac a nemusí byť ich), uvažujú, v akom kontexte (akých kontextoch) by mohol odznieť, vytvoria k nemu postavy, ich životopisy a na tomto podklade napíšu vlastný príbeh. Mladší žiaci, alebo žiaci, ktorí nemajú predchádzajúce skúsenosti s tvorivým písaním, si zvolia jeden útržok rozhovoru, spoločne vytvoria jeho podklad a až potom ho individuálne spracujú do príbehu.
- B. Žiaci si vyberú jeden útržok rozhovoru a samostatne alebo v dvojiciach ho umiestnia do kontextu (podobne ako v predchádzajúcom variante). Pokračujú v písaní dialógu, rozšíria ho do skeča alebo jednoaktovky s výraznou pointou.
- C. Žiaci si bez zvuku pozrú dialogickú scénu z neznámeho filmu a na základe situácie napíšu repliky protagonistov. (Musí ísť o komornú scénu – najviac 3 postavy.) Žiaci porovnávajú svoj dialóg s originálom.

- D. Skúsenejší žiaci vytvoria dialóg (vrátane autorských poznámok) na základe reálneho sledovania rozhovoru dvoch ľudí, ktorých nepočujú, napr.: spoza okna reštaurácie, z druhej strany rušnej ulice, v aute, v diaľke ap.

Je dobré, ak pred zbieraním a zapisovaním útržkov rozhovorov učiteľ upozorní žiakov, že nemusia zapisovať dlhé texty, niekedy stačí krátka výmena, jedna veta, prípadne len neverbálna reakcia na repliku partnera. Dôležité je, aby záznamy bolo čo najviac a z najrozličnejších prostredí.

*Kto vie počúvať, je nielen všade obľúbený,
ale časom sa aj kadečo dozvie.*

Wilson Mizner

Potápač na púšti

Zuzana Maciková

Žiak sa učí:

- pracovať s rozličnými druhmi slovníkov
- vyjadriť a vysvetliť pojmy
- hľadať alternatívy k slovám a vedieť zdôvodniť ich použitie
- novú slovnú zásobu
- uvedomiť si význam používanej slovnej zásoby

Postup:

1. Žiaci diskutujú o situáciách, kedy si ľudia uľavujú nadávkami (napr. bolesť, hnev, podráždenie, výčitky ap.), definujú rozdiel medzi nadávkou a vulgarizmom a snažia sa kategorizovať nadávky podľa úrovne ich prijateľnosti v rozličných kontextoch, prípadne z hľadiska jazykového posunu. (V prípade potreby učiteľ riadi diskusiu presne cielenými otázkami a podnetmi, aby žiaci neskĺzli neželaným smerom.)
2. Žiaci napíšu zoznam výrazov („nadávok“), ktoré používajú v situáciách z diskusie, prípadne poznajú od iných ľudí. Učiteľ upozorní žiakov, že v zozname nie sú prijateľné vulgarizmy.
3. Žiaci v skupinách krátko analyzujú spôsob zápisu a označenia výrazov v rozličných slovníkoch a po diskusii sa dohodnú na spôsobe spracovania svojich „nadávok“, napr. zaradenie do registra, definícia alebo výklad, príklady použitia, varianty, etymológia ap.
4. Spracované heslá kolujú po triede, žiaci k nim podľa potreby dopisujú ďalšie príklady alebo podrobnosti. Spoločne môžu navrhnúť aj nové, originálne alebo alternatívne „nadávky“ pre rozličné situácie.
5. Žiaci zostavia z hesiel slovník (môžu ho spracovať a graficky upraviť aj na počítači).

Ukážka práce žiakov:

Do kelu – Ak nestihneš nastúpiť do električky/autobusu.

Do piky-paky – Ak si naozaj nevieš s niečím poradiť. Do piky-paky, tak ako to vlastne je!

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 30 minút
(viac, ak zaradíme aj zostavovanie slovníka)

Cieľová skupina:
5. ročník ZŠ
a vyššie

**Materiály/
pomôcky:**
Krátky slovník slovenského jazyka, Slovník vulgarizmov, Frazeologický slovník

Výsledný produkt:
slovník vlastných výrazov

*Do frasa – Ak ti padne chlieb na natretú stranu.
Ty potápač na púšti – Ak tvojemu spolužiakovi nedochádzajú sú-
vislosti. Ty potápač na púšti, tak už sa konečne preber!*
Žiaci 9. ročníka ZŠ

Komentár: K napísaniu aktivity ma inšpirovali žiaci, v ich slovníku sa totiž bežne vyskytu-
jú vulgarizmy, ktoré používajú v každodennej komunikácii, a to nerozmyslene,
mechanicky, bez ohľadu na ich význam a funkčnosť či na situáciu.
Z časových dôvodov môže analýza slovníkov s predstihom predchádzať písaniu;
naopak, tvorba slovníka môže priamo súvisieť s nácvikom práce so slovníkom.

*Nastraž uši tomu, čo sa deje.
Michael Quist*

Jaz Tvo Lit

Čas: 30 minút +
domácia príprava

Cieľová skupina:
2. stupeň ZŠ, SŠ

Pomôcky:
škatuľa, farbičky,
papier, rekvizity

Výsledný produkt:
reklamný text

Reklamátor

Martina Šoltysová

Žiak sa učí:

- postupy pri tvorbe reklamy
- vnímať reklamu s väčším odstupom, pochopiť jej zámer
- pracovať s vlastnou invenciou
- neprehliadať vlastné nápady, nezahadzovať inšpirácie

Postup:

1. Prípravná fáza trvá približne mesiac. Počas tohto obdobia je úlohou žiakov zhromaždiť dostatok materiálu – reklamných textov a sloganov. V triede zriadime urnu vo forme škatule, do ktorej prispejú žiaci na začiatku každej hodiny slovenčiny. Slogany nemusia vymýšľať, práve naopak, je vhodné, aby si zapísali a priniesli reklamné texty, ktorý počuli alebo videli v rozličných kontextoch.
2. Na hodinu tvorivého písania si každý žiak donesie kresbu, ktorú urobil v rámci domácej prípravy. Túto úlohu im zadáme v predstihu niekoľkých dní. Kresby majú predstavovať predmet alebo jav, ktorý si podľa žiakov zasluguje mať reklamu a chceli by ho zviditeľniť medzi ľuďmi, ale dosiaľ naň nebola vytvorená.
3. Na začiatku hodiny učiteľ vyzbiera kresby a rozdá ich tak, aby každý žiak dostal obrázok niekoho iného.
4. Učiteľ otvorí škatuľu so sloganmi a každému žiakovi dá možnosť náhodne si vybrať 3 z nich.
5. Úlohou žiakov je použiť slogany na výrobu reklamného textu pre predmet, ktorý im bol pridelený. Žiaci môžu zamieňať slová v sloganoch, aby sa text hodil k predmetu, jeho funkcii, vzhľadu a pod. Žiaci nemusia použiť všetky slogany, môžu si ich vybrať a kombinovať podľa potreby.
6. Žiaci prezentujú texty pred triedou spolu s kresbami. Autor kresby sa vyjadrí k tomu, či je s reklamou spokojný a či spĺňa jeho očakávania. Zároveň potvrdí alebo vyvráti, či jeho spolužiak predmet alebo jav na obrázku identifikoval správne.

Ukážka z prác žiakov:

Neviete sa dočkať Vianoc? Máme pre Vás darček už v predstihu. Rýchly krtko do susedovej záhrady na 6 mesiacov zdarma! Navyše, koťná

*samica k nemu len za 1 korunu! Oslávte s nami aj tieto sviatky. XY.
žiak 1. ročníka SŠ
(na obrázku bola podľa jeho autora čierna mačka)*

*Možno sa taká narodila... Možno je to vzdelanie! Daj si povinnú
školskú dochádzku a voľne dýchaj! Hľadaj vo svojej škole!
žiачka 1. ročníka SŠ (na obrázku bola blondínka)*

Varianty:

- Túto aktivitu je možné realizovať v dvojiciach (trojiciach) a výsledné produkty prezentovať ako dramatickú reklamu, t. j. zahrať ich formou scény.
- Pre starších žiakov je vhodný variant s rozdelením do kategórií, napr. televízia, rádio, billboardy, tlač, internet. Náročnosť rastie v prípade, keď ide o kategóriu zameranú len na jeden zmyslový vnem, napr. len na zrak alebo len na sluch. Prezentácia sa môže odohrávať za plachtou alebo pantomimicky.
- Starší žiaci vedia zrealizovať reklamu aj vo forme počítačovej prezentácie. V tomto prípade je však nutné, aby na tom pracovali mimo vyučovania.

Aktivita nie je len obyčajným rozptýlením, žiaci, ktorí ju robili, jej venovali nezvyčajnú pozornosť, mali ambície uspieť v triede. Vytvorili pútavé texty a kresby na javy súvisiace so vzdelaním a uverejnili sme ich na nástenkách aj v školskom časopise.

*Tvorivá myseľ sa hrá s predmetmi, ktoré sa jej páčia.
Carl Jung*

Do boje se špatnou náladou

(Automatický text a automatická kresba)

Zbyněk Fišer

Žiak/študent sa učí:

- vyjadřovat vlastní asociace slovně i obrazem
- vyjadřovat své přirozené pocity
- propojovat v tvorbě verbální asociace s nonverbálními
- používat dvojí perspektivu k tematizaci jednoho motivu
- používat abreaktivní techniky

Postup:

- Učitel si vymyslí vhodné stimulující slovo nebo sousloví, stimul platí pro obě činnosti.
- Žák/student píše k jedinému stimulu nepřerušovaně, nepřetržitě, bez návratů, bez opravování, bez cenzury automatický text: věty, slova, slovní spojení, které mu plynou hlavou v souvislosti se zadaným tématem textu. Píše tři minuty.
- Hned potom žák/student ke stejnému stimulujícímu slovu kreslí jednu vybranou barvou či tužkou na velký formát konkrétní nebo abstraktní kresbu. Čáru je možno přerušit, ale ne gumovat. Kreslí tři minuty.
- Teprve ve třetí fázi se autor vrací k textu a může ho upravovat, vylepšovat, dopisovat, pokud chce. Obdobně lze mírně korigovat kresbu.
- Potom učitel s autory jejich díla posoudí. Sleduje: zda autoři tematizovali v automatickém textu i automatické kresbě stejné

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 20 minút

Cieľová skupina:

ZŠ, SŠ

Materiály/

pomôcky:

seznam vhodných, ověřených stimulativních slov, papíry formátu A2, pastely, barevné křídly

Výsledný produkt:

lyrické texty a nakreslené obrazy

motivy, zda se oba výtvoři „doplňují“;
zda text obsahuje zajímavé myšlenky, zajímavá slovní spojení, která lze využít v dalším psaní;
zda upravený text i kresba obsahují prvky uměleckého vyjádření – v textu např. komponovanost, literární postupy, stylistické prostředky, zvukomalebné a rytmické prvky, metaforičnost, v kresbě kompozici, motivy, působivost zvolené „techniky kresby“ atp.

6. Na závěr reflektují autoři samotnou činnost a naplnění dalších cílů: emoční přeladění, odblokování, rozepsání, uvolnění, hra.

Ukážka stimulativních slov: sklepení, hrad, nábřeží, krajina mého snu, labyrint, dům staré ženy, podzim v Paříži, slepci v Lisabonu; tři barvy, pouta, most, vábení, něco za zdí, violoncello z otevřeného okna na Botanické ulici, úzkosti, výčitka, odmítnutí, dárek...

Variant:

Automatickou kresbu lze provádět jako kolektivní kresbu v malých skupinách na přiměřeně velký formát papíru.

Komentár: Automatický text je zpravidla pro další publikování třeba upravit, korigovat.

Človek pochopí všetko - prostredníctvom toho, čo nechápe.

Gilbert Keith Chesterton

Jaz Tvo Lit

Čas: 2 x 45 minút

Cieľová skupina:
9. ročník ZŠ

Materiály/ pomôcky:

Literatúra pre 9. ročník ZŠ, veľký výkres, vodové alebo temperové farby, štetce

Výsledný produkt:
karikatúra, príbeh, ilustrovaná rozprávka

Komentár:

Žiakom treba nechať na prácu celú vyučovaciu hodinu. Ak chcú svoj text, či ilustráciu dorábať doma, treba im to umožniť. Pri kreslení nie je dôležité, či žiak dokonale nakreslil svoju karikatúru, ale to, čo tam dal, aké farby a symboly využil. Karikatúry sa dajú robiť v skupine, aj individuálne. V skupinách sa učia žiaci rešpektu, vzájomnej úcte, tímovej práci, selekcii nápadu.

• Písať chceli hlavne individuálne. Po prečítaní prác si navzájom konfrontovali

Rohom maľuj, píš

Zuzana Demková

Žiak sa učí:

- tvoriť karikatúru
- charakterizovať postavy prostredníctvom symbolov
- vytvárať prozaický text so znakmi rozprávky

Postup:

1. Východiskom je dôkladná znalosť textu básne *Mor ho!* (Literatúra pre 9. ročník ZŠ)
2. Triedu rozdelíme na skupiny podľa záujmu, ale žiaci môžu pracovať aj samostatne. Tí, čo radi kreslia a maľujú, vytvárajú karikatúru cára alebo slovanskej družiny. Tí, čo radšej píšu tvoria rozprávku, ktorej základom je báseň *Mor ho!* Žiaci využívajú priamu reč hlavných postáv, ktorú preštylizujú, vložia do nej fantastické postavy a prvky, magické čísla a pod.
3. Na druhej vyučovacej hodine žiaci čítajú svoje rozprávky.
4. Žiaci, ktorí písali, hľadajú na karikatúrach vlastnosti cára a slovanskej družiny. Tie bývajú väčšinou ukryté a žiaci vysvetľujú spôsob ich vyobrazenia.

svoje názory. Písomné i grafické práce žiaci hodnotili sami. „Rohom“ je prešmyčka z „Mor ho“.

K tejto aktivite ma inšpirovala Letná škola tvorivého písania (Mojmírovce 2005).

☞ Ukážky práce žiakov k tomuto zadaniu nájdete v Obrazovej prílohe CD nosiča, ktorý je súčasťou tejto príručky.

Lenivý duch sa uspokojí s tým, čo už vynašli iní.

Seneca

Tři muži ve člunu a text

(Kolektivní psaní a kolektivní malba)

Zbyněk Fišer

Žiak/štvudent sa učí:

- rozvíjet příběh
- respektovat a udržet literární styl textu
- respektovat styl výtvarného výrazu
- rozvíjet empatii
- kooperaci

Postup:

1. Nejprve si učitel připraví papíry, počet papírů bude celkově asi o dvacet procent nižší než počet žáků/studentů ve třídě. Polovina budou bílé papíry formátu A2 k malbě, polovina papírů budou listy A4 různých barev na psaní textů (různá barva slouží ke snazší orientaci písíciích, světlé tóny umožní pozdější kopírování textů). V záhlaví každého listu papíru je napsána stejná věta (např. *Navečer vyplavily vlny láhev s rozmáčeným dopisem.*). Věta je stimulem pro psaní textu i pro malbu.
2. Učitel vysvětlí pravidla: na kolující barevné papíry píší žáci/studenti příběh, který postupně vymýšlejí, každý jednu větu. Důležité je text nepřerušit, umět navázat na předchozí děj a zachovat naznačený způsob vyprávění (např. veselý, vážný, parodický, experimentální). Nikdo nepíše dvakrát po sobě na stejný papír.
3. Pravidla pro tvorbu obrazu jsou obdobná, jen s tím rozdílem, že papíry nekolují, ale jsou na jednom místě a střídají se u nich malíři. Každý maluje (kreslí) jeden motiv, maximálně tři minuty, na obraze se musí vystřídat alespoň tři autoři. Je možno ponechat volbu výtvarné techniky na žácích, kombinaci technik (a její vhodnost) lze pak komentovat po skončení práce.
4. Po skončení práce (cca 40 minut) se předčítají texty a prohlížejí a hodnotí obrázky. Vedle hodnocení působivosti textů, jejich koherence a point lze hodnotit význam stylových proměn a využití uměleckých (literárních) postupů (dialog, slovní hry, rytmizace, zvukomalba, refrény, pojmenování, kontrast, gradace, metaforika atd.). – Obdobně u obrazů hodnotíme zpracování tematiky, barevnost, kompozici a jednotnost či kombinaci výtvarných technik a postupů, umělecké působení celku.
5. Nejdůležitější jsou učitelem řízené studentské/žákovské reflexe kolektivního způsobu tvorby a posouzení rozdílů mezi verbálním a nonverbálním vyjadřováním. – Nejčastěji studenti hovoří o obtížích při navazování na předchozí styl textu, dělá jim problém styl dodržet, příp. příběhovou li-

Jaz Tvo Lit

Čas: 60 minut

Cielová skupina:
ZŠ, SŠ

Pomôcky:

papíry formátu A2, vodové barvy, štětce, pastely, barevné křídly; barevné papíry světlých tónů A4

Výsledný produkt:
příběhy a malované obrazy

nii zachovat a rozvinout v naznačeném duchu. Obtížná bývá tvorba pointy. Ve verbálním vyjadřování musí pisatel usilovat o větší přesnost, aby se výstižně vyjádřil. – Ve výtvarných činnostech si žáci na obtížnost udržení výtvarného stylu nestěžují, ale o to více bývá zřetelnější nedodržení stylu. Také nevyvážená kombinace technik je zřetelná na první pohled. Výtvarné dílo díky své nonverbálnosti nabízí, resp. unese více interpretací. – Sledujeme také tematické nebo výrazové shody mezi příběhem a obrazem, které mohou svědčit o oboustranné inspiraci během tvorby.

Ukážka práce studentov:

„Příběh“ stimulovaný větou Tvě ruce na mém volantu:

- (H.) *Tvě ruce na mém volantu...*
 (T.) *se moc nevyjímají, řekl bych.*
 (M.) *Obzvlášť, když zbytek tvého těla není na místě řidiče.*
 (H.) *Vím, že tohle občas děláváš, ale musí to být zrovna dneska?*
 (T.) *Když je auto plné vriskajících dětí a zkřížených těl?*
 (M.) *Dnes přece není vhodná doba na nebezpečnou zábavu, nejsme sami.*
 (H.) *Jestli si toho někdo všimne... honem, jde sem ten kluk!*
 (T.) *Uáááá! Do...! Já to říkal!*
 (M.) *Voda z kelímku se mi při tvém rychlém pohybu vylila do klína.*
 (H.) *Teď, teď, teď to určitě zjisti, všimne si, že seš rozdělená a že nejsme zdejší.*
 (T.) *Ta voda studí... no, nekoukej na nás, chlapče!*
 (M.) *Možná bych jí moh přidržet koutky úst, aby to vypadalo, že se směje... konečně vypadá, že spí, kam ale s ní... děti, nekřičte!*
 (H.) *Přikryju ji dekou, tady na sedadle nějaká je; řeknu, že vezeme voskovou figuru, nebo ne, to je blbý.*
 (T.) *Radši nic říkat nebudem, aby to nebylo podezřelý... v nejhorsím řeknu, že se jí udělalo špatně a spěcháme.*
 (M.) *Vůbec se na toho kluka nebudu dívat, zavřu okýnko... sláva, konečně se ta kraksna před náma hnula a můžeme jet.*
 (H.) *Sundej ty ruce z volantu! Řídit budu já. Jsem celej a spolehlivej. – Doufám, že děti, co nechápou, to zapomenou, jinak jsme příště v rejži.*

studentky VŠ H., T. a M; Obraz: Kolektivní malba

Varianty:

- Textové cvičení lze použít na nácvik pointy: učitel v libovolném okamžiku přikáže pisateli jednou větou příběh ukončit.
- Pro psaní příběhu lze domluvit jiná pravidla: v malých skupinkách tří až pěti osob píše každý část příběhu o rozsahu tří (nebo čtyř, pěti) vět.
- Cvičení kombinující textotvornou a výtvarnou činnost lze použít i pro psaní neepických textů (lyrika), ba i k psaní textů neliterárních (např. esej, návod), pokud pisatelé znají pravidla zadaného žánru.

Komentár:

- Kolektivní tvůrčí cvičení přispívají k rozvoji kooperativních dovedností žáků/studentů. Práce na společném díle nepřímo vede členy tvůrčí skupiny ke vzájemné komunikaci, i když probíhá jen prostřednictvím tvůrčího jednání: pisatel nemusí nic říct k předcházejícímu textu, ale mlčky reaguje, „odpoví-

dá“ svým pokračováním textu, další větou; malíř namaluje další motiv nebo přemaluje motiv předchozí atd. Zároveň reagují spoluautoři na styl každého člena skupiny, jsou nuceni vcítit se do jeho vnímání a zobrazování fikčního světa. Empatie se stává podkladem stylového sblížení, stylové soudržnosti, koherence společného díla.

- Velké množství spoluautorů často vede k roztržitému tématu i stylu, pokud se dopředu nedohodnou pravidla pracovního postupu. Proto je dobré vytvořit menší pracovní skupinky po 3-5 osobách s jedním papírem na obraz a jedním vznikajícím textem.
- Pro tvorbu příběhu je možno zadat cvičení tak, že se v uzavřené menší skupině (3-5 osob) domluví předem osnova příběhu. Každá skupina si k jednotlivému zadání vymyslí vlastní příběh.
- Srovnání verbálních a nonverbálních výtvorů odkrývá symptomy různých tvůrčích postupů. Zatímco text je možno následně optimalizovat, výtvarné dílo již zpravidla tak snadno upravovat nelze: přemalovaný motiv odkrýt nejde, odseknutý kámen se do sochy nevsadí. Na analýze maleb a kreseb žáků lze velmi dobře sledovat stylové postupy a ukázat, jak je kooperativní empatie významná pro výsledný artefakt. Pokud můžeme vznik malby průběžně fotografovat nebo filmovat, můžeme po dodatečném rozřazení tvorby odhalit místo, kde případně došlo ke zlomu stylu, k porušení kooperativních maxim, ke vniknutí rušivých, destabilizujících prvků.

☞ Ukážku práce studentov k tomuto zadaniu nájdete v Obrazovej prílohe CD nosiča, ktorý je súčasťou tejto príručky.

*Umenie je na to, aby znepokojovalo.
Georges Braque*

PET fľaše na Brači

(Dramatizácia literárneho textu)

Mariana Kamenská

Žiak sa učí:

- interpretovať román M. Kukučina *Dom v stráni* zábavnou formou
- tvoriť vlastné predstavy a asociácie pri charakteristike hlavných postáv románu a pri tvorbe atmosféry prostredia románu
- vystihovať hlavné myšlienky diela dialogickou formou
- rozlišovať reč postáv a rozprávača, tvoriť vnútorný a paralelný dialóg
- vystupovať s krátkym dramatickým útvorom pred divákmi

Postup:

1. Učiteľ v dlhšom časovom predstihu poverí žiakov, aby si postupne zhromažďovali PET fľaše rôznych tvarov, farieb. Vyzve ich, aby pri čítaní románu *Dom v stráni* ku konkrétnym postavám skúsili nájsť prislúchajúci tvar a charakteristickú farbu fľaše.
2. Žiaci v úvode hodiny hľadajú vhodné fľaše a popri tom charakterizujú hlavné postavy románu podľa farby a tvaru fľaše. Tieto postavy označia visačkami s menami. Jednou z ďalších možností je aj vytvorenie atmosféry ostrova Brač pomocou nožnic a PET fliaš.
3. Učiteľ poverí jedného žiaka, aby vytvoril z fliaš 3 skupiny osôb:

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
2. ročník SŠ

Pomôcky:
10 PET fliaš
rôznych tvarov
a farieb, nožnice,
papier, plachta

Výsledný produkt:
dialógy, krátke
výstupy

- sedliaci (ťažáci): Mate Berac, Jera, Ivan, Katica, Matija, Paško Bobica
 - zemanía a statkári: Šora Anzula, Šor Niko
 - veľkopodnikatelia: Zandome
4. Nasledovne žiaci s pomocou učiteľa sformulujú hlavné myšlienky románu a jeho charakteristiku, napr.:
- Ide o spoločenský román zachytávajúci tri spoločenské vrstvy. Autor sa v diele sústreďuje na nezmazateľné rozdiely medzi statkármi a sedliakmi a vznik novej spoločenskej vrstvy: obchodno-podnikateľskej. Autor poukazuje taktiež na rozpad patriarchálnych vzťahov v sedliackej rodine.
- Mate Berac** je múdry, pracovitý, statočný, čestný predstaviteľ sedliactva, ktorý sa snaží zachovať spoločenské tradície; posledný sedliak, ktorý bol vo svojom dome naozajstným gazdom.
- Manželka Jera** pred manželom povie jedno a za jeho chrbtom urobí druhé, túži po tom, aby sa dcéra Katica vydala za Nika Dubčica.
- Matija Beracová** sa v meste zoznámí s murárom a opustí rodinný dom i spoločenskú vrstvu.
- Katica Beracová** sa cez svoju krásu chce dostať do vyššej spoločnosti a stať sa paňou.
- Ivo Berac** trpí v spoločnej domácnosti s rodičmi, hoci má už rodinu, o všetkom rozhoduje otec. Rozmýšľa o ceste do Ameriky.
- Šora Anzula** je pracovitá žena, ťážaci si ju vážia, vzťah ku Katici svojmu synovi Nikovi nezakazuje, ale urobí všetko, aby si jeho stálosť overila. Pre svojho syna Nika má vyhliadnutú nevestu Doricu z rovnakej spoločenskej vrstvy.
- Niko Dubčic** sa chce zblížiť so sedliactvom prostredníctvom Katicy, ale v závere si uvedomí, že to nie je možné a rozhodne sa pre Doricu.
- Zandome**, Nikov priateľ, sukničkář, znalec žien, je presvedčený, že Nikovi sa páči Katica len ako žena, predstavuje vznik novej spoločenskej obchodno-podnikateľskej vrstvy.
- Dorica** je jemné čisté dievča, ktorej dá Niko prednosť pred Katicou
- (M. Caltíková, 2003)
5. Učiteľ potom vyvolá ďalšieho žiaka a vysvetlí mu, aby vytvoril svadobný sprievod z fliaš, ktorý pôjde na sobáš v prvej polovici románu. Žiaci sa nemusia pridržať obsahu deja, ale tvoria vlastnú verziu príbehu románu. (Tento krok je len zábavnou medzihrou a dá sa v prípade potreby vynechať.)
6. V ďalšej časti hodiny učiteľ rozdelí žiakov do 5 skupín. Úlohou každej skupiny je napísať krátky dialóg (môžu využiť aj reč rozprávača, prípadne vnútorný monológ) tak, aby ním vystihli hlavné myšlienky románu. Žiaci pracujú maximálne 3-4 minúty.
1. skupina – dialóg medzi **Katicou a Nikom**
 2. skupina – dialóg medzi **Šorou Anzulou a Mate Beracom**
 3. skupina – dialóg medzi **Nikom Dubčicom a Jerou Beracovou**
 4. skupina – dialóg medzi **Nikom a Zandome**
 5. skupina – dialóg medzi **Doricou a Katicou**

7. Učiteľ vysvetlí pojem **paralelný dialóg** (Hrdlička, 2004). Ide o transformáciu konvenčného dialógu, teda toho, čo vyslovili postavy, na dialóg, ktorý súčasne s vysloveným prebieha osobám v mysli. Napr.:

Konvenčný dialóg

Niko: Kto ste, krásne neznáme dievča?

Katica: Netušila som, že vás tu stretnem.

(Niko podíde ku Katici bližšie a zašepce)

Niko: Ani nemôžem opísať, ako veľmi som sa do vás zaľúbil

Katica: Nevravte, neverím vám ani slovo.

Niko: Milujem vás, chcete sa stať mojou ženou?

Paralelný dialóg

Niko: Si krásna a vzrušujúca.

Katica: Naschvál som sa vybrala touto cestou, aby som ťa stretla. *(Katica sa ide zbláznit, celá sa trasie a červená)*

Niko: Prostredníctvom teba sa chcem zblížiť so sedliactvom.

Katica: Veď len na to čakám, aby si mi to povedal.

Niko: Kedy budeš mojou.

8. Na záver každá skupina zahrá „fľaškové divadlo“ s vybranými „postavami“, v ktorom využije reč postáv a rozprávača a skombinuje konvenčný dialóg s paralelným. Podmienkou je, aby intonáciou a hlasom dialógy odlišili.

Využitím vnútorného monológu postáv pri tvorbe paralelného dialógu som sa inšpirovala divadelným predstavením *Veľké šťastie* od B. S. Timravy v divadle P. O. Hviezdoslava (dramatizácia Peter Pavlac, réžia Lubomír Vajdička).

- ☞ Ukážky práce žiakov k tomuto zadaniu nájdete v Obrazovej prílohe CD nosiča, ktorý je súčasťou tejto príručky.

Vzdelanie nie je púhym hromadením vedomostí, rovnako ako do jednej kopy nahádzaná múka, voda, sol' a droždie nie sú cestom.

Tomáš Garrigue Masaryk

Čomu by Hviezdoslav nerozumel

Daniela Kubincová

Žiak sa učí:

- definovať a hľadať v rôznych textoch základné umelecké prostriedky
- chápať dôležitosť správnej definície (obsah pojmu) pri komunikácii
- chápať zložitosť transformácie a prekladu textu vzhľadom na rozdiely v jazyku, ako aj historické súvislosti
- orientovať sa v slovníkoch a hľadať potrebné údaje

Postup:

1. V úvode hodiny učiteľ stručne zopakuje so žiakmi odbornú terminológiu z teórie literatúry. Sústredí sa najmä na príznakové stylistické prostriedky (dialektizmy, slangové slová, profesionalizmy, archaizmy a neologizmy) a základné trópy (epiteton, metafora, metonymia).
2. Žiaci v dvojiciach hľadajú v novinových textoch rôzne umelecké prostried-

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 40 minút

Cieľová skupina:

2. ročník SŠ
(prípadne
v jednoduchej
podobe aj
2. stupeň ZŠ)

Materiály/ pomôcky:

rôzne noviny
a časopisy, fixky,
papier A5,

Krátky slovník slovenského jazyka, Slovník cudzích slov, literárna ukážka z diela P. O. Hviezdoslava

Výsledný produkt: fiktívny *Krátky nástenný reklamový slovník* pre P. O. Hviezdoslava a pre súčasných žiakov

ky, ktorých obsah by Hviezdoslav nemohol dešifrovať vzhľadom na obdobie, v ktorom žil. Fixkou zvýrazňujú najmä v úvode zopakované umelecké prostriedky.

3. Učiteľ vyzve žiakov, aby nahlas čítali umelecké prostriedky, ktoré našli v novinách. Niektoré z nich (podľa vlastného výberu) napíše na tabuľu.

Príklad:

- hráči vyhrali vymyslenou jedenástkou (metonymia)
- členovia tímu loptových kúzelníkov (metafora)
- vitajte na diaľnici hudby (metafora)
- pozor na únik know-how (profesionalizmus)
- v 3 bitoch uskladníme 8 kombinácií (neologizmus)

4. Učiteľ spoločne vytvorí so žiakmi jednoduchú definíciu pojmu – heslo do slovníka. Využíva pri tom *Krátky slovník slovenského jazyka* a *Slovník cudzích slov*.

Príklad:

- hráči vyhrali vymyslenou jedenástkou (Jedenástka - vzdialenosť 11 metrov na hracej ploche ihrisku pri loptovej hre futbal, z tejto vzdialenosti má hráč samostatnú možnosť získať bod (streliť gól) pre svoje družstvo. Jedenástka je trestom za porušenie pravidiel hry zo strany súpera. Vymyslená jedenástka - nebol dôvod, aby bola hraná.)

5. Žiaci podľa vzoru samostatne vytvoria definíciu jedného-dvoch zvolených umeleckých prostriedkov z novín tak, aby jeho obsah bol zrozumiteľný aj Hviezdoslavovi. Text napíšu v podobe hesla do slovníka a pripnú na nástenku. Postupne vznikne jednoduchý „slovník“ pre P. O. Hviezdoslava, aby aj on porozumel dnešným textom v novinách.
6. Učiteľ rozdá žiakom pripravený text (báseň) z tvorby P. O. Hviezdoslava a požiada ich, aby si ho prečítali. V texte majú vyznačiť slová, umelecké prostriedky, ktorým nerozumejú. Podobným spôsobom, ako v prvej časti, aj teraz vyberie z textu jeden umelecký prostriedok, napíše ho na tabuľu a požiada žiakov, aby sa pokúsili vytvoriť definíciu pojmu – heslo do „slovníka pre súčasnú generáciu“, aby rozumela textu básne.
7. V závere aktivity učiteľ diskusiou zistí, ktoré úlohy sa žiakom zdali ťažšie. Na samostatnú prácu môže žiakom zadať transformáciu textu novinového článku do umeleckého textu z čias Hviezdoslava alebo textu básne do publicistického štýlu súčasných novín.

Literárna ukážka:

P. O. Hviezdoslav *Ruch v poli*

Ruch v poli, práce chvat: jak počas žní
to zavše býva; obraz prastarý,
a predsa kúzla voždy nového,
vždy veľkolepý výjav života,
dej na lešení božej prírody,
na ktorom oko rado utkveje.

Ja aspoň vídal som ho mnohdy už,

doň ponoril sa zrakom zvedavým
jak čajka, chtivé ucho podložil
som žliebku, ktorým steká lúbezný
prúd jeho zvukov, neraz prstami
mu prihladil ten zlatý klasov vlas
či líce smavé, mäkkej otavy,
ba zrovna z hrsti vše mu uskubol
kvet nevädze, ním prizdobil si šat
svoj pochmúrny a na rtoch popevok
konôpky, v duši bezstarostnosť, som
pomedzi zbožie hupkal chodníkom...

(Hviezdoslav, P. O. : Odkazy. Turčiansky sv. Martin, Hviezdoslavova
knižnica 1950, s. 46.)

Ukážka práce žiakov:

Slovník pre Hviezdoslava

- slávne celebrity sa zateplujú (metafora)
celebrita – slávna, v svojom odbore vážena osobnosť
zateplovať sa – chrániť sa pred chladom, ľudia najmä odevom,
napr. kožušinkami
celebrity sa zateplujú – kupujú si teplý odev, najmä drahé
kožušiny
- otec nepočul žiadnu moju dosku (metafora)
doska – starší výraz pre „platňa“ – špeciálna hmota, na ktorú
sa dá zaznamenať zvuk, najmä hlas človeka, jeho spev a hudba
nepočul „moju dosku“ – nepočul žiadny záznam (zápis) môjho
hlasu na platni
- rope dochádza dych (metafora)
ropa – zdroj energie, priemyselná surovina, ťaží sa zo zeme
dochádza dych – už jej máme málo

Slovník pre mladú generáciu

- práce chvat (metafora) – chvat = chvátat-ponáhlat sa, rýchle
tempo práce
 - líce smavé (epiteton) – smavé = usmievané
 - uskubol kvet (poetizmus) – uskubnúť = odtrhnúť
 - popevok konôpky – konôpka = druh drobného vtáka
- žiaci sexty gymnázia

Literárne texty P. O. Hviezdoslava bývajú často pre žiakov nezrozumiteľné, a preto ich odmietajú. Nemajú ani snahu ich dešifrovať. Chcela som im ukázať, že chyba nie je len v komplikovanom umeleckom jazyku autora. Niektoré nejasnosti vyplývajú aj z historických súvislostí a je pravdepodobné, že žiaci o niekoľko desaťročí neporozumejú bežným textom v dnešných novinách. V úvode je potrebné zopakovať si základné pojmy z teórie literatúry. Najlepšie bude, ak si učiteľ vopred na tabuľu (nástenku, flipchartovú tabuľu) pripraví heslá aj s príkladmi. Môže to byť aj domáca príprava skupiny žiakov. Z vlastnej praxe viem, že je dobre mať vlastnú zásobu rôznych novín a časopisov.

Pri samostatnej práci treba dodržiavať čas. Nedovoľte žiakom iba čítanie novín. Práca sa dá robiť aj individuálne, ale pre zložitost' definovania presných

Komentár:

Jaz Tvo Lit

Čas: 2 x 45 minút

Cieľová skupina:
SŠ

Materiály/
pomôcky:

rozličné časopisy
a noviny, nožnice,
lepidlo, kartón
alebo veľký papier,
vrecko alebo
klobúk na uloženie
ústrižkov

Výsledný produkt:
dadaistická básneň

Komentár:

pojmov a prácu so slovníkom sa mi osvedčili dvojice. Je dôležité urobiť prvé heslo spolu so žiakmi, aby vedeli, ako majú postupovať. Samostatne vytvorený slovník ich bude tešiť; dovoľte im, aby si ho postupne dopĺňali. V prípade slabšej skupiny odporúčam na jednej vyučovacej hodine spracovať iba prvú časť slovníka. Druhú časť môžu žiaci robiť doma, príp. na ďalšej hodine – napr. ako alternatívu pri individuálnom skúšaní.

*Vo svojom dome je každý kráľom.
príslovie*

Nožnicami proti prúdu

Marcela Šimková

Žiak sa učí:

- priblížiť zábavnou formou vznik dadaistickej básne
- spolupracovať v skupine
- pretransformovať text do výtvarnej podoby

Postup:

Prvá hodina – vlastná básneň

1. Učiteľ vopred požiada žiakov, aby si priniesli na hodinu rozličné noviny a časopisy, nožnice a lepidlo.
2. Z prinesených novín a časopisov žiaci vystrihujú slová alebo krátke slovné spojenia, hádzu ich do vrecka alebo klobúka, zamiešajú ich a náhodne vyberajú. V tomto poradí ich lepia na papier v podobe básne alebo akéhokoľvek iného tvaru, ktorý si vyberú.
3. Žiaci si nacvičia a prezentujú svoju dadaistickú básneň.

Druhá hodina – kolektívna básneň

1. Žiaci pracujú v skupinách, pri menšom počte žiakov môže celá trieda pracovať spoločne. Skupina sa dohodne na grafickej podobe svojej básne: dvojrozmerná, napr. plagát, obraz, logo ap.; trojrozmerná, napr. vlastnoručne zhotovený 3D predmet (ihlan, kocka)
2. Žiaci podľa vyššie uvedeného zadania vytvoria spoločnú básneň.
3. Žiaci si v skupinách pripravujú prezentáciu vytvoreného diela, ktorú môžu rytmicky alebo hudobne doprevádzať.

Inšpirované hodinami kolegyne Zuzany Sládečkovej

Pri zostavovaní básne na väčšej ploche upozorníme žiakov, aby vystrihovali slová vytlačené väčšími písmenami, pretože inak im zaplnenie priestoru potrvá neúmerne dlho. Podobne ich môžeme upozorniť na farebné spracovanie diela.

*Dokonalé. Čiže zbavené možností.
Kamil Peteraj*

Dialóg a ja

Martina Šoltysová

Žiak sa učí:

- nachádzať námety, kde zdanlivo nie sú
- tvoriť dialóg a pracovať s ním
- hľadať myšlienkové spojnice medzi na pohľad nesúvisiacimi vetami
- rozvíjať divergentné myslenie
- rozvíjať flexibilitu a prispôsobivosť podmienkam

Postup:

1. Žiakom na chrbát nalepíme papierik s menom literárnej postavy. Lístočky máme pripravené vopred. Žiaci si až do konca aktivity nesmú naznačiť, aké meno bolo pridelené ostatným spolužiakom.
2. Úlohou každého žiaka je prejsť sa po triede a vybrať si dve mená, ktoré ich najviac zaujali. S nikým sa o svojej voľbe nerozprávajú. Každý žiak sa posadí tak, aby mal súkromie.
3. Samotná tvorba dialógu absurdnej drámy prebieha tak, že učiteľ v triede riadi diskusiu na akúkoľvek tému, napr.: zelenina, plynový pedál a jeho využitie, cestovná horúčka... . Dozrie na to, aby sa do diskusie zapájali pravidelne všetci žiaci. Príspevky majú byť stručné, formou jednoduchej vety alebo krátkeho súvetia. Žiaci počúvajú všetko, v skutočnosti sa však zaujímajú len o výroky svojich postáv. Ich repliky si zapisujú v poradí ako odzneli. Nesmú zabudnúť označiť, ktoré repliky patria ktorej postave. Diskusiu riadime 15 minút.
4. Vzniknuté texty žiaci čítajú nahlas. Spoločne posudzujú, či dialógy spĺňajú kritériá absurdnej drámy, a prečo. Žiaci vykonávajú úpravy a zmeny na vylepšenie textu.
5. V poslednej fáze dáme žiakom pokyn, aby dialóg rozšírili, a z absurdného textu vytvorili logický a myšlienkovy súvislý text.
6. V závere žiaci hádajú meno postavy na svojom chrbte.

Ukážky z prác žiakov:

A (absurdný dialóg)

Pénélopa: Prečo mám začať práve ja?

William Baskerville: Nikdy som nad tým nepremýšľal.

Pénélopa: Ja by som sa asi rozviedla.

William Baskerville: Náhodou, ja vysávam každú sobotu.

Pénélopa: Najväčšie škody robí susedov pes.

William Baskerville: Súhlasím s Patrikom.

Pénélopa: Ale ono to smrdí a nedá sa to vyvetrať. Veľmi často.

William Baskerville: Na toto by nereagoval ani môj hlúpy papagáj!

Pénélopa: Čím sú okná špinavšie, tým väčšia výhoda pre nás, ženy, že?!

William Baskerville: Aj v krčme je dobre.

Pénélopa: Potom strácajú plachosť a tlačia sa dovnútra.

William Baskerville: Ale veď každý robí to, čo vie!

Pénélopa: Teplá strava trikrát denne. Čo ty na to?

Témou diskusie bolo: Čo by ste robili, keby vám váš partner odmietol pomáhať s domácimi prácami?

Jaz Tvo Lit

Čas: 45 minút

Cieľová skupina:
4. ročník SŠ

Pomôcky:
samolepiace
papieriky, fixky,
pero, papier

Výsledný produkt:
dialógy absurdnej
drámy

B (logický, rozšírený dialóg)

Pénélopa: Prečo mám začať práve ja? Ved' o tom by mali premýšľať tí, ktorých sa to týka.

William Baskerville: Nikdy som nad tým nepremýšľal. Načo? Človek svojho partnera aj tak nemôže zmeniť. Čo si myslíš, že by si s tým mohla urobiť?

Pénélopa: Ja by som sa asi rozviedla. Nezniesla by som chlapa, ktorý len sedí pri telke a popíja pivo.

William Baskerville: Náhodou, ja vysávam každú sobotu.

Pénélopa: Ano, to poznám. Aj môj brat vysáva, ale so susedom. A potom ho dovlečie k nám a pokračujú v našom byte. A čo je najhoršie, dovedú aj toho hrozného psa. Veru, najväčšie škody robí susedov pes.

William Baskerville: Ale Patrik ti už stokrát povedal, že jeho pes je chorý a nemôže za to. Súhlasím s Patrikom. Na to nemé stvorenie sa nemožno hnevať.

Pénélopa: Ale ono to smrdí a nedá sa to vyvetrať. Veľmi často to nejde ani vyčistiť. Požiadam ho, aby mi zaplatil nový koberec.

William Baskerville: Na toto by nereagoval ani môj hlúpy papagáj! Ved' čo je to koberec v porovnaní s utrpením toho psa?! Teba fakt zaujímajú samé nepodstatné veci, ako sú neumyté riady alebo nevyčistené okná.

Pénélopa: Jasné, to ste vy, chlapi! Čím sú okná špinavšie, tým väčšia výhoda pre nás, ženy, že?! Aspoň nikto z ulice nevidí, že sme stále samy doma. A pritom sa vraví, že doma je najlepšie.

William Baskerville: Aj v krčme je dobre. Nebudeme predsa popíjať na ulici, nie sme tuláci.

Pénélopa: Aprópó, tuláci. Už ich je tu veľmi veľa, začínam sa báť, keď som sama doma. Človek je k nim trochu milý a oni potom strácajú plachosť a tlačia sa dovnútra.

William Baskerville: Ale ved' každý robí to, čo vie! Mali by sme im ponúknuť viac. Ved' máme z čoho.

Pénélopa: Teplá strava trikrát denne. Čo ty na to?

žiaci 4. ročníka 55

Variant:

Ak sú žiaci dostatočne vyspelí, čo u štvrtákov predpokladáme, môžeme im dať urobiť tretí variant dialógu, v ktorom si spomenú na pôvodné charaktery svojich postáv (napr. Pénélopa – verná, trpezlivá manželka, čakajúca roky na svojho manžela, William Baskerville – františkánsky mních, stredoveký detektív, v kontexte doby predstaviteľ pokrokových myšlienok). Úlohou študentov je urobiť logický dialóg na rovnakú tému pri zachovaní pôvodných charakterov.

Komentár:

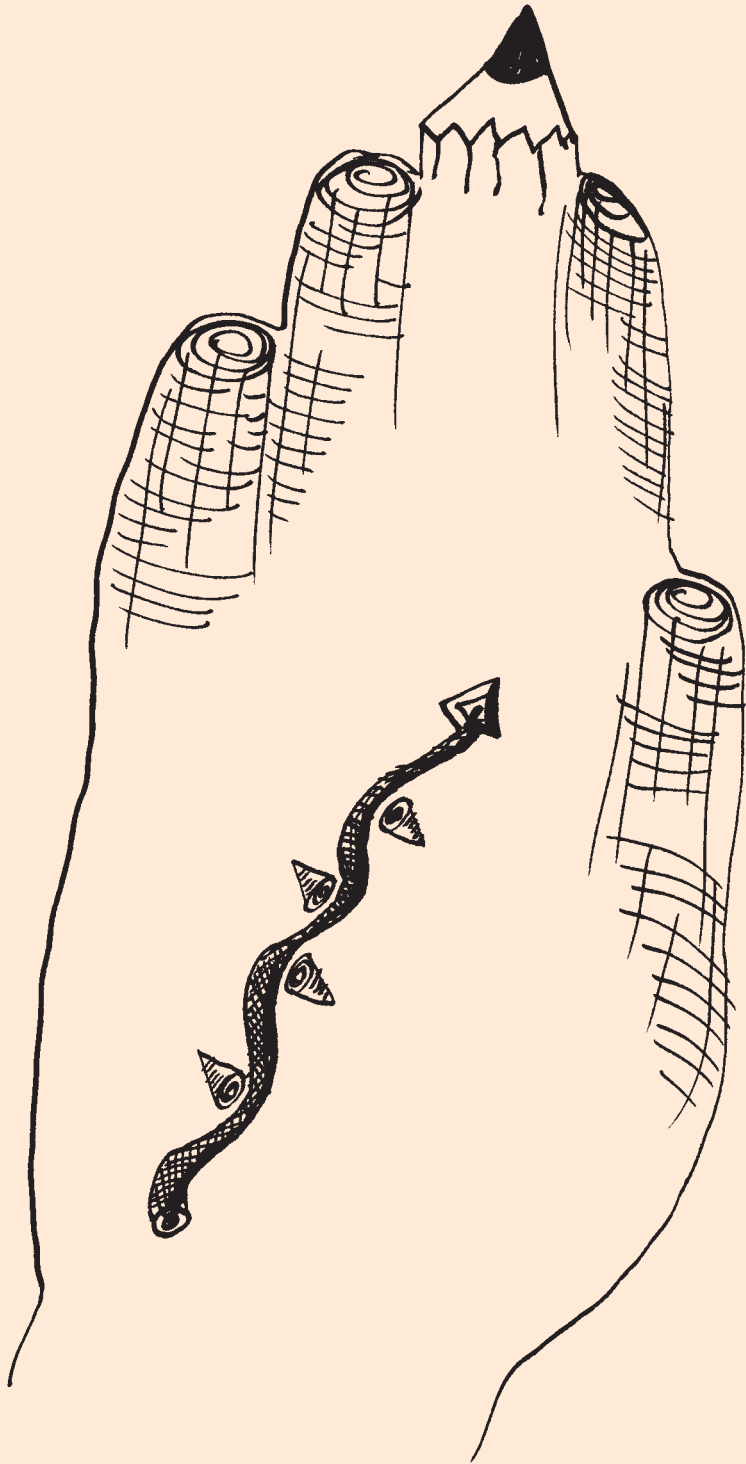
Aktivita je vhodná len pre triedy, kde sa žiaci poznajú s učiteľom dlhšie, vedia sa zachovať lojálne a nepokaziť hru. Okrem toho je nutné, aby to bola čo najmenšia skupina, do 10 žiakov. Odporúčam zaradiť v rámci krúžkovej činnosti. Tvorba prvého dialógu je vždy zážitková, zábavná, tvorba druhého je náročnejšia.

Každý sa rodí ako génus, no väčšina z nás ním zostane len niekoľko minút.

Edgar Varese

DODATOK I

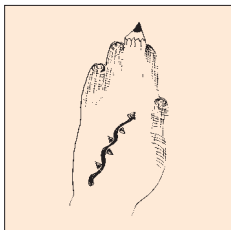

ZÁSADY A KYSELINY

V tejto časti nájdete zmesku pragmatických rád a reflexií od učiteľov a lektorov *Špecializačného inovačného štúdia*, a súčasne sa dozviete, čo si o tvorivom stopovaní slov myslia samotní žiaci.

Zásady a kyseliny tvorivého písania

Zásady a kyseliny tvorivého písania zostavili účastníci Špecializačného a inovačného štúdia *Tvorivé písanie vo výučbe slovenského jazyka literatúry počas „mozgotrasenia“* na záverečnom sústrezení v Harmónii.

Tajomno

Vitalita

Originalita

Radosť

Inšpirácia

Vášeň

Otvorenosť

Snaha

Ťaženie

Zásady

- vytvárajme pre žiakov motivujúce prostredie (výzdoba, zvuky, vône, netradičné usporiadanie lavíc)
- vytvárajme na hodinách pozitívnu atmosféru bez stresu, motivujme a povzbudzujeme aj menej tvorivých žiakov, snažme sa odbúrať v nich rozličné zábrany
- vytvárajme na hodinách partnerský, priateľský vzťah medzi učiteľom a žiakmi, učme sa navzájom sa rešpektovať
- využívajme všetky druhy umenia (výtvarné, hudobné, dramatické), rozličné materiály (obrázky, predmety, rastliny) a komunikačné technológie
- využívajme záujmy, zameranie a špecifiká triedy
- využívajme tvorivé písanie na sebaopoznávanie, rozvíjanie kritickosti, sebakritickosti a sebavedomia
- zapojme do písania všetky zmysly, pocity, zážitky, skúsenosti
- zapojme do tvorivého písania všetkých žiakov, umožnime im prejavovať sa na ich úrovni, sledujme ich pokroky a oceňujme ich rozvoj
- hľadajme, čo môžeme v tvorbe žiakov pochváliť, oceňujme ich originalitu
- umožnime žiakom prezentovať napísané práce, ale rešpektujme ich rozhodnutie neurobiť tak
- prispôsobme a adaptujme si aktivity pre vlastné podmienky (čas, vedomosti, vek žiakov), vytvárajme si vlastné variácie
- zadávajme úlohy jasne a zrozumiteľne, závisí od nich výsledok
- rešpektujme a berme do úvahy podnety a názory žiakov, čerpajme z nich
- buďme flexibilní, využime nečakané nápady rozvíjajúce tvorivosť
- striedajme aktivity, postupujme od jednoduchších úloh k zložitejším
- zaraďujme tvorivé písanie do kontextu, prepájajme ho s tvorivým čítaním a ústnym prejavom, no majme na pamäti, že výsledným produktom je písaný text
- nepodceňujme teoretickú prípravu, komunikujme, vzdelávajme sa
- uplatňujme špecifické kritériá hodnotenia, učme žiakov hodnotiť seba aj iných a reflektovať vlastnú tvorbu

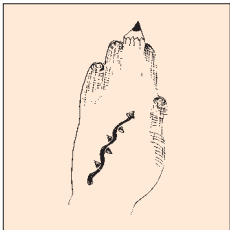
- uverejňujeme, vystavujeme, archivujeme a dokumentujeme práce žiakov (nástenky, portfólio, zborníky, fotografie, CD, DVD, školské časopisy, verejné vystúpenia, webová stránka školy)

Kyseliny

- vyhnime sa povrchnosti, formálnosti a samoúčelnosti, neusilujme sa o kvantitu, netvorme nasilu aj za cenu kliše a frázy
- vyhýbajme sa stereotypu
- nenúťme žiakov za každú cenu odhaľovať svoje pocity, myslenie a názory
- nesnažme sa hľadať jedinú správnu odpoveď, nepresadzujme vlastný názor
- nepotláčajme a neodsudzujme názory žiakov, diskusiu a výmenu názorov, nevyhýbajme sa vážnym témam
- nedopusťme nezdravú súťaživosť, vytváranie elitnej skupiny a odvrhovanie jednotlivcov
- neprezentujme tvorivé písanie ako samoúčelné hranie sa alebo zabíjanie času
- neuplatňujme pri tvorivom písaní tradičné a jednotné kritériá hodnotenia, nekritizujme a nezhadzujme vytvorené práce, necenzurujme ich
- neabsolutizujme tvorivosť a nepodceňujme iné rozmery duchovného sveta človeka

Desatoro pre učiteľa

1. Pamätajte, že každý žiak je tvorivý a tvorivosť je možné rozvíjať.
2. Nedajte sa prekvapiť, ak žiaci budú písať lepšie ako vy, dobre ste ich to naučili.
3. Nerobte to, čo môžu a vedieť urobiť žiaci.
4. Priznajte si, že sa tiež radi hráte, tvorte a tešte sa spolu so žiakmi.
5. Nie je prekážkou, ak sami nie ste bezhranične tvoriví – stačí, ak podporíte tvorivosť u svojich žiakov.
6. Nedominujte v triede, nepredvádzajte sa, dajte priestor žiakom.
7. Zmeňte svoje myslenie, zídte z vychodenej cesty, objavujte samých seba.
8. Nestrácajte humor a optimizmus, nedaj sa odradiť neúspechom, nebojte sa začať odznova.
9. Nezostávajú sami, spojte sa s vám podobnými.
10. Postupne si získavajte kolegov a prenášajte tvorivé písanie do ostatných predmetov.

Poznámka od Danielky a jej žiakov

V minulom školskom roku sa nám so sextou B podarilo získať pre školu grant z projektu *Humanizácia v školstve*. Bol určený predovšetkým na tvorivé vyučovanie slovenského jazyka a literatúry v tejto triede. Kiež by sme ho mali pre všetky triedy a predmety na všetkých školách. Peniaze sme použili, okrem nového CD prehrávača a flipchartovej tabule, na zakúpenie bežných kancelárskych potrieb: pastelky, kriedy, tuše, papiere, výkresy a farby.

Možno vás zaujmú reakcie žiakov hodiny slovenského jazyka a literatúry s tvorivým písaním:

- boli určite prínosom
- boli zaujímavejšie ako iné
- páčilo sa mi, že tvorím niečo nové aj ja
- bola to príjemná zmena v stereotype

Najviac sa mi páčilo

- nestresujúce, uvoľnené hodiny
- lepšie sa vyjadrujem, mám lepšiu predstavivosť
- slovenčina nie je len o gramatike
- moje vlastné príbehy, vlastná tvorba!
- nápaditosť v učení
- spomenul/a som si na svoje staršie nápady
- nebojím sa používať prirovnania a ostatné básnické prostriedky

Najväčšie nevýhody – individuálne postrehy

- tvorivosť bola na úkor písania poznámok (tie sme si museli často robiť doma)
- keď som nebol v škole na hodine, ťažšie sa mi doberalo učivo, chýbali mi poznámky a aktivita, ktorú robili v škole
- ťažšie sa mi pripravovalo na previerky, mám rád prehľadné poznámky, teraz mám v nich trochu chaos, lebo sú tam aj moje práce

Kladné individuálne postrehy

- najskôr som si myslela, že ma to veľa nenaučí, ale práveže naopak – veľa som si pamätala
- prvýkrát na tejto škole ma to baví a vychádza mi jednotka
- ľahšie sa mi učilo, ani som nepostrehol a vedel som o literatúre viac, ako za všetky minulé roky
- určite mi to pomohlo pri dospievaní, zmenil som sa a moje pôvodné zameranie (mat/fyz) trochu „upadlo“ a začínam sa zaujímať aj o humanitné predmety
- bol to jednoznačne prínos, dúfam, že budeme pokračovať
- podľa mňa to bolo super, mrzí ma len jedna vec, že som stratila svoj tvorivý zošit, možno si ho zavediem aj cez prázdniny. Som proste spokojná a zdá sa mi, že niekedy sú tie hodiny krátke
- zistila som, že moje práce nie sú najhoršie, niektoré sa mi dokonca páčili
- hodiny mi spôsobovali nekonečnú radosť, je iné učiť sa o niekom a iné štylizovať sa do jeho pozície. Teraz si to musí zapamätať každý. Písanie a dávanie svojich pocitov na papier mi umožňuje v sebe hľadať nové veci a po-

máha k väčšej otvorenosti. Môj vzťah k písaniu bol vždy pozitívny, zmenil sa však postoj k literatúre – baví ma ešte viac!

Toľko moji žiaci a ja za nich ďakujem.

Daniela Kubincová, účastníčka ŠIŠ

Poznámka od Vierky na poznámku od Danielky

Na porovnanie prikladám ukážku reakcií žiakov SŠ, ktorí sa v rokoch 2003-2004 zúčastnili niekoľkomesačného výskumu o efektívnosti tvorivého písania vo výučbe cudzích jazykov. Podobnosť hádam nie je čisto náhodná.

Viera Eliašová

Ako sa zmenil váš postoj k písaniu?

(zo záverečného dotazníka pre žiakov)

- začalo ma to zaujímať, chcelo sa mi tvoriť
- začalo ma to baviť, písal som s radosťou
- som schopný vymyslieť niečo v kratšom čase ako predtým
- teraz nešlo o nútené písanie, viac-menej som často písať chcela
- viac pri ňom rozmyšľam a využívam kreativitu, o ktorej som predtým nevedela, že ju mám
- píšem kreatívnejšie a snáď menej nudne
- píšem ešte radšej a snažím sa čo najlepšie vyjadriť svoj názor
- píšem s väčšou chuťou a viac
- rozvinulo moje možnosti
- predtým som písanie považovala za stratu času, no prišla som na to, že je tiež dôležité a celkom ma začalo baviť
- mám k písaniu menší odpor
- začala som si písať denník
- že sa dá písať oveľa zábavnejšie, než som si myslela
- myslím si, že sa viem lepšie vyjadriť
- zistila som, že prostredníctvom písania sa mi zlepšil i ústny prejav, dokonca aj v slovenskom jazyku
- zdá sa mi to jednoduchšie a zistila som, že keď sa viac sústredím, dokážem o čomkoľvek písať
- robím menej chýb v gramatike a už píšem skoro ako po slovensky
- viac si verím, že dokážem niečo napísať
- zahodila som zábrany

Zmenil váš učiteľ počas hodín tvorivého písania postoj k vám, žiakom?

(zo záverečného dotazníka pre žiakov)

- bolo to také ľudskejšie
- učiteľ sa začal smiať
- myslím, že to aj našu učiteľku „oživilo“
- profesorka bola spokojnejšia
- vyzerala, ako keby sa tešila na každú hodinu

V čom vás hodina obohatila?

(z dotazníka pre žiakov po každej hodine)

zábava

OK!!!

pobavenie

úsmev

rozptýlenie

fajn

oddych

príjemný pocit

dobry pocit

v pohode

tento nudný deň o trochu zábavy

bomba

adrenalin

ďakujem od „Losera“

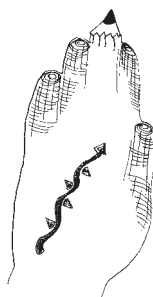
vo finále sa mi to páčilo

že aj nezmysly sú fajn vec

dnešná aktivita bola naozaj výnimočne kreatívna pre nás všetkých

tešiť sa z anglického jazyka

bola to nezabudnuteľná a poučná hodina

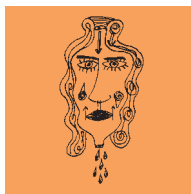
DODATOK II

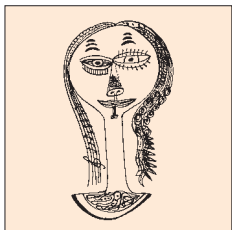

O VESELOM VÁŽNE

V tejto časti ponúkame zopár teoretických zovšeobecnení a úvah o priestore ako nevyčerpatelnej inšpirácii tvorivého písania, o prítlačlivom poslaní tvorivého učiteľa, o možnostiach tvorivého písania ako metódy vyučovania jazyka a literatúry a o mieste tvorivého písania na akademickej pôde.

Možnosti prostoru v tvůrčím psaní. Metodický esej (Napsáno na základě realizovaného bratislavského semináře, únor 2006) Jiří Studený

I. Obecná filosofie práce s prostorem v tvůrčím psaní

Motto: Existují tři vynikající cesty, jak poznávat sebe, okolní svět a ostatní lidi - pozorování lidí, sebe samého a přírody; přemítání a pochopení toho, co jsme pozorovali; přijetí výsledků pozorování a jejich využívání pro svět v širokém měřítku. (Ch. Hansard)

Všichni žijeme v prostoru, žít v něm tvořivě však znamená vstoupit do jeho otevřenosti svou vlastní otevřeností, což samo o sobě není nic samozřejmého a už vůbec ne snadného. Nelze toho totiž dosáhnout dříve, nežli dokončíme průzkum svého vlastního nitra a neobjevíme, že právě odtud vycházejí všechny osobní i kolektivní sny a vize, které nás sice spojují přímo s nejhlubší podstatou skutečnosti, stejně tak nás ale od ní díky těžce projekční síle, tentokrát v podobě našich falešných představ, mylných interpretací a iluzí, mohou oddělovat. Vědomá a aktivní, v tom nejlepším slova smyslu angažovaná přítomnost v otevřeném prostoru postupně zbavovaném podvědomých předpokladů a zkreslení tudíž představuje naprostý protiklad pasivního projektování, které sice převažuje v každodenním životě, v umění ale pro ně není místo, jakkoliv to tak při pohledu na běžnou konzumní produkci nevypadá.

Z ryze metodického hlediska půjde při jakékoliv tvořivé práci s prostorem a v prostoru vždy o několik základních, stále se opakujících kroků, které budou mít, ať už se je rozhodneme vnímat a prezentovat na čistě duchovním či raději kriticky vědeckém, kupříkladu sémiotickém nebo obecně systémovém pojmovém pozadí, přibližně následující podobu:

- otevření se prostoru (pohybové hry, meditace)
- vytvoření vztažných bodů (význačné detaily, struktury)
- sjednocení s prostorem (vědomí, prožitek jednoty)
- pozorování dění (nezaujatá reflexe, vnímání)
- jednotlivé fáze tvorby

Prostor je zdrojem nevyčerpateľné inspirace, ty nejzajímavější impulsy ale často přicházejí ze zcela odlehlých koutů reality, proto je třeba zůstat stále otevřený a trpělivě kultivovat svoji vnímavost pro ony vzácné okamžiky, kdy se tvořivá energie prostoru sama projeví. Když jsem dopisoval jednu z poněkud těžkopádnějších a mnohomluvnějších, pokud ne přímo nabubřelejších verzí tohoto textu, zabloudil jsem v prostorách jednoho nákupního střediska do oddělení hraček, kde mne ve výloze zaujala pohyblivá figurka oslíka Ijáčka, mého oblíbeného hrdiny z okouzlujících příběhů Medvídka Pú. Pohyby Ijáčkovy ze strany na stranu se kymácející, osudu odevzdané a skepticky svěšené hlavy zdánlivě vycházely odněkud z nitra postavičky, ve které byl ukryt neznámý pohonný mechanismus. Při podrobnějším průzkumu se však ukázalo, že skutečným pohonem oslíkova rozčarování byla energie miniaturní solární baterie umístěné na okraji stylizované, křiklavě fialové plastové louky. Můj milý Ijáček si pro svůj vesmírný smutek bral všechnu energii ze světla, čerpal ji přímo z prostoru.

II. Příklady tematických cvičení

1. Psaní na čas a metoda volného psaní:

1.1. Stručná charakteristika cvičení: Volné psaní po předem dohodnutou dobu představuje výchozí, iniciační techniku praxe tvůrčího psaní, neměli bychom si je ovšem plést s automatickým textem v surrealistickém duchu. Účastníkům cvičení sdělíme, že jejich text má mít v závěrečné, alespoň letmo editované podobě formu krátké úvahy, pokud možno na jedno z témat, které se během procesu psaní začínou spontánně vynořovat z přítomného okamžiku a nezaujatě reflektující, do vnitřního prostoru otevřené mysli písičích. Po skončení fáze psaní, tedy ještě před započítáním editace, účastníky vyzveme, aby svá témata nějakým způsobem, třeba ve dvojicích nebo v malých skupinách, sdíleli. Toho lze posléze využít nejenom k tematizaci individuálních odlišností autorského stylu, ale též k analýze vlivu předpokládané skupinové dynamiky, pokud se nějak projeví.

Žádný text, dokonce ani ten nejlépe stylizovaný, nelze nikdy považovat za definitivně uzavřený, jakýkoliv další zásah do jeho uspořádání je vždycky možný, pochopitelně pouze za cenu samovolného, hypertextové či hyperpostorové kliknutí připomínajícího přeskupování jeho znovu se otevírajícího významového pole. Ukončení a případné odevzdání rukopisu jsou tudíž často aktem jakéhosi tvůrčího sebezapření, projevem nezbytné vůle ke konci, jež může být ovšem ovlivněna také únavou a neochotou v psaní dál pokračovat, třebaže přepisování přepisovaného by mohlo trvat svým způsobem donekonečna. Součástí tvořivého přístupu k životu je naštěstí rovněž toto vědomí omezenosti osobních tvůrčích sil, jinak by zřejmě žádná kniha nemohla být nikdy dokončena, protože bychom nedokázali proplout ani úskalím první věty, jak se to přihodilo pedantickému lékaři, takto amatérskému romanopisci z Camusova románu Mor.

Během procvičování volného psaní lze doslova na vlastní kůži zakusit složitý, vnitřně diferencovaný komplex psychických a psychosomatických fenoménů, pro něž se v terminologickém aparátu obecné systémové teorie stejně tak jako ve specializovaných diskurzech biologie, ekologie, neurologie, neuropsychologie a kognitivní vědy vžilo označení samoorganizace či sebestrukturace organismu. Naprosto volně a intuitivně vznikající, skutečně organicky narůstající text lze v tomto smyslu považovat za dílčí příklad a zároveň zrcadlo tvořivého procesu, jak se před námi v rámci dané kreativní situace odvíjí v souladu se zákonitostmi jazyka.

1.2. Schematický popis aktivit:

- dohoda o časovém rozmezí cvičení (optimální čas 10-15 minut)
- objasnění podstaty volného psaní, výzva ke spontánnímu písemnému projevu
- vlastní psaní, během něhož lze zpřesňovat zadání v souladu se situací
- objasnění rozdílů mezi psáním a editací jako dvěma rozdílnými činnostmi (N. Watts)
- prezentace osobních témat, případně otázky po dalším záměru a postupu textu
- editace (determinace a strukturace, finalizace) textu na základě zvoleného tématu
- improvizovaná, nestrukturovaná reflexe osobní zkušenosti v kterékoliv fázi

2. Šamanské putování za postavou a fikční světy:

2.1. Stručná charakteristika cvičení: Nejde o skutečné šamanské cestování, pokud vůbec něco takového mimo rámec imaginačních projekcí naší mysli existuje, nýbrž o šamanismem inspirovanou vizualizaci postavy coby předobrazu literárního hrdiny. Kromě místních prostorových zdrojů využívá cvičení též zajímavých podnětů jungiánsky orientované psychoterapeutické metody známé jako voice dialog. Ze všeho nejdříve je třeba se pokusit o propojení našeho vědomí s prostorem a jeho aktuálními strukturami a významy, což lze uskutečnit nějakým druhem pohybu, kupříkladu řízenou chůzí, při které si v souladu s postupy dramatické výchovy postupně vyzkoušíme, pochopitelně s ohledem na možnosti daného prostoru, psychomotorický a psychosomatický obsah různých situačních rolí. Třeba to, jakým způsobem jdeme do práce nebo z práce, jak na milostnou schůzku či na vlak, když jsme veselí, smutní, zklamaní, atd. Přitom necháváme chodce na smluvený signál čas od času zamrznout do jakési poziční momentky, během níž mají za úkol se skrze své pohyby zastřené a prohloubené vnímání propojit se všemi aktuálně dostupnými pocitovými a myšlenkovými obsahy dané role.

Účastníky cvičení tím připravujeme na situaci, kdy budou vyzváni, aby na sebe na několik okamžiků převzali vnějším prostorem nabízenou fiktivní identitu, která se skrze jejich imaginativní interakci s jeho strukturami vynořuje a ustavuje z jejich vlastních pozic a pohybů. Jestliže se po skončení inspirační chůze rozhodneme hned psát, bude metodicky neefektivnější orientovat improvizované texty ke zběžným portrétům postav nebo lidských typů, s nimiž se účastníci v průběhu své reflexivní chůze v sobě setkali a jehož identita se jich nějakým způsobem dotkla a zarezonovala v nich.

Variantou aktivity pro prostory, v nichž není dostatek místa k pohybu, je hra na sochy, při které se dvojice účastníků bez dalšího dorozumívání střídá v roli sochaře, respektive jeho co nejšetrněji modelovaného artefaktu. Následným psaním ovšem rozvíjíme jen vnitřní zkušenost sochy, vyzveme totiž zúčastněné k tomu, aby vytvořili co nejpodrobnější charakteristiku osoby, potenciálního literárního hrdiny, v níž se pod sochařovými rukama proměňovali. Estetické rozpracování získaného materiálu je kromě teorie fikčních světů založeno též na určité holografické vizi postavy, v jejímž symbolickém rámci předpokládáme, že každý představitelný literární hrdina je přinejmenším nepřímým zdrojem a centrem svého narativního světa, ve kterém se různým způsobem, třeba prostřednictvím klíčových témat a konstitutivních motivů, zrcadlí jeho povahové rysy. Z těch zase můžeme vyvozovat a konstruovat obrysy pro něj esteticky nejprůhodnějšího prostředí, případně povah dalších, dle zmíněné teorie fikčních světů spolumožných postav. Na základě souhry těchto dílčích faktorů pak uvažujeme o vhodné zápletky, napadají nás první scény, jednotlivé dialogy, atd.

Samotné putování za postavou spočívá v tom, že si každý účastník vybere a pro sebe obsadí konkrétní místo v prostoru, zaujme v něm libovolnou pozici a snaží se přemýšlet o někom, kdo by se na tomto místě v tuto chvíli a v tomto postavení, posezení, poležení, pocházení, pobíhání, pohroužení, případně pokroucení mohl nacházet. Co by tady pravděpodobně dělal, viděl, slyšel a cítil, na co by myslel a tak podobně. Zbytek metodiky je totožný se zpracováním výsledků řízené chůze, nezapomeňme však dostatečně zdůraznit, že smyslem tohoto druhu cvičení je pouze modelovat, nanejvýš experimentálně stimulovat a simulovat některé principy tvorby narativu či dramatické situace, reálná práce na tvorbě povídky, románu nebo dramatu nic z toho samozřejmě obsahovat nemu-

sí. Ve skutečnosti se během autorského psaní nejrůznější fáze a aspekty tvořivého procesu často až chaoticky překrývají, jedna druhou podmiňují a iniciují.

2.2. Schematický popis aktivit:

- seznámení s hlavními body cvičení, dohodnutí časových a prostorových hranic
- realizace činnosti pro základní kontakt s prostorem (nejlépe chůze, případně sochy)
- krátké zkušenostní momentky se zaměřením vnímání (fokalizace, S. Rimmon-Kenanová)
- letmý portrét některé z průběžně zakoušených identit (prožitek v roli, voice dialogue)
- osobní místo a pozice v prostoru, postupná konkretizace postavy (fikční světy)

3. Báseň jako mandala duše:

3. 1. Stručná charakteristika cvičení: Slovo mandala pochází ze sanskrtu a znamená v dnes běžně zažitém významu posvátný kruh, navzdory souvislosti tohoto pojmu s indickou, respektive tibetskou jógou má přitom různým způsobem ztvárněný symbol kruhu univerzální platnost a najdeme ho ve všech kulturách světa, včetně, třeba v podobě pestrobarevných vitráží gotických chrámů, té naší. V příslušné mandalové praxi představují tyto obrazce historicky podmíněnou symbolickou reprezentaci konceptuálně obtížně uchopitelného celku skutečnosti. Systematické zacházení s jejich vnitřními strukturami a významy pak sahá od pečlivého provádění složitých rituálů až k osobnímu pohroužení do transformační energie kulturně definovaných vzorů duchovních ochránců a božstev. Jejich vlastnosti ovšem mají být v posledku rozpoznány, teď mluvíme o původní tantrické józe, jako nejvyšší kvality naší vlastní mysli a na tomto základě vědomě integrovány do každodenního života.

Přítomné pojetí práce s mandalami vychází z arteterapeutické aplikace symbolických významů mandalového kruhu, jak je do západního myšlení uvedl Carl Gustav Jung, protože však je naším cílem rozvoj tvořivosti a nikoliv léčba, překračuje jungiánské hranice. Podobně blízko má tento druh aktivní imaginace k specifickému pojetí prostoru v čínských a japonských bojových uměních, jejichž společným východiskem je osobní sjednocení, v ideálním případě přímo ztotožnění bojovníkova vědomí s aktuálním vztahovým, rozuměj silovým a energetickým polem, o jehož interaktivní, psychomotorickou jednotu bojovníkovi stejně jako jeho protivníkovi v jejich vzájemném úsilí o maximalizaci vlastních obranných a útočných možností jde. Stává se tak pro ně, jak s charakteristickou drsností zdůrazňují zenoví mistři, otázkou života a smrti.

V kreativním kontextu lze podobné koncepty interpretovat jako odhodlání nechat ze svého podvědomí vystupovat a bez dalšího cenzurování zaznamenávat vše, co se na základě příslušného inspiračního impulsu v prostoru mysli spontánně projeví. Tak můžeme všechno to, čeho se sami v sobě bojíme, co tedy v sobě zadržujeme a co ze svého nevědomí úzkostně projektujeme do vnějšího světa, včetně obav z vlastní tvořivosti, zahrnout do tradiční kategorie stínového bojovníka. Ten jenom zdánlivě mimo nás, tam někde venku čeká na to, aby byl konečně akceptován a integrován, doslova vtažen, sám Jung mluvil pod vlivem indické védanty o stažení archetypálních projekcí, zpátky tam, odkud kdysi vyšel. Každý z nás je středem své vlastní mandaly, tento střed však není žádným

striktně vymezeným, zaměřitelným či přímo změřitelným bodem v geometrizujícím psychologickém smyslu. Je samotnou prapůvodní otevřeností našeho vědomí, v níž a z níž mysl přechází podle aktuální potřeby od sebe samé ke kontaktu se zrcadlem vnějšího prostoru a bohatostí různorodých jevů v něm.

Kromě právě zmíněných konceptů je cvičení založeno rovněž na symbolických souvislostech nahodilé kresby a spontánně vznikajících jazykových struktur. Literární oporou tohoto způsobu tvorby je Ezrou Poundem inspirovaná představa strukturální a procesuální podobnosti převážně chaotické, nelineární činnosti mysli s pro moderní poezii tak typickou juxtapoziční organizací textu. Tedy syntakticky a sémanticky volným řazením výrazů a obrazů, jak je ve svých komentářích k Poundově odkazu analyzoval Allen Ginsberg. Účastníky cvičení můžeme při této příležitosti v hlavních obrysech, nejlépe však přímo zvukovou ukázkou seznámit s dodnes provokativní tvorbou amerického skladatele Johna Cage, který se jako jeden z prvních pokoušel o estetické aplikace teorie nahodilých procesů v hudební kompozici a notaci. Nutno však poznamenat, že také u něj nelze přehlédnout řadu východních inspirací, konkrétně vlivy taoismu, zenu a hinduistické jógy.

Meditovat nad vlastní mandalou či jakýmkoliv jiným druhem improvizované kresby, v rámci zahřívací, přípravné fáze třeba jen nad neuspořádanými čmáranicemi vytvářenými běžně ve chvílích nudy, znamená nechat se unášet prostřednictvím co nejvolněji plynoucí, prostorově rozptýlené, zároveň ale dostatečně tělesně ukotvené pozornosti příslušnými vizuálními podněty, které v nás probouzejí související představy a na ně plynule navazující slova, slovní spojení a nakonec celé věty. Nejprve jenom letmo a nezávazně, doslova bez ladu a skladu, vše prožívané zaznamenáváme na připravený papír, abychom v příslušný čas, vybaveni základním poučením o podstatě a charakteru moderního volného verše, mohli začít chaotickou změť nápadů proměňovat v prvotní básnický text. Jeho definitivní podoba, nálada a zaměření pochopitelně nemusí mít s původními impulsy mandaly nic společného.

Teď už nám nic nebrání v tom, abychom se pokusili přenést symbolický meditačního kruh do reálného prostoru, tedy abychom se onou mandalou stali my sami, přesněji řečeno naše průběhem cvičení probuzené a rozšířené vědomí přítomného okamžiku, z jehož podnětů tvoříme další text. Na začátku pro někoho exotická až esoterická představa mandaly se nakonec samovolně rozpouští do dobře známého, nyní podstatně vědomějšího a pozornějšího, hlouběji zakotveného procesu volného psaní.

3.2. Schematický popis aktivit

- objasnění podstaty a významu mandaly (antropologický a terapeutický kontext)
- nahodilé čmáraní jako předobraz tvořivé mandaly, hlavní instrukce pro realizaci textu
- kresba osobní mandaly, pokud možno barevné a dostatečně rozměrné (alespoň formát A4)
- meditace nad mandalou, přeměna obrazů v poetický text (moderní báseň a volný verš)
- improvizovaná reflexe probíhajícího procesu, upřesnění (básnictví jako model mysli)
- konečná editace mandalou inspirovaného textu, opakování procesu v prostoru

4. Vstup do obrazu:

4.1. Stručná charakteristika cvičení: Poté, co jsme prošli předcházejícími cvičeními a aktivitami, bude pro nás realizace vstupu do obrazu hračkou a stane se příjemným vyvrcholením našeho úsilí prozkoumat možnosti prostoru v praxi tvůrčího psaní. Tentokrát půjde o cvičení vysloveně imaginační, teoreticky podepřené určitými prvky narativní koncepce fokalizace, což je poněkud obsažnější varianta známé kategorie úhlu pohledu. Nezbytnou šťávu, rozuměj energetizující inovační jiskru, této aktivitě dodá experimentální filosofie všedního dne, jak ji ve svých knihách představuje francouzský spisovatel Roger-Pol Droit. Ostatně právě od něj pochází celý základní rámec tohoto závěrečného, v mnoha ohledech syntetizujícího cvičení.

Nezapomeneme ani na své staré známé šamany, vstupovat totiž budeme do reprodukce předem dohodnutého, v nouzi jakéhokoliv dostupného obrazu, grafiky nebo fotografie, tudíž se v zájmu vlastního tvořivého pohodlí neobejdeme bez některých zásad bezpečného šamanského cestování. Konkrétně se zaměříme na rituál vstupu do alternativní, v našem případě imaginační reality, respektive výstupu z ní. Jde o přesné určení místa, kterým do obrazu vejdemo a zase se jím vrátíme zpět, čímž si vytvoříme dostatečně pevné hranice pro svobodnou hru naší vlastní, zatím v tomto směru spíše nezkušené a nevytvářející mysli, jejíž asociační pohyby někdy jsou, jak známo, natolik strhující, že bychom se v nich mohli snadno ztratit a nechtěně tak ohrozit její křehkou rovnováhu.

Jistě není nutné tento aspekt vnitřní práce přehnaně dramatizovat, určitě ale nebude na škodu alespoň letmo poukázat na přínosy, ať už fyzické, psychické nebo duchovní, vědomého ukotvení či uzemnění, slovy taoistické jógy zakořenění mysli v těle. Žádné tělo není pouhé fyzikální těleso, rozprostraněná substance v descartovském duchu, každá tělesnost je vždy už osobitou formou více či méně otevřeného zakoušení prostorovosti, což je odvěké téma detailně pojednané v transformujících ásanách indické či tibetské jógy, v pozicích čínských a japonských bojových umění, ale dnes rovněž v nejlepších příkladech západní tělesné kultury, jak ji podle mne nejlépe reprezentují bionergetika, rolfing, Pilatova metoda nebo taneční a pohybová terapie. Jakákoliv tvořivá práce v prostoru by rovněž neměla postrádat nějaký druh ekologického kontextu. V ideálním případě by se mohla, třeba v souladu s prastarými, původně geomantickými metodami čínského umění feng-šuej, stát bdělým a plně vědomým, spontánně ekologickým úsilím o estetické ztvárnění kvalit prostoru jako přímé protiváhy jeho současného dobývání, drancování a vykořisťování.

4.2. Schematický popis aktivit:

- výběr reprodukce (nejlépe domácí úkol), případně dohoda na společném obrazu
- vysvětlení teoretického pozadí a charakteru cvičení, určení vchodu a východu z obrazu
- samostatná vizualizace pohybu v prostoru obrazu, bdělé vědomí vynořujícího se prožitku
- po uplynutí dohodnutého času (optimálně 5-8 minut) písemný záznam prožitého
- před finální editací improvizovaná reflexe dosavadního průběhu cvičení (včetně teorie)
- objasnění principů fokalizace (narativní ohniska, například pocity, smyslové vjemy, atd.)

- návrat do prostoru obrazu, fokalizovaná imaginace, po výstupu opět zápis, atd.

III. Bibliografie (v abecedním pořadí):

- Fritjof Capra: *Tkáň života. Nová syntéza myslí a hmoty*. Academia, Praha 2004
- Lubomír Doležel: *Heterocosmica. Fikce a možné světy*. Karolinum, Praha 2003
- Roger-Pol Droit: *101 experimentů z každodenní filosofie*. Baset, Praha 2003
- Susanne F. Fincher: *Vytváření mandaly. Cesta poznání, léčení a sebevyjádření*. Pragma, Praha 1997
- Ivan Fojtík: *Budó. Moderní japonská bojová umění*. Naše vojsko, Praha 2001
- Allen Ginsberg: *Deset odkazů Ezry Pounda*, in: *Ezra Pound, mistr těch, kteří vědí*. Votobia, Olomouc 1995
- Christopher Hansard: *Tibetské umění duševní vyrovnanosti. Jak se zbavit strachu a radovat se ze života*. Beta Dobrovský, Praha 2007
- Shlomith Rimmon-Kenanová: *Poetika vyprávění*. Host, Brno 2001
- Gary Snyder: *Místo v prostoru. Etika, estetika a vodní předěly*. Maťa-Dharma-Gaia, Praha 2002
- Jiří Studený: *Tvůrčí psaní a šamanismus aneb Jak se dostat do tvořivého kontaktu sám se sebou*, in: *Tvůrčí psaní - klíčová kompetence na vysoké škole* (Zbyněk Fišer ed.). Doplněk, Brno 2005
- Chögyam Trungpa: *Shambhala. Posvátná cesta bojovníka*. Pragma, Praha 1999
- Tarthang Tulku: *Otevřená mysl*. Pragma, Hodkovičky, bez vročení
- Nigel Watts: *Umění psát*. Grada, Praha 1998
- Artho S. Wittemann: *Inteligence duše. Jak přijít na kloub jejímu skrytému řádu*. Pragma, Hodkovičky, bez vročení

Poděkování:

Věnováno pokojnému bojovníkovi Chögyamu Trungpovi, navzdory tomu, že nakonec ztratil svoji vizi, a všem novým šamanům a šamankám, básníkům a básnířkám města, kteří a které si k nám bez pozvání přisedají v autobusech, tramvajích a na lavičkách parků.

Aké sú hlavné potenciality tvorivého písania

Viera Eliašová

Napriek tomu, že termín **tvorivé písanie** sa už udomácnil v didaktických aj metodických materiáloch, ešte stále nemá presne, jednoznačne definovaný obsah. V odbornej literatúre zahraničnej i domácej proveniencie sa pod týmto pojmom skrýva celá škála interpretácií a chápaní oscilujúca od písomnej produkcie akýchkoľvek kratších či dlhších textov až po tvorbu rýdzo umeleckého textu. V užšom didaktickom ponímaní vymedzenie tohto pojmu kolíše od techník napomáhajúcich tvorivú manipuláciu s jazykovým materiálom (“hru” s jazykom stimulujúcu generovanie originálnych syntagmatických spojení rôzneho typu, jednoduchých viet a pod.) až po techniky, ktoré umožňujú pestovať kritickú recepciu a interpretáciu umeleckej literatúry.

Absencia jednoznačnej a všeobecne akceptovanej “definície” tvorivého písania súvisí zrejme aj s jeho multispektrálnym efektom. Tvorivé písanie totiž explicitnejšie či implicitnejšie ovplyvňuje všetky komunikačné rečové zručnosti a kompetencie a stimuluje aj využívanie kreativizačných a motivačných stratégií. Pre potreby školskej praxe (či už vo vzťahu k predmetu slovenský jazyk a literatúra na základných a stredných školách alebo vo vzťahu k výučbe cudzích jazykov) sa preto pokúsime vymedziť tvorivé písanie korelačne: prostredníctvom jeho vzťahu k rozvoju písania, k pestovaniu literárnych kompetencií, k charakteru vyučovacej aktivity a učenia (sa), ako aj vzťahu tvorivého písania k tvorivosti a motivácii žiakov a k rozvoju osobnosti učiaceho sa.

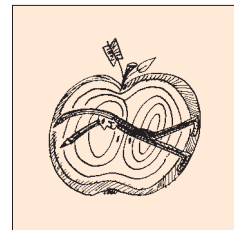
Tvorivé písanie vo vzťahu k písaniu

Cvičenia tvorivého písania motivujú učiacich sa k hre so slovom, vedú ich k tvorivej manipulácii s jazykovým materiálom, stimulujú ich “vedomovať si” jazyk, kultivovať asociatívne myslenie, generovať nové, netriviálne slovné spojenia a aktivizovať slovnú zásobu v kontexte relevantnom ich zámerom. Súčasne ich učia uvedomovať si význam a váhu slov, hľadať adekvátne lingvistické a štylistické riešenia vlastných komunikačných zámerov tak na úrovni lexikálnej, ako aj syntaktickej a štylistickej. Prehlbujú aj expresívnosť ich vyjadrovania. Rôznymi štruktúrovanými postupmi, čiastočne kontrolovanými a otvorenými technikami im umožňujú produkovať kratšie texty “lyrického” či naratívneho charakteru, vedú ich krok za krokom k pokusom o vlastnú “tvorbu”.

Tvorivé písanie teda pomáha učiacemu sa vyjadriť to, čo chce, a tak, aby mu čitateľ správne rozumel. Kultivuje nielen jeho autorský štýl, ale učí ho aj lepšie rozumieť textom iných. Súčasne tvorí protiváhu jednostrannému a na jazykovú normu orientovanému písaniu.

Tvorivé písanie vo vzťahu k pestovaniu literárnych kompetencií

Techniky tvorivého písania pripravujú čitateľa na vnímanie umeleckého textu tým, že využívajú jeho intuitívne estetické cítenie a predstavivosť. Vedú ho k vnímaniu jazyka umeleckého diela z pohľadu tvorcu, z pohľadu vlastnej produkcie textového materiálu a pomáhajú zvýšiť jeho citlivosť na obraznú povahu literárneho textu. Učia ho byť aktívnym účastníkom pri dekódovaní textu prostredníctvom jeho pretvárania, resp. dotvárania, “vpisovaním sa” doň, a tým mu otvárajú cestu k chápaniu textu “zvnútra”. Na základe komparácie ho učia vnímať vlastný výtvor i pôvodný umelecký text z rôznych uhlov pohľadu. Prostredníctvom usmerňovaného procesu tvorby a konfrontácie s literárnym textom techniky tvorivého písania pomáhajú učiacim sa pochopiť základy ume-

leckých postupov a prostriedkov, funkciu estetického ozvláštnenia, obsahovosť formy, pripravujú učiacich sa na vnímanie estetických hodnôt a v neposlednom rade kultivujú aj ich záujem o čítanie.

Prepojenie tvorivého písania a práce s literárnym textom môže mať rôzne podoby: tvorivé písanie môže slúžiť ako predpríprava k recepcii umeleckého textu, môže mať podobu motivujúceho činiteľa pre lepšie pochopenie jeho témy alebo obraznosti, t. j. pre lepšiu komunikáciu s textom. Naopak, literárny text môže slúžiť ako stimul pre tvorivé písanie: po prečítaní umeleckého textu a jeho následnej deskripcii, analýze a interpretácii sa žiaci môžu pokúsiť na základe analógie, paródie, parafrázy, kontrastu či iných postupov kreovať vlastné „umelecké obrazy“, resp. ucelené texty rôzneho žánrového charakteru.

Tvorivé písanie vo vzťahu k charakteru vyučovacej aktivity a učenia (sa)

Pri aplikácii tvorivého písania v edukačnom procese východiskovým princípom metodicko-organizačných štruktúr a foriem vyučovacej aktivity je zameranie na procesuálnu stránku tvorby. Dôležitý teda nie je len výsledok činnosti, jej finálny produkt, ale aj **proces**, ktorý k nemu vedie.

Činnosť žiakov možno z tohto pohľadu rozdeliť do troch základných fáz: **prípravná-motivačná fáza, fáza písomnej produkcie a fáza prezentačno-hodnotiaca.**

Motivačné a zahrievacie úlohy sú zamerané na to, aby učiacich sa podnietili k činnosti, aby v nich boli priamo zaangažovaní. Stimulačné cvičenia môžu mať rôzny charakter: brainstorming, asociačné hry, jazykové hry, úlohy zamerané na vybavovanie spomienok a komentovanie zážitkov, diskusia o možných postupoch pri riešení úloh, motivačno-stimulujúce úlohy postavené na práci s umeleckým textom, resp. s jeho úryvkom, zadania zamerané na rozšírenie alebo oživenie slovnej zásoby a pod. Z pohľadu žiakov ide o činnosti, počas ktorých sa pripravujú na ťažiskové zamestnanie – na vlastnú písomnú produkciu.

Do ďalšej kategórie sú zaradené všetky činnosti žiakov súvisiace s priamou písomnou produkciou na hodine. Tieto činnosti môžu mať rozmanitú organizačnú podobu (môže ísť o samostatný individuálny písomný prejav, kooperatívnu písomnú produkciu vo dvojiciach alebo v skupinkách), podstatné však je, že učiaci sa v rámci týchto činností venujú tvorivým, divergentným myšlienkovým procesom, ktorých výsledkom je viac alebo menej ucelený text.

Tretiu fázu tvoria tie činnosti žiakov, ktoré súvisia s prezentáciou výsledkov písomnej produkcie: čítanie alebo prednes čiastkového alebo výsledného produktu individuálnej, párovej alebo skupinovej činnosti, percepcia prezentovaného vytvoreného textu a jeho spontánne neverbálne alebo zámerné verbálne hodnotenie. Je nesporné, že rozdelenie činností žiakov do uvedených kategórií je len rámcové, pretože v praxi sa jednotlivé činnosti neraz navzájom prelínajú.

Tvorivé písanie má aj charakter **činnostne orientovaného učenia (sa)**. Takýto typ učenia (sa) dáva čas k premýšľaniu a „prežívaniu“ učiva, zdôrazňuje individualizáciu a diferenciaciu v procese učenia sa a taktiež kladie dôraz na samostatnosť žiakov v plánovaní, realizácii aj hodnotení vlastnej činnosti. Namiesto vpreparovaných školských vedomostí, zbavených životného kontextu, majú žiaci možnosť spoznávať aj také stránky sprevádzajúce každú činnosť, ako sú ťažkosti, problémy pri realizácii istého zámeru, zložitosť, konfliktnosť alebo rozporuplnosť skutočnosti. Činnostne orientované učenie sa podporuje aj rozvoj sociálno-komunikačných spôsobilostí – schopnosť viesť dialóg, zdôvodňovať svoje stanoviská, pozorne počúvať druhého a pod.

Tvorivé písanie má aj podobu **učenia sa prežívaním**, nakoľko počas tvorivého procesu učiaci sa aktivizujú svoj emocionálny i racionálny skúsenostný a zá-

žitkový potenciál, reflektujú svoje nálady a vciťujú sa do svojich imaginatívnych hrdinov, resp. postáv umeleckých textov. Učia sa tak interiorizáciou a sebaaprežívaním. Východiskovým materiálom, resp. zdrojom nie sú hotové učebnicové texty, ale vlastná individuálna a kolektívna skúsenosť žiakov.

S personalizáciou učebnej činnosti úzko súvisí aj ďalšia základná črta tvorivého písania – tzv. **žiakocentrický princíp**, t. j. zameranie na učiaceho sa. Dôležité sú postoje a aktivity samých učiacich sa, učiteľ plní funkciu organizátora, usmerňovateľa, sprostredkovateľa, pomocníka a partnera. Pri uplatňovaní tvorivého písania je preto dôležitá atmosféra dôvery, v ktorej učiaci sa môžu prejavovať prirodzenú potrebu človeka spoznávať a objavovať, spontánne sa prejavovať.

Tvorivé písanie vo vzťahu k tvorivosti a motivácii

Za kľúčové príznaky sa v definíciách tvorivosti sa považujú **novosť** (originalita) a **hodnotnosť** (užitočnosť, akceptovateľnosť) produktu, resp. riešenia. V edukačnom procese však pôjde o subjektívnu novosť a hodnotnosť, ktorá sa vzťahuje na konkrétneho jedinca a jeho najbližšie okolie. K definícii tvorivosti dnešní kreatológovia pridávajú aj **intencionalitu**, t. j. zámernú činnosť smerujúcu k tvorivej aktivite z vôle konajúceho a zvyšujú tvorivosť na **štýl života**, ktorý je opakom konzervatívneho uznávania ustálených zabehaných právd, je liekom proti pasivite, zbabelosti, rezignácii.

Podľa viacerých autorov za základ tvorivého myslenia sa považuje **divergentné myslenie**, ktorého podstatou je rozmanitosť v hľadaní a posudzovaní riešení, objavovanie nových spôsobov riešenia úloh, pohotová produkcia alternatív. Pre divergenciu v myslení a všeobecne pre tvorivosť je príznačná **originalita** (schopnosť nachádzať a formulovať novú myšlienku, nápad), **fluencia** (schopnosť pohotovo vytvárať čo najviac produktov a riešení), **flexibilita** (schopnosť pohotovo meniť uhol pohľadu na problém, schopnosť prekonávať návyky) a **elaborácia** (schopnosť domyslieť úlohu do podrobností, schopnosť rozpracovať myšlienku alebo nápad). Tvorivosť je podmienená aj ďalšími faktormi, ako je **senzibilita** (schopnosť rozoznať problémy a intenzívne ich vnímať), **redefinícia** (schopnosť prepracovávať to, čo už bolo vytvorené), **intuícia** (poznanie vnuknutím, vycítením bez náležitého rozumového zdôvodnenia), **obrazotvornosť** a **fantázia** (vo Vieweghovej výstižnej interpretácii „schopnosť emancipovať sa od objektívnej reality“).

K osobnostným rysom, podmieňujúcim tvorivosť patrí **tolerancia voči dvojznačnosti** (schopnosť vnímať viac variantov, nespokojnosť s jednoznačným výkladom), **ochota riskovať**, **preferencia zmätku**, **oddialenie uspokojenia**, **vytrvalosť** a **odvaha**.

Tvorivé písanie spĺňa základné atribúty **tvorivého vyučovania**. Na rozdiel od tradičných metodických postupov, ktoré kladú dôraz predovšetkým na algoritmické, analyticko-syntetické, indukívno-deduktívne myšlienkové operácie, tvorivé písanie aktivizuje u žiaka aj intuitívnosť, predstavivosť a hľadanie originálnych riešení. V procese tvorivého písania učiaci sa vychádzajú z introspekcie, zo skúmania vlastných skúseností, generuje nové asociácie a autentické výpovede, ktoré napomáhajú jeho sebaaktualizácii a kultivovaniu jeho divergentného myslenia.

S tvorivým vyučovaním úzko súvisí aj otázka **vnútornej motivácie** učiacich sa. Človek je vnútorne motivovaný na riešenie úlohy vtedy, keď danú činnosť vykonáva kvôli nej samej a nie pre dosiahnutie vonkajších cieľov.

Medzi stratégie, ktoré podmieňujú vnútornú motiváciu žiakov, patrí aj výber zaujímavých tém, ktoré súvisia s ich vlastnými skúsenosťami a ktoré podporujú ich prirodzenú zvedavosť. K činiteľom, ktoré ovplyvňujú vnútornú motiváciu,

patrí aj faktor očakávania úspechu a faktor náročnosti úloh. Prax a výskumy potvrdili, že najviac motivujú také úlohy, ktoré žiaci prijímajú ako výzvu, teda náročné, ale dosiahnuteľné.

Tvorivé písanie vo vzťahu k rozvoju osobnosti učiaceho sa

Na úlohu a význam tvorivého písania z hľadiska rozvoja osobnosti poukazovali a poukazujú nielen pedagógovia či psychológovia, ale aj renomovaní spisovatelia: Virginia Woolfová ho napr. vníma ako prostriedok sebavyjadrovania, Hermann Hesse zasa hovorí o ňom ako o vedomom sebahľadani a sebaodhaľovaní. Chápanie tvorivého písania ako prvku stimulujúceho osobnostný rast potvrdzuje aj stúpajúci záujem o autobiografické tvorivé písanie ako prostriedok introspekcie, ktorý pomáha vyrovať sa so zložitými citovými a psychickými problémami alebo s ťaživými životnými skúsenosťami. Túto funkciu tvorivého písania exploatuje aj psychoterapeutická prax, ktorá ho využíva ako účinný prostriedok seba projekcie, seba pochopenia a seba integrácie.

Takýto prístup, ktorého podstatou je chápanie zážitkového sveta subjektu ako zdroja tvorivého písania, integrujúceho a rozvíjajúceho osobnosť, je východiskom aj nášho uvažovania o mieste tvorivého písania v edukačnej praxi. Pri tvorivom písaní nejde o objavovanie nových, nepoznaných súvislostí a informácií, ležiacich mimo subjektu. Techniky tvorivého písania využívajú ako zdroj celý komplex pocitov, predstáv, postojov, názorov a zážitkov jedinca, jeho skúsenostný kapitál. Z tohto materiálu jedinec vyhľadáva relevantné detaily, námety, motívy, spája ich do nových súvislostí, skúma ich, nazerá na ne z rôznych uhlov, pokúša sa predstaviť si ich v novom, nezvyčajnom svetle, ozvláštňuje ich, vkladá do nich presvedčivosť výrazu a silu emócií.

Netreba zabúdať ani na to, že v súčasnosti sa kreativita považuje za jednu z kľúčových personálnych kompetencií moderného človeka. Uvádzanie techník tvorivého písania do výučby možno preto považovať za prospešné aj z pohľadu budúceho profesionálneho a kvalifikačného rastu jedinca aj ako súčasť všeobecného výcviku tvorivosti napomáhajúceho rozvíjať produktívny štýl myslenia.

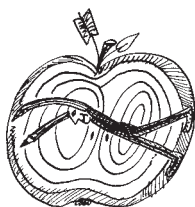
Pri práci s úlohami tvorivého písania žiaci dostávajú príležitosť podieľať sa aj na hodnotení svojej činnosti, čo podporuje mieru ich zainteresovanosti a zaangażovanosti na vlastnom učení sa a pomáha zvyšovať ich sebaúctu, ich dôveru vo vlastné učebné schopnosti.

Jednou z dominantných črt tvorivého písania je **samostatná práca**. Žiaci môžu napredovať vlastným tempom, môžu si sami voliť mieru vynaloženého úsilia a tým aj prevziať zodpovednosť za výsledky svojej práce. Samostatná aktívna činnosť im môže priniesť väčší zážitok a prienik do preberaného učiva než výučba výkladom, v priebehu ktorej žiaci relatívne pasívne prijímajú informácie, ktoré im učiteľ poskytuje len na základe svojho rozhodnutia.

V súvislosti s humanizáciou edukácie Š. Švec (1995, s. 141) konštatuje, že „podstatným znakom humanistického vyučovania je predsavzatie umožniť žiakovi objaviť seba, svoje charakteristické kvality a nájsť v sebe tie (kladné) črty, ktoré ho tvoria človekom“.

Odborná literatúra:

- Creative Writing : Príručka pre učiteľov anglického jazyka*. Bratislava : Metodické centrum mesta Bratislavy, 2001.
- ELIAŠOVÁ, V. 2006. *K niektorým aspektom tvorivého písania v jazykovej a literárnej výučbe*. In K problematike vyučovania materinského jazyka a literatúry. Zborník príspevkov z 2. celoslovenkej konferencie učiteľov slovenčiny. Bratislava : Univerzita Komenského, s. 10-31.
- ELIAŠOVÁ, V. 2006. *Výskum Tvorivé písanie vo výučbe anglického jazyka na stredných školách*. In *Zborník zo Sympózia o tvorivom písaní*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum Bratislavského kraja v Bratislave, s. 53-61.
- FIŠER, Z. 2001. *Tvůrčí psaní*. Brno : Paido.
- MAŇÁK, J. 1998. *Od školy tradiční ke škole tvořivé*. In *Tvořivá škola*. Kolektiv autorov. Brno : Paido.
- ŠVEC, Š. 1995. *Základné pojmy v pedagogike a andragogike*. Bratislava : Iris.
- ŠVEC, Š. 1998. *Poňatia kreativity a tvorivá škola*. In *Tvořivá škola*. Kolektiv autorov. Brno : Paido.
- This is the Muse speaking, don't hang up, you are through... : Creative Writing Handbook for English Language Teachers*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum mesta Bratislavy, 2003.
- ZELINA, M. - JAŠŠOVÁ, E. 1984. *Tvorivosť – piata dimenzia*. Bratislava : Smena.
- ZELINA, M. 1995. *Výchova tvorivej osobnosti*. Bratislava : PdF UK.
- ZELINA, M. 1997. *Ako sa stať tvorivým*. Šamorín : Fontana Kiadó.
- ZELINOVÁ, M. - ZELINA, M. 1997. *Tvorivý učiteľ*. Bratislava : Metodické centrum mesta Bratislavy.
- Zborník zo Sympózia o tvorivom písaní*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum Bratislavského kraja v Bratislave, 2006.
- ŽÁK, P. 2004. *Kreativita a její rozvoj*. Brno : Computer Press.

Tvůrčí psaní interdisciplinárně. Místo oboru ve společenských vědách

Zbyněk Fišer

Již několik desetiletí hledá mladý vědní obor nazvaný *tvůrčí psaní* své místo na evropské akademické půdě. Že je to hledání složité, o tom svědčí skutečnost, že učitelé, teoretici i didaktici *tvůrčího psaní* nacházeli a nacházejí své institucionální zázemí tu na pracovištích lingvistických, jinde na pracovištích literárně-vědných, často při katedrách zaměřených na výzkum a výuku mateřského jazyka a národní literatury, nejednou ale u didaktiků cizího jazyka. Většinou však tvůrčí psaní přijalo roli nenápadné popelky, která dokonce ani neusiluje o přízeň prince, což vidíme i na tom, že v žádném encyklopedickém slovníku národní filologie, v žádném encyklopedii národní jazykovědy nebo literární teorie heslo *tvůrčí psaní* zatím nenacházíme. A přitom, podobně jako *translatologie*, patří takové heslo do obou oblastí.

Tvůrčí psaní jako obor zkoumající texty souvisí s těmi disciplinami, které se **tvorbou a výkladem textů** zabývají. Tvůrčí psaní je tedy úzce spjato s literární vědou i s lingvistikou. A jestliže na obor pohlédneme jako na vyučovací metodu, je *tvůrčí psaní* disciplinou didaktickou, neboť učí tvořivě myslet, tvořivě řešit nejrozmanitější problémové situace s papírem a tužkou v ruce. Tvůrčí psaní **poskytuje metody k verbalizaci myšlenkových pochodů**. Tvůrčí psaní využívá různé postupy a způsoby vytváření textu a textových částí za účelem slovního vyřešení nějakého úkolu, za účelem vytvoření verbalizovaného návrhu řešení problému.

Takovým řešením může být celý text zadaného žánru (např. zpráva, vyprávění, popis pracovního postupu, úvaha, akrostich), přičemž znalosti z oblasti slohu, makropoetiky i mluvnice (řeceno zjednodušeně) jsou pro pisatele podkladem jeho dovedností. Řešením problémové situace může být také vytvoření hypotézy, osnovy, soupisu pracovních kroků k napsání textu, ale rovněž může mít podobu slovního návodu nebo algoritmu řešení k realizaci projektu; techniky *tvůrčího psaní* napomáhají při hledání a formulaci tématu, při odbourávání blokad, při průběžné evaluaci a optimalizaci různě rozsáhlých částí textu.

Metody *tvůrčího psaní* vedou pisatele k tomu, aby dokázal písemně vyjádřit své přirozené pocity, poznatky a postoje, které se všechny týkají jak světa kolem něj, tak introspektivně jej samotného. Pisatel rozvíjí své schopnosti umět využívat tvůrčí myšlenkové postupy k vytváření nových, přiměřených a hodnotných řešení (tj. netradičními cestami objevovat originální, kreativní výtvořky), pisatel rozvíjí dovednost verbálně fixovat své poznání vlastních vědomostí (tj. umět srozumitelně napsat, na co přišel a co si uvědomil), učí se poznat způsoby, jakými cestami tvořivě řešit problémy – čili reflektovat učení sebe sama. *Tvůrčí psaní* je totiž zároveň, a možná především **metodou tvůrčího myšlení a učení**. Textotvorná činnost, fixace poznatků a písemná reflexe procesu poznávání a osvojování rozličných dovedností **je součástí sebeučení** žáka (studujícího).

Dnes je myslím beze sporu jasné, že psaní jako zdatnost tvořit texty je jednou z klíčových kompetencí, které vzdělání a výchova poskytuje. Texty nám pomáhají fixovat mentální struktury poznání světa. Zachycují tedy i něco z podob našeho myšlení, něco z toho, jak více či méně tvořivě, nebo stereotypně o světě (vnitřním i vnějším) uvažujeme. *Tvůrčí psaní* jako pracovní metoda v heuristických a definičních (formulačních, pojmenovacích) fázích výuky (a učení i sebeučení) je aplikovatelné nejen v moderních filologiích, ve výuce jazyků, v tzv.

slohové a literární výchově, při rozvoji komunikačních dovedností v mateřském či cizím jazyce, tvůrčí psaní poskytuje pracovní nástroj i pro poznatkové a estetické školní předměty společenskovedních a přírodovědných disciplín.

Určitou skupinu textotvorných technik lze použít jako postupy k přeladění, k odblokování, k odreagování či pobavení a hře pisatele. Řada technik je založena na práci v páru, v kolektivu, vede tedy k rozvoji empatie, adaptability, kooperativních dovedností. Textotvorná simulace očekávaných sociálních interakcí, kdy si pisatel nanečisto, předem napíše třeba rozmanité repliky a variace argumentů, může posloužit jako příprava na rozhovor (pohovor), který má podstoupit. V oblasti speciální výchovy mohou texty plnit také funkci psychodiagnostickou a psychotherapeutickou, ale i abreaktivní a kompenzační. — Tyto rozmanité funkce a možnosti použití, ale rovněž rozmanitý původ mnoha textotvorných postupů, metod a technik *tvůrčího psaní* poukazují na **interdisciplinární základ disciplíny**.

Tvůrčí psaní není institucionalizované grafomanství ani nahodilé, bezbřehé vrstvení slovních spojení ani metodika žurnalistického žargonu, je to didakticky zaměřený transdisciplinární obor, jehož pracovní postupy lze nacvičovat a použít k rozvoji kreativního myšlení a jednání. Jazykovou výpověď můžeme totiž vnímat nejen jako konstataci skutečnosti, ale též jako projev jazykového jednání, jako událost, jako performanci, jako čin. Text jako jazykový projev, jako komunikační událost je tedy z tohoto pohledu performancí, činem, a to nejen jazykovým. Text se stává performativem s mnoha funkcemi, z nichž některé jsem zmínil výše. **Výuka textotvorné kompetence je proto výukou adekvátního, přiměřeného jednání, výukou interaktivních dovedností úspěšně komunikovat se světem kolem nás.** Z toho vyplývá, že je nezbytné naučit se integrovat výuku klíčových kompetencí, a v tomto případě hovořím o kompetenci textotvorné, do všech těch oborů školského vzdělávání i mimoškolní výchovy, kde může podpořit rozvoj pozitivních stránek osobnosti mladého člověka. Tvůrčí psaní je dnes využíváno jako pracovní metoda v didaktikách mnoha předmětů tzv. prvního i druhého stupně škol a prosazuje se ve společenskovedních předmětech mezioborově i na středních školách. Vysokoškolská didaktika tvorby textů má své tradiční místo v žurnalistice, scenáristice, didaktice mateřského jazyka a začíná se v posledním desetiletí prosazovat jako podpůrná disciplína ve výuce odborného psaní. Studijní obory pracující se slovem, jako je dramatická výchova nebo translologie, se v budoucnu bez aplikace a výuky technik tvůrčího psaní neobejdou.¹

Interdisciplinární charakter *tvůrčího psaní* potvrzuje stále rostoucí zájem o vzdělání v této oblasti mezi pedagogy rozmanitých oborů. Současná didaktika oboru *tvůrčí psaní* se proto snaží nalézat nové transdisciplinární vazby a integrovat do svých metodik mezioborové vazby stávající.

Tvůrčí psaní jako samostatný studijní obor si můžeme představit nejspíš jako didaktiku pro pedagogy, lektory, terapeutky, vychovatele a blízké pedagogické profese. Pak může probíhat formou kurzů, seminářů a workshopů a je teoreticky reflektováno v monografiích a učebnicích. K cílenému využití textotvorných dovedností lze zpravidla pro studenty od třetího stupně škol výše a pro dospělé pořádat speciální semináře literárního, žurnalistického nebo

¹ Prvními texty, které reflektují tyto možnosti, jsou např. práce Evy Brhelové *Tvorba dramatického textu a její pedagogické aplikace* nebo články *Tvořivost v literárním překladu. Několik poznámek k didaktice překladatelství*. In SPFFBU, V3, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 91–102 a *Výuka tvorby textu na vysoké škole*. (Universitas, revue Masarykovy univerzity v Brně, 2005, 38, 4, s. 15–28) z pera autora tohoto článku.

odborného psaní. Pro běžnou výchovněvzdělávací praxi je přirozeně nejlepší včlenit cvičení *tvůrčího psaní* nenápadně do souboru pracovních a učebních (a poznávacích, evaluačních atd.) činností žáka.

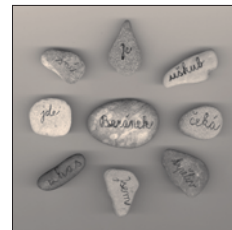
Řízená textotvorná činnost má nejprve charakter simulace a postupně se stává pracovní metodou. Pro interpretaci literárního textu v seminářích používám často algoritmizovaná textotvorná cvičení, ve kterých studenti imitují vybrané literární postupy a zpracovávají určitá témata, která lze odkryt v interpretovaném díle určitých spisovatelů. Reflexe vlastní autorské zkušenosti z psaní cvičného textu vede přes zobecnění k přesnějšímu poznání základních charakteristik literárního textu a zákonitostí jeho výstavby, případně k poodhalení jeho významu, neboť student řeší při psaní podobné problémy jako autor díla.

Metodu learning by doing lze chápat jako součást zážitkové pedagogiky. Komplex činností, emocí, smyslových vjemů a mentálních operací se podílí na učení žáka, který se tu neučí jednotlivým pojmům, nýbrž abstraktním strukturám myšlení a jednání na různých úrovních. Protože tyto paměťové struktury jsou propojeny prostřednictvím různých kognitivních modelů na různých úrovních abstrakce, je i ve výuce tvůrčího myšlení zcela oprávněné kombinovat textotvorné činnosti s činnostmi jiného druhu. Proto transdisciplinární metodika *tvůrčího psaní* kombinuje ve cvičeních činnosti výtvarné, pohybové, hudební apod. s psaním. Naučené pak může žák snáze přenést na řešení problému v nové interakci s prostředím.

Na závěr se stručně zmíním o vybraných textotvorných aktivitách spojených s výtvarnými činnostmi. Existuje celá řada **cvičení, která kombinují psaní s výtvarnými činnostmi** nebo využívají výtvarná díla jako stimulu k psaní. Často se používá psaní v galeriích inspirované artefakty, obrázky nebo fotografiemi. Vděčné je cvičení na **oživování fotografie**, kdy pisatel musí černobílý záběr naplnit barvami, zvuky, vůněmi a pohybem; fotografie je jakoby začátkem, nebo prostředním záběrem nebo pointou příběhu, který k ní žák vymyslí; cvičíme přitom schopnosti pozorování a interpretace detailů i dovednosti fabulační. — Jako stimul psaní příběhu se dobře hodí **cyklus vybraných fotografií**, žák píše ke každé jednu větu svého vypravování, pořadí fotografií musí zachovat. — Také samo kreslení nebo malování může stát na začátku tvorby žákova textu: od čmárání tužkou přes barevné plošky kladené na papír lze dojít formou neřízené automatické malby nebo kresby k nalezení tématu, které žák později pojedná i slovně. **Automatická kresba přecházející v řízené psaní** je cvičení na rozepsání, na odblokování pisatele. Lze ho aplikovat jako přípravnu, přechodovou fázi po zadání tématu textu, po ujasnění si východisek a očekávaných cílů textu (např. „úvaha tematizující publikování deníků v internetu“). — **Kolektivní kresba** (malba) příběhu se může stát inspirací pro individuální nebo **kolektivní psaní příběhu**. — Žáci, kteří raději malují a kreslí, než píší, mohou použít kresbu **ilustrace jako prostředek interpretace literárního díla**. — Výtvarné nadání lze využít k přenesení (doslova přepsání) textu na nějaký předmět, nejlépe na přírodninu (kámen, dřevo, vejce, listy, plody, kůži) nebo třeba na obložky. Technikou **clusteringu**² je nejprve vytvořen krátký text, přičemž tématem i „klíčovým slovem“ je konkrétní přírodnina, na kterou pak je optimalizovaný text výtvarně přenesen, překres-

² V termínech kognitivní vědy lze clustering definovat jako verbalizaci prvků prototypových významů na rovině intersubjektivních konotací propojených prostřednictvím paměťových dynamických struktur do podoby sekvencí scén nebo miniscénářů. – V teorii dynamické paměti označuje Roger C. Schank za nejabstraktnější organizační struktury tzv. paměťové organizační soubory a tematické organizační soubory (srov. Schank, 1999).

len, přepsán. Hodnotíme zdařilost tematizace vlastností objektu i adekvátní výtvarné provedení. — Literární text na oblázcích se vlastně stává transpozicí do formy **vizuální poezie**. Dobře vybraný literární text, nejlépe básně přepíší žáci po jednom slově na kamínky, které je možno položit vedle sebe tak, aby text byl čitelný. Výsledek je využitelný v literárním i jazykovém vyučování. Text je možno různým způsobem permutovat, ze slov lze skládat nové texty, obrazce a obrázky, lze vytvářet hádanky nebo slepé diktáty vypouštěním (obracením, odkládáním) jednotlivých kamínků – viz OBRÁZEK *Beránek měšíc* (☺ Ukázky k tomuto zadání najdete v Obrazové příloze CD nosiča, který je súčasťou tejto príručky). Text v cizojazyčné podobě jde použít ve výuce jazyků. — Oblíbené a didakticky bohatě využitelné jsou **textové koláže** z fragmentů textů. Je vhodné k nim zadat téma a žánr (literární útvar), resp. slohový postup. — Ještě širší uplatnění v rozvoji různorodých dovedností mají cvičení spojující **kolektivní psaní a kolektivní malbu**, párové **psaní a kresba poslepu**, nebo individuální rozvíjení asociací v automatickém textu a automatické kresbě. Tato cvičení budou pojednána detailněji zvlášť na jiném místě.

Psaní má význam nejen pro žáky a studenty, ale i pro jejich pedagogy. Důležitá je však reflexe prováděných cvičení, vyhodnocování průběhů vyučování, zpětná vazba od studentů k učitelům i od pedagoga k žákům. Psaní člověku umožňuje a dává prostor pro:

1. utřídění poznatků, pocitů, vztahů k tématu, vztahů k obsahu činnosti;
2. průběžné a pozvolné formulování poznatků a postojů k nim;
3. možnost sledování růstu vlastního poznání: psaní je součástí sebeučení;
4. rozvoj formulačních dovedností, rozvíjení dovednosti přesného pojmenování;
5. větší schopnost zobecňovat, zařazovat poznatky do souvislostí: tvůrčí psaní je metodou a nástrojem tvořivého myšlení;
6. rozvoj plánovacích schopností a dovednosti anticipovat, rozvoj schopnosti empatie a kooperace.

Pro pedagoga je navíc významné:

7. reflexe vlastní pedagogické činnosti je nezbytná součástí práce, vyhodnocování úspěchů i nezdarů vede ke zdokonalování výuky, verbální reakce studentů informují učitele o tom, jak student pochopil a přijal obsah výuky;
8. učitel sám řídí a projektuje svou činnost, učitel může díky reflexi odkrývat možnosti interdisciplinárních přesahů a dalšího využití své práce;
9. učitel má díky písemným reflexím shromážděný materiál pro tvorbu pracovních osnov, výukových plánů a speciálních workshopů, projektových žádostí aj.;
10. učitel má v textových poznámkách a přípravách shromážděny podněty pro odborné zhodnocení své práce v podobě metodických listů, prezentací na seminářích, článků pro časopisy atd.

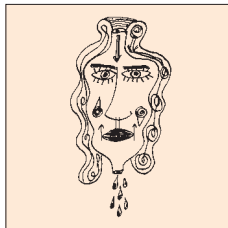
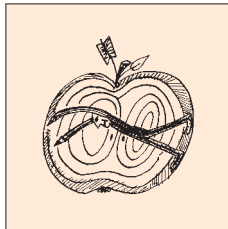
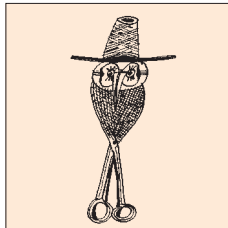
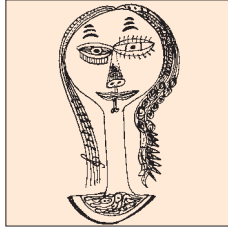
Literatura:

- BERÁNKOVÁ, E. *Tvořivá hra jako cesta k pochopení literárního díla*. Plzeň: Fraus, 2002.
- BÖTTCHER, I. (ed.) *Kreatives Schreiben*. Berlin: Cornelsen Scriptor, 1999. BRHELOVÁ, E. *Tvorba dramatického textu a její pedagogické aplikace*. Brno: JAMU, 2007.
- BRÄUER, G. *Schreibend lernen. Grundlagen einer theoretischen und praktischen Schreibpädagogik*. Innsbruck; Wien: Studien-Verlag, 1998.
- ELIAŠOVÁ, V. (ed.) *Zborník zo Sympózia o tvorivom písaní*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum Bratislavského kraja, Učiteľský neinvestičný fond, 2006.
- FIŠER, Z. *Tvůrčí psaní. Malá učebnice technik tvůrčího psaní*. Brno: Paido 2001.
- FIŠER, Z. Výuka tvorby textu na vysoké škole. *Universitas, revue Masarykovy univerzity v Brně*. 2005.
- FIŠER, Z. (ed.) *Tvůrčí psaní – klíčová kompetence na vysoké škole*. Brno: Doplněk 2005.
- HORÁČEK, R. – VITÁSKOVÁ, J. *Umění v dialogu s veřejností. Sborník z mezinárodního sympózia o zprostředkování současného umění, Brno, 7. – 9. 10. 1999*. Brno: Dům umění města Brna (et. al.), 1999.
- KRUSE, O. – JAKOBS, E.-M. – RUHMANN, G. (ed.) *Schlüsselkompetenz Schreiben. Konzepte, Methoden, Projekte für Schreibberatung und Schreibdidaktik an der Hochschule*. Neuwied; Kriftel; Berlin: Luchterhand Verlag, 1999.
- SCHANK, R. C. *Dynamic Memory Revisited*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1999.
- WERDER, L.v. *Lehrbuch des kreativen Schreibens*. Berlin; Milow: Schibri-Verlag, 1993.

Tvorivé písanie

- integruje jazyk a literatúru
- pomáha pri získavaní istoty a sebadôvery v písomnej produkcii
 - eliminuje obavy z písania
- odhaľuje nevšedné vo všednom
 - pestuje obrazotvornosť
 - kultivuje čitateľa
 - učí myslieť
 - učí počúvať samých seba, svoje zmysly
- podporuje vnútornú motiváciu a zaangažovanosť na vlastnom učení sa
- je prostriedkom sebapoznávania, sebavyjadrenia a sebarozvoja
 - odstraňuje bariéry a rigiditu
 - je dielňou a herňou
 - demokratizuje vzťah učiteľ-žiak
 - pôsobí ako antimanipulatívum
- dopĺňa, odľahčuje a dynamizuje jestvujúci systém

ISBN 978-80-89225-35-4

ISBN- 978-80-89225-35-4

9 788089 225354